

จากพระปฐมเจดีย์ถึงนครศรีเทพ

กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ | ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ | คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

บรรณาธิการ **ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ**
โครงการพระจอมเกล้าศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

“จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ :
กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่
ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

งานเสวนา “จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ :
กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่
ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

วันพฤหัสบดีที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566
เวลา 13.30-16.00 น.

ห้อง LIB108 ชั้น 1 อาคารสำนักหอสมุด
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่
ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผศ. ดร.ดวงกมล อัศวมาศ
ผศ. ดร.สาระ มีผลกิจ
คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย
บรรณาธิการ ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

ดวงกมล อัศวมาศ.
จากพระปฐมเจดีย์ถึงนครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุค
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.-- กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2567.
120 หน้า.
1. จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ 2347-2411. 2. พระปฐมเจดีย์.
I. สาระ มีผลกิจ, ผู้แต่งร่วม. II. ชินณวุฒิ วิลยาลัย, ผู้แต่งร่วม. III. ชื่อเรื่อง.

959.305
ISBN 978-974-456-830-4

พิมพ์ครั้งที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2567
จำนวนพิมพ์ 1,000 เล่ม ราคา 225 บาท
จัดพิมพ์โดย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ถนนประชาอุทิศ แขวงบางมด เขตทุ่งครุ กรุงเทพฯ 10140
โทร. 0-2470-8222 โทรสาร 0-2470-8212
https://www.lib.kmutt.ac.th/
พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย [CUP6708-135F]
โทร. 02-218-3563 www.cupress.chula.ac.th
e-mail: cuprint@hotmail.com

คำนำ

หนังสือ “จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ปรับโครงเนื้อหาและเรียบเรียงใหม่จากงานเสวนาภายใต้ชื่อเดียวกัน ที่จัดขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดีที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.30 - 16.00 น. ณ ห้อง 108 ชั้น 1 อาคารสำนักหอสมุด มจธ. ซึ่งเป็นกิจกรรมเสวนาครั้งที่ 2 ในโครงการพระจอมเกล้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (มจธ.) เป็นผู้ริเริ่ม เพื่อให้เป็นพื้นที่ของการศึกษาค้นคว้าและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลและมุมมองทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในมิติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยหลายเรื่องมีความสำคัญและยังส่งผลต่อการพัฒนาประเทศมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ โครงการพระจอมเกล้าศึกษายังมีความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อศึกษาและค้นคว้าพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจ พระอัจฉริยภาพในวิทยาการความรู้ต่าง ๆ และจัดทำเป็นสื่อเผยแพร่หลากหลายรูปแบบ ทั้งรูปแบบออนไลน์จากคลิปวีดิทัศน์ โปสเตอร์ และหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ซึ่งเริ่มจากสื่อหลักอย่างเช่นหนังสือที่ท่านกำลังอ่านอยู่

ในนามของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ผมขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ จากมหาวิทยาลัยสวนดุสิต และคุณชินณวุฒิ วิลยาลัย ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ กรมศิลปากร ที่ได้ให้เกียรติมาเป็นวิทยากรในการเสวนาของโครงการพระจอมเกล้าศึกษาครั้งที่ 2 นี้ จนได้เนื้อหาทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการเผยแพร่ และขอขอบคุณบุคลากรของ มจธ. ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องที่ร่วมกันทำงานจนได้เป็นหนังสืออันเป็นผลงานลำดับที่ 2 ของโครงการพระจอมเกล้าศึกษา

ผมหวังเป็นอย่างยิ่งว่านี่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการขยายผลไปสู่กิจกรรมอื่น ๆ อีกในอนาคต รวมทั้งขยายความร่วมมือในกิจกรรมเหล่านี้กับสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ตลอดจนมหาวิทยาลัยและองค์กรอื่น ๆ ในอนาคต เพื่อให้งานพระจอมเกล้าศึกษาเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งถึงรากทางประวัติศาสตร์ที่จะเป็นฐานอันมั่นคงที่ช่วยให้เราก้าวไปสู่อนาคตได้อย่างมั่นใจ

(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวิทย์ เตีย)
อธิการบดี
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	3
ความเป็นมาของโครงการพระจอมเกล้าศึกษา	7
งานเสวนา “จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”	9
งานสืบสานและอนุรักษ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นหน้าที่กษัตริย์แต่โบราณ	13
ความเป็นพระจอมเกล้าอันเป็นรากฐานให้งานโบราณคดี	16
ทรงสร้างพิพิธภัณฑ์เป็นครั้งแรกให้เป็นเครื่องส่งเสริมงานโบราณคดี	19
แหล่งอารยธรรมทวารวดีในประเทศไทย	19
หลักฐานโบราณวัตถุอื่น ๆ สมัยทวารวดี	26
ความเป็นอาณาจักรทวารวดีของศรีเทพในเชิงภูมิศาสตร์	37
การขุดค้นแหล่งโบราณคดีศรีเทพ	43
การค้นพบพระปฐมเจดีย์และการเริ่มต้นงานโบราณคดีสมัยใหม่	49
สถูปเจดีย์องค์เดิมในองค์พระปฐมเจดีย์เป็นแบบสถูปเจดีย์สาญจี	51
การบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์จากอดีตถึงปัจจุบัน	51
อิทธิพลของพุทธศิลป์แบบอินเดียที่เข้ามาพร้อมการเผยแผ่ศาสนาพุทธเถรวาท	58
ประติมากรรมคนจูงลิงสมัยทวารวดี	64
ร่องรอยความหลากหลายของอารยธรรมอื่นที่เข้ามาค้าขายกับอาณาจักรทวารดี	68
พัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ใช้ในงานโบราณคดี	69
วิธีการ Carbon Dating ในการคำนวณอายุซากสิ่งมีชีวิตโบราณ	71
เทคโนโลยี LiDAR ในการสำรวจนครโบราณ	75

	หน้า
วิธีการศิลาวรรณาที่นำมาใช้ในการศึกษาองค์ประกอบโบราณวัตถุ	80
เทคนิค Thin Section ช่วยให้พบว่ามีการใช้ (ยาง) รักทาผิวภาชนะดินเผาที่มีอายุนับพันปี	85
เทคนิค Anastylosis ในการบูรณะโบราณสถาน	94
สรุปการเสวนา	103
ข้อแนะนำสำหรับคนรุ่นใหม่ในการค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์	104
รายการอ้างอิง	107
ประวัติวิทยากร	114

ความเป็นมาของโครงการพระจอมเกล้าศึกษา

เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2513 สถาบันเทคโนโลยีได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ใช้ในนาม “พระจอมเกล้า” เป็นชื่อของสถาบัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2514 รับร่างพระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า และได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตเชิญพระมหามงกุฎเป็นตราสัญลักษณ์ประจำสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ทั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าวิทยาเขตนนทบุรี ลาดกระบัง (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง : สจล. ในปัจจุบัน) และสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตพระนครเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ : มจพ. ในปัจจุบัน) ด้วยสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อทั้งสามแห่งสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีจึงได้รวบรวมและศึกษาค้นคว้าข้อมูลอันเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาอย่างต่อเนื่อง โครงการพระจอมเกล้าศึกษา เริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2566 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งหอบรรณสารสนเทศ สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีได้รวบรวมทรัพยากรสารสนเทศเพื่อเทิดทูนพระเกียรติยศทั้งสามพระมหากษัตริย์ ได้แก่ พระเจ้าตากสินมหาราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 เป็นต้นมา โดยโครงการพระจอมเกล้าศึกษาเป็นการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่าย เพื่อต่อยอดให้เกิดการค้นคว้าวิจัยด้านประวัติศาสตร์ในการสะท้อนรากฐานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทย อันเกี่ยวเนื่องกับพระปรีชาสามารถ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลสำคัญต่าง ๆ แห่งรัชสมัยของพระองค์ เพื่อเกิดองค์ความรู้ใหม่สู่การศึกษาวิจัยให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันโดยถ่ายทอดทั้งในรูปแบบเสวนาวิชาการและจัดทำเป็นสื่อการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับการเข้าถึงของผู้เรียนรู้ในทุกระดับ

จากแนวคิดดังกล่าวนี้จึงเกิดโครงการเสวนามาอย่างต่อเนื่อง โดยในครั้งที่สองนี้ มีหัวข้อว่า “จากพระปฐมเจดีย์ถึงนครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในวันพฤหัสบดีที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.30 - 16.00 น. ณ ห้อง 108 ชั้น 1 อาคารสำนักหอสมุด มจธ. วิทยากรโดย ผศ.ดร.ดวงกมล อัศวมาศ อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ผศ.ดร.สาระ มีผลกิจ อาจารย์ประจำสาขาสหวิทยาการการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ กรมศิลปากร ดำเนินรายการ โดย ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ ที่ปรึกษาอธิการบดี มจธ. พิธีกรโดย นางสาวกานต์ชณาพร ประมูลทรัพย์ นักศึกษาภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มจธ.

งานเสวนา “จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”

วันพฤหัสบดีที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 เวลา 13.30-16.00 น.
ห้อง LIB108 ชั้น 1 อาคารสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

วิทยากร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ
โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย
ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ 7 จังหวัดเชียงใหม่ กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินการเสวนา

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ
ที่ปรึกษาอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

นางสาวกานต์ชณาพร ประมูลทรัพย์
ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

เริ่มงาน

คำกล่าวรายงานโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุธาทิพย์ มณีวงศ์วัฒนา ผู้อำนวยการสำนักหอสมุด

เรียนท่านอธิการบดี สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี ได้ดำเนิน *“โครงการพระจอมเกล้าศึกษา”* โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเผยแพร่พระอัจฉริยภาพในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 อันสะท้อนถึงรากฐานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทย การเสวนาครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 ภายใต้ *“โครงการพระจอมเกล้าศึกษา”* ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งเสมอมา จากคณะทำงานเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต กรมศิลปากร วิทยาลัยเพาะช่าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย รวมถึงเครือข่ายสามพระจอมเกล้าฯ ผู้ร่วมผลักดันให้เกิดกิจกรรม กระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ และการศึกษาค้นคว้าอย่างต่อเนื่อง สำหรับนักศึกษา บุคลากร รวมถึงบุคคลทั่วไป บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ดิฉันขอเรียนเชิญท่านอธิการบดีกล่าวเปิดการเสวนาในครั้งนี้

คำกล่าวเปิดงานโดยรองศาสตราจารย์ ดร.สุวิทย์ แซ่เตีย อธิการบดี

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีมีภารกิจหลักคือการเรียนการสอน และการวิจัยเพื่อนำองค์ความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้ทักษะคิดเป็นทำได้ และสามารถแก้ไขปัญหาได้ นอกจากนี้ การพัฒนาองค์ความรู้ยังมีระบบสนับสนุนให้สามารถต่อยอดไปใช้ประโยชน์และสร้างนวัตกรรม เพิ่มศักยภาพการแข่งขันของประเทศและมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน การดำเนิน *“โครงการพระจอมเกล้าศึกษา”* เป็นความร่วมมือทางวิชาการในการขับเคลื่อนด้านการพัฒนากำลังคนตลอดจนให้บริการวิชาการแก่สังคมและชุมชน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

และตอบสนองความต้องการของสังคมและชุมชน บนฐานของการใช้องค์ความรู้ทั้งทางสังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

ผมต้องขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและบุคลากรจากคณะทำงานเครือข่ายฯ ที่ร่วมผลักดันและเป็นกำลังที่สำคัญ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อต่อยอดองค์ความรู้ อันเกี่ยวเนื่องกับพระอัจฉริยภาพในรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นรากฐานทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศไทย จะนำไปสู่การมีส่วนร่วมของประชาคม และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์อย่างแพร่หลายต่อไป บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ผมขอเปิดการเสวนาเรื่อง *“จากพระปฐมเจดีย์ถึงนครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”* และขอให้การเสวนาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

เริ่มการเสวนาโดยดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ ที่ปรึกษาอธิการบดี

สวัสดีครับ ทั้งผู้เข้าร่วมฟังการเสวนาในห้องประชุมนี้และผู้ร่วมฟังทางบ้านผ่าน Facebook Live ของมหาวิทยาลัย ครั้งนี้เป็นครั้งที่ 2 แล้วสำหรับการจัดเสวนาในโครงการพระจอมเกล้าศึกษาในชื่อหัวข้อว่า *“จากพระปฐมเจดีย์สู่นครศรีเทพ : กำเนิดงานโบราณคดีสมัยใหม่ในยุคพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว”* ซึ่งวันนี้เนื้อหาหลัก ๆ คงมี 2 ส่วนที่สำคัญ คือ ในส่วนที่เป็นเรื่องทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี นั่นก็คือเรื่องกำเนิดโบราณคดีสมัยใหม่เริ่มตั้งแต่การบันทึกหลักฐานต่าง ๆ สมัยรัชกาลที่ 4 งานโบราณคดียุคแรก ๆ ที่ยังใช้หลักการทางปฐพีวิทยา ธรณีวิทยาในการคำนวณอายุของสิ่งต่าง ๆ ชั้นหิน ชั้นดิน มาจนถึงเทคโนโลยีสมัยปัจจุบันที่ถึงขั้นที่สามารถใช้โดรนสำรวจเพื่อดูร่องรอยหลักฐานเมืองโบราณ ขอบเขตเมือง ร่องรอยบ่อน้ำและคูน้ำโบราณต่าง ๆ กับส่วนที่เป็นเนื้อหาทางโบราณคดีโดยเฉพาะ นั่นก็คือ เรื่องอารยธรรมทวารวดี ซึ่งการค้นพบที่แรกคือที่องค์พระปฐมเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 4 จนมาถึงแหล่งอารยธรรมล่าสุดคือที่นครศรีเทพที่ได้กลายเป็นมรดกโลกไปแล้ว และวันนี้วิทยากรทั้งสามท่านก็จะมาเล่าเรื่องทั้งสองส่วนนี้ให้เราฟังกัน

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ที่มา : กรมศิลปากร

งานสืบสานและอนุรักษ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเป็นหน้าที่กษัตริย์แต่โบราณ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

งานสืบสานและอนุรักษ์คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเป็นหน้าที่กษัตริย์แต่โบราณ โดยมีความสอดคล้องกับหลักการศึกษาชั้นสูง ในธรรมเนียมลัทธิของพราหมณ์ ด้วยมูลเหตุที่ว่าพราหมณ์เป็นผู้ให้การยกย่องต่อสถาบันกษัตริย์ สรรพวิชาที่ศึกษาจากพราหมณ์นั้น จึงเป็นแนวทางที่ส่งเสริมแห่งศาสตร์ของความเป็นกษัตริย์โดยแท้เปรียบเทียบได้กับความนิยมของพราหมณ์ ซึ่งในสมัยโบราณ *“หลักศิลปศาสตร์”* มีความใกล้เคียงกับธรรมเนียมปฏิบัติของการศึกษาตามธรรมเนียมโบราณราชประเพณีแห่งพระราชสำนัก สรรพศาสตร์ความรู้แห่งพระเจ้าแผ่นดินที่ต้องร่ำเรียนมีมาตั้งแต่โบราณกาล ทั้งนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ความสำคัญกับหลักศิลปศาสตร์ซึ่งมี 18 สาขา ดังนี้

1) *สูติ* การรู้จักเลี้ยงสัตว์ที่ล้อมบอกฤดูกาล
2) *สมมติ* การรู้จักกำเนิดต่าง ๆ ในโลก
3) *สังขยา* การรู้คำนวณ
4) *โยโค* การรู้ช่างฝีมือ
5) *นิติ* รู้กฎหมายระเบียบแบบแผน
6) *วิเสสิกา* การรู้เลี้ยงปวงชนให้เป็นสุข
7) *คณิกา* รู้ตำราขัตฤกษ์ ดาราศาสตร์
8) *คันธัพพา* รู้การดนตรี
9) *ติกิฉา* รู้แพทยศาสตร์
10) *ธุพเพธา* รู้ศรศิลป์การยิงธนู
11) *ปุราณะ* รู้ประวัติศาสตร์
12) *อติหาสา* รู้ทิศมงคลไม่เป็นมงคล
13) *โชติสา* รู้คัมภีร์พยากรณ์

14) *มายา* รู้สิ่งที่มายา อุบาย
15) *เหตุ* รู้เหตุและผล
16) *อันตา* รู้การเลี้ยงปศุสัตว์
17) *ยุทธนา* รู้ตำราพิชัยสงคราม
18) *ฉันทสา* รู้อักษรศาสตร์ รู้ฉันทลักษณ์

โดยในศาสตร์ข้อที่ 11 คือ *ปุราณะ* รู้ประวัติศาสตร์ เป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์จำเป็นต้องเรียนรู้และขาดไม่ได้ อันเป็นสิ่งที่มาของการวางรากฐานสำหรับความรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของชาติ นอกจากนี้ ยังมี *“พระราชานุกิจ”* ที่เป็นการกำหนดเวลาที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงประพฤติพระราชกิจต่าง ๆ ประจำทุกวัน พระเจ้าแผ่นดินไทยได้ทรงประพฤติปฏิบัติมาตั้งแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาสืบต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งทรงประพฤติเป็นทำนองเดียวกัน ดังเช่นสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้ใน หนังสือพระราชานุกิจว่า (สมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน) ทรงประพฤติพระราชกิจกำหนดวันหนึ่งเป็น 16 ส่วน กลางวัน 8 ส่วน กลางคืน 8 ส่วน นับแต่รุ่งเช้าไป ส่วนต้นตำราพระราชานุกิจที่ปรากฏในประเทศสยามนี้ มีอยู่ในกฎมณเฑียรบาลตั้งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อปีชวด พ.ศ. 1011 โดยมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับราชกิจในการศึกษาประวัติศาสตร์และงานโบราณคดีด้วย ได้แก่ *“ในเวลาค่ำ 21 นาฬิกา พิพากษาโบราณคดี”*

ราชนีติ ในคติของเดิมนั้นปรากฏ *“นีติ”* ทั้งหมดอยู่ 4 เรื่อง คือ *ราชนีติ1 โลกนีติ1 ธรรมนีติ1 สุตวัฑฒนนีติ1* โดยรายละเอียดของราชนีติ แสดงให้เห็นถึงหลักการปกครองแบบราชาธิปไตยสมัยโบราณ ซึ่งพระมหากษัตริย์จะต้องมีความรู้อย่างหลากหลายแขนง รวมทั้งด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีด้วย

ด้านงานพระราชนิพนธ์ในล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 พบว่ามีจำนวนมาก ได้แก่ พระราชนิพนธ์ร้อยแก้ว ร้อยกรอง มีทั้งเป็นภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาบาลี โดยพระปรีชาญาณทางด้านอักษรศาสตร์จากพระบรมราชาธิบายหมวดวรรณคดีบางเรื่อง ยังกล่าวถึงงานด้านโบราณคดี ดังเช่น

หมวดโบราณสถานและโบราณวัตถุภาค 1 ว่าด้วยโบราณสถานนามเมืองลพบุรี

อนึ่ง ชื่อเมืองนั้นว่าลพบุรีเป็นแน่เพราะแปลจากคำว่าเมืองละโว้ แต่ทุกวันนี้คนชาววัดอดอวดรู้อวดล้นไปอุตริไปเขียนว่า เมืองนพบุรี แปลว่า เมืองใหม่หรือนพเคราะห์ นพคุณ นพรัตน์ อะไรๆ คิดเหลิงเจิ้งเลิ้งแมวไปใครๆ อย่าเชื่ออย่างเขียนอย่าเรียก ตามให้คงใช้ว่าเมืองลพบุรี ทั้งเรียกทั้งเขียนเทอญ...

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่แสดงถึงพระปรีชาญาณทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ อันเป็นศาสตร์ความรู้ทางด้านอักษรศาสตร์ด้านหนึ่งที่ทรงให้ความสนพระทัยอยู่อีกเป็นจำนวนมาก ปรากฏอยู่ในเอกสารหลักฐานประเภทพระบรมราชาธิบายหลายหมวดหลายภาค เช่น ว่าด้วยอักษรและศัพท์นามข้าราชการ นามสถานที่ต่าง ๆ ราชประเพณีโบราณจารีตโบราณ โบราณสถานโบราณวัตถุ ตลอดทั้งภาคปกิณกะหลายสิบเรื่อง เช่น

เรื่องนามสถานที่ต่าง ๆ ว่าด้วยนามท้องสนามหลวงและท้องสนามไชย
เรื่องแขกเรียกเมืองมะละกาและเมืองมะดีนะว่าเมืองกบิลพัสดุ์
เรื่องราชประเพณีโบราณ ว่าด้วยประเพณีนำริ้วตรวจพลเสด็จพระราชดำเนิน
เรื่องประเพณีเสด็จพระราชดำเนินพระราชทานพระกฐินพระอารามหลวง
เรื่องกรุงศรีอยุธยา
เรื่องโบราณสถานว่าด้วยตำนานวัดชัยพฤกษมาลาและวัดเขมาภิรตาราม
เรื่องตำนานวัดหงส์รัตนาราม
เรื่องโบราณวัตถุว่าด้วยพระเจดีย์ในวัดชุมพลนิกายาราม
เรื่องพระมหามณีรัตนปฏิมากรพระแก้วมรกต

ความเป็นพระจอมเกล้าอันเป็นรากฐานให้งานโบราณคดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 เป็นกษัตริย์ที่ได้เห็นประเทศด้วยพระบาทและพระเนตรของพระองค์เอง เห็นประชาชนด้วยพระองค์เอง ด้วยการเสด็จธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ ซึ่งผลต่อมาคือการที่ทรงค้นพบและทรงเห็นถึงสมบัติทางโบราณคดีของชาติเป็นครั้งแรก ทั้งการที่ทรงค้นพบศิลาจารึกหลักที่ 1 และพระแท่นศิลาอาสน์ นี่คือจุดเริ่มต้นสำคัญ และต่อมาคุณค่าของงานโบราณคดีนี้ทั้งหมดก็ถ่ายทอดสู่ลูกหลานท่าน เป็นจุดที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการถ่ายทอดความรู้ และเกิดกระบวนการเรียนรู้สืบเนื่องมา โดยเจ้านายที่สืบเชื้อพระวงศ์จากรัชกาลที่ 4 ที่ถือเป็นเอกอุในงานโบราณคดีเช่น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชนุภาพผู้ถือเป็นบิดาแห่งงานประวัติศาสตร์ไทยและงานโบราณคดี

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ องค์ต้นราชสกุลดิศกุล พระนามเดิมคือสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. 2405-2486) ประสูติในเจ้าจอมมารดาชุ่ม เคยเป็นผู้ทรงบังคับบัญชากรมกองแก้วจินดา (กรมทหารปืนใหญ่สมัยก่อน) กรมแผนที่ จัดตั้งสถานศึกษาต่าง ๆ จนพัฒนาเป็นกระทรวงธรรมการ ทรงเป็นราชทูตพิเศษทั้งในประเทศยุโรป อียิปต์ อินเดีย เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยพระองค์แรก ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่ 5 เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ 1 พ.ศ. 2440 ผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครในรัชกาลที่ 6 อภิรัฐมนตรีในอภิรัฐมนตรีสภาสมัยรัชกาลที่ 7 ผู้ให้กำเนิดหอพระสมุดสำหรับพระนคร งานราชการต่าง ๆ จำนวนมากนี้ทรงรับใช้เบื้องพระยุคลบาทมาเป็นเวลานานหลายรัชกาลด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้วางพระราชหฤทัยเปรียบประดุจพระหัตถ์ขวาในพระองค์ ด้วยงานราชการต่าง ๆ ที่ต้องเกี่ยวข้องกับการเสด็จต่างพระเนตรพระกรรณและเยี่ยมเยียนประชาชนตามหัวเมืองต่าง ๆ จึงทรงรอบรู้ภูมิศาสตร์ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ ภาษา วรรณคดี คติชนวิทยาได้เป็นอย่างดีจนได้รับการยกย่องให้เป็น

พระบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์โบราณคดี และวงการมัคคุเทศก์ไทย พระองค์เป็นบุคคลไทยพระองค์แรกที่ได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก เมื่อ พ.ศ. 2505

ส่วนอีกพระองค์ที่ควรจะกล่าวถึง คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พ.ศ. 2406-2490) หรือที่เรารู้จักกันดีในพระนาม *“สมเด็จช่าง”* แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์ทรงมีงานที่เกี่ยวข้องกับด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีด้วยเช่นเดียวกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ องค์ต้นราชสกุลจิตรเจริญ พระนามเดิมสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าเจ้าจิตรเจริญ พระมารดา คือ พระสัมพันธวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพรรณราย (พระองค์เจ้าแฉ่ง) ทรงมีพระปรีชาญาณเป็นที่ประจักษ์ด้านงานราชการบ้านเมือง และทรงรับใช้งานราชการอยู่หลายรัชกาลไม่ว่าจะเป็นงานทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ดุริยางคศาสตร์ และวรรณคดี จนได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยรับใช้ราชการสำคัญและทรงเป็นปราชญ์ในหลาย ๆ ศาสตร์ เช่น ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในรัชกาลที่ 7 สมเด็จช่างแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จครู พระบิดาแห่งสถาปัตยกรรมไทย นอกจากนี้ยังทรงได้รับการยกย่องจากองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ประกาศให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกประจำปีพุทธศักราช 2506

นอกจากนั้น ยังมีอีก 2 พระองค์ที่เราอาจจะไม่ค่อยรู้จักท่าน แต่ทรงมีบทบาทสำคัญในงานโบราณคดีทั้งสองพระองค์ เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าเกษมศรีศุภโยค กรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ ต้นราชสกุลเกษมศรี พระองค์นี้มีความเอกอุเรื่องของการเป็นกรมช่างมุกและงานช่างแขนงต่าง ๆ อีกพระองค์หนึ่ง คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าคัคณางค์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ต้นราชสกุลคัคณางค์ พระองค์ท่านทรงเด่นเรื่องทางนิติศาสตร์ การกฎหมาย การแต่งนวนิยาย วรรณคดี และเป็นเจ้านายรุ่นแรก ๆ ที่พูดภาษาอังกฤษเก่ง ทางกรมศิลปากรยังถวายพระเกียรติโดยตั้งชื่อห้อง ๆ หนึ่งว่าพิชิตปรีชากร ที่ใช้ค้นคว้าเอกสารโบราณต่าง ๆ ของหอจดหมายเหตุแห่งชาติด้วย

เกร็ดประวัติศาสตร์ :
การพระราชทานนามทรงเจ้านาย ให้เป็นเจ้าต่างกรม

โอรสในรัชกาลที่ 5 พระองค์หนึ่ง ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 6 ที่ทรงมีพระนามพระราชทานเมื่อครั้งที่ทรงเป็นมกุฎราชกุมารคือ *“สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ กรมขุนเทพทวารวดี”* นี่คือสิ่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงความหมาย ความสำคัญ และความยิ่งใหญ่ของความเป็นทวารวดีในประวัติศาสตร์ชาติเรา และพระอนุชาที่ทรงเป็นเจ้าฟ้าชั้นเอก เป็นพระโอรสในอัครมเหสีเช่นกัน ทรงมีพระนามว่า *“สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย”* ทรงได้รับการแต่งตั้งให้ทรงกรม โดยใช้ชื่อจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของนครโบราณทวารวดีศรีเทพ บ่งบอกถึงความสำคัญของชื่อเมืองอีกเช่นกัน เพราะจังหวัดที่ใช้เป็นชื่อพระนามทรงกรมต้องเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี นับเป็นเมืองสำคัญและเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญ เช่น วัดมหาธาตุ หรือมีแหล่งน้ำสำคัญ หรือเป็นแหล่งชุมนุมของบ้านเมืองที่ยิ่งใหญ่มาแต่โบราณ ฉะนั้นชื่อจังหวัดหรือชื่อเมืองที่เป็นชื่อพระนามทรงกรม ถ้าเป็นเจ้าฟ้าชั้นเอกจะเป็นจังหวัดใหญ่ อย่างเช่น อาณาจักรทวารวดี จังหวัดเพชรบูรณ์ หรืออีกตัวอย่างคือจังหวัดสุโขทัย ได้ใช้เป็นพระนามทรงกรมของล้นเกล้ารัชกาลที่ 7 พระนามเดิมว่า *“สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดช กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา”* เป็นต้น

ทรงสร้างพิพิธภัณฑ์เป็นครั้งแรกให้เป็นเครื่องส่งเสริมงานโบราณคดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

การเติบโตของงานโบราณคดีส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มีพื้นที่ในการนำโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ค้นพบมาแสดงให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายของผู้คน การมีพิพิธภัณฑ์ หรือมี Museum พิพิธภัณฑ์แห่งแรกของประเทศเป็นที่แสดงโบราณวัตถุหรือของเก่าต่าง ๆ เริ่มที่พระที่นั่งราชฤดีที่สร้างขึ้นทางทิศตะวันออกของพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในราว พ.ศ. 2407 ซึ่งในระยะแรกเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ โดยล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ได้ทรงเอานำของที่ท่านทรงได้เป็นราชบรรณาการจากต่างประเทศ หรือของแปลก ๆ มาตั้งแสดง ต่อมาเมื่อทรงสร้างเรือนหลวง คือหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์ขึ้นอีกหมู่หนึ่งในพระบรมมหาราชวัง ได้ทรงปรับปรุงและย้ายจากพระที่นั่งราชฤดีหลังเก่าที่ตกแต่งแบบเก๋งจีน มาที่พระที่นั่งในหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์องค์หนึ่ง ซึ่งเคยมีเอกสารภาษาอังกฤษกล่าวถึงเซอร์จอห์น เบาว์ริง ว่าได้มาเดินชมพระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์นี้ด้วย ถือเป็นต้นกำเนิดพิพิธภัณฑ์แห่งแรก ซึ่งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในปัจจุบันได้ถือใช้ปี พ.ศ. 2407 เป็นปีแห่งการสถาปนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติด้วย

แหล่งอารยธรรมทวารวดีในประเทศไทย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

สำหรับวันนี้อยากให้ทุกคนมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของ *“ทวารวดี”* ที่มิใช่เฉพาะเมืองนครปฐม จังหวัดนครปฐม หรือเมืองโบราณศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ที่กำลังกล่าวถึงและเป็นที่สนใจอย่างมากในปัจจุบันนี้ เนื่องจากได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกแห่งใหม่ล่าสุดของไทย โดยจะขอเกริ่นถึง เมืองโบราณทวารวดี ที่มีการศึกษาทางโบราณคดีพบว่า เมืองทวารวดีกระจายตัวอยู่ในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันอย่างชัดเจน ตลอดทั้งยังพบว่า แต่ละเมืองเหล่านั้นมีเครือข่ายมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน เนื่องจากเราพบหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยขอตั้งต้นความเป็นมาของการศึกษาไปที่ พ.ศ. 2427 โดยแซมมวล บีล (Samuel Beal)

ชาวอังกฤษ โดยเป็นบุคคลแรกที่กล่าวถึงอาณาจักร *“โถโลโปติ”* (To-lo-po-ti) ที่พระภิกษุจีนชวนซัง (Hsüan-tsang) หรือ เฮียนซัง (Hiuan-tsang) หรือที่เรารู้จักกันในชื่อพระถังซัมจั๋ง ต่อมามีผู้สนับสนุนความคิดของ Samuel Beal ได้แก่ เอดัวร์ ชาวาน (Edouard Chavannes) และตากากุสุ (Takakusu) ผู้แปลจดหมายเหตุการเดินทางของภิกษุจีน อี้จิ้ง (I-ching)

พระถังซัมจั๋งหรือซวนซังเดินทางไปถึงอินเดียหรือชมพูทวีปด้วยเส้นทางสายไหม สมัยกษัตริย์ถังไท่จง ราชวงศ์ถัง ผู้ทรงอุปภัมภ์นักพรตในการเดินทางไปจาริกแสวงบุญในดินแดนต่าง ๆ โดยพระถังซัมจั๋งนั้นเดินทางไปถึงอินเดีย หรือที่เรียกกันแต่ก่อนว่า *“ชมพูทวีป”* (หมายเหตุ ชมพูทวีป ตามความเชื่อโบราณถือเป็นหนึ่งในสี่ทวีปใหญ่ที่อยู่ทางทิศใต้ของเขาพระสุเมรุ ได้แก่ อุตรกุรุทวีปหรืออุตรกุรุทวีป บุพวิเทหทวีป ชมพูทวีป และอมรโคยานทวีป โดยชมพูทวีปเป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าทรงประสูติ (ชื่อชมพูทวีปนี้เกิดจากที่ดินแดนนี้เต็มไปด้วยลูกหว้าซึ่งมีสีชมพู และคำว่า *“ชมพู”* ในภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมีความหมายว่า *“ต้นหว้า”* แล้วลูกหว้านี้ตกลงไปที่พื้น ทำให้พื้นเป็นสีชมพูจึงได้ถูกเรียกฉายาว่าชมพูทวีป)

“โถโลโปติ” ซึ่งเป็นชื่อเรียกในภาษาและสำเนียงจีน ซึ่งต่อมานักภาษาศาสตร์ได้อ่าน แล้วได้แปลออกมาเรียกว่า *“ทวารวดี”* ในภาษาสันสกฤต โดยในบันทึกกล่าวว่าทางด้านทิศตะวันตกของอาณาจักรนี้เป็นอาณาจักร *“ศรีเกษตร”* บนลุ่มแม่น้ำอิระวดีที่น่าจะหมายถึงบริเวณประเทศเมียนมาร์ในปัจจุบัน ด้านทิศตะวันออกเป็นอาณาจักร “อีสานนะปุระ” บนลุ่มแม่น้ำโขงที่น่าจะหมายถึงแถบอีสานตะวันออกลาว และกัมพูชา และมีอาณาจักรโถโลโปตินี้ถูกประกบอยู่ตรงกลาง ซึ่งนักวิชาการเชื่อว่าน่าจะหมายถึงดินแดนของประเทศไทย และตรงนี้คือบริเวณที่อาณาจักรทวารวดีตั้งอยู่ นั่นก็คือบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั่นเอง

แต่ว่าพอหลังจากนั้นมีพระภิกษุอีกรูปหนึ่งชื่อ “อี้จิง” ท่านได้เดินทางมาทางทะเลและเดินทางผ่านมาทางดินแดนตอนใต้ของคาบสมุทรไทย ก็ได้มีการบันทึกถึงดินแดนที่ชื่อว่า *“ทวารวดี”* อีกเช่นกัน ซึ่งเราก็มาเทียบหลักฐานได้ว่าคือดินแดนในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่งที่ยืนยันว่าอาณาจักรทวารวดีน่าจะมีอยู่จริง

เกร็ดประวัติศาสตร์

ชมพูทวีปเป็นหนึ่งในสี่ทวีปของอินเดีย ที่มีความเชื่อกันว่าศูนย์กลางความสำคัญของดินแดนทั้งหมด เพราะเป็นดินแดนที่พระพุทธเจ้าประสูติ คำว่าชมพูทวีปนี้เกิดจากการที่ดินแดนนี้เต็มไปด้วยต้นหว้า และเมื่อลูกหว้าตกลงไปปกคลุมพื้นดิน ทำให้พื้นดินดูเป็นสีชมพู จึงเป็นที่มาที่ถูกเรียกว่า *“ชมพูทวีป”*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

สำหรับเรื่องราวของรัฐทวารวดี ที่มีการศึกษาต่อมา โดยใน พ.ศ. 2439 และ พ.ศ. 2447 นายปอล เปลลิโยต์ (Paul Pelliot) ได้ยอมรับแนวความคิดเรื่องการมีอยู่ของรัฐทวารวดี และกล่าวถึงประชาชนของรัฐนี้ว่าอาจเป็นเชื้อชาติมอญหรือขอม เนื่องจากได้พบร่องรอยการนับถือพุทธศาสนาอยู่บ้างในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนใต้ เช่น เมืองลพบุรีและนครปฐม โดยที่เมืองนครปฐมได้ค้นพบประติมากรรมในพุทธศาสนา ซึ่งอาจมีอายุอยู่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 และแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะแบบคุปตะและหลังคุปตะในประเทศอินเดีย และใน พ.ศ. 2452 พันตรีลูเนต์ เดอ ลาจองกีแยร์ (Lunet de Lajonquière) ได้ตีพิมพ์รายงานเกี่ยวกับการค้นคว้าทางวิชาการโบราณคดีในประเทศไทย และกล่าวว่ามีโบราณสถานหลายแห่งแถบจังหวัด ลพบุรี นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี และปราจีนบุรี ซึ่งท่านจัดให้เป็นกลุ่มอิทธิพลอินเดียแต่ไม่ใช่ขอม

พ.ศ. 2470 ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (George Coedès) ได้ทำการขุดค้นที่โบราณสถานพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี แล้วพบตะเกียงโรมัน (กำหนดอายุอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 6-8) พบพระพุทธรูปแบบอมราวดีของอินเดีย ซึ่งต่อมาสรุปว่าเป็นแบบหลังคุปตะและพระพุทธรูปแบบทวารวดี

พ.ศ. 2471 ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้เขียนหนังสือชื่อ โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ย้ำถึงลักษณะพระพุทธรูปแบบทวารวดี ซึ่งค้นพบทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่าวไทย และกล่าวยืนยันด้วยคำว่า *“ทวารวดี”* นี้มีปรากฏอยู่เป็นสร้อยนามของพระนครศรีอยุธยาและกรุงเทพมหานครด้วย นายเรจินาลด์ เลอ เมย์ (Reginald le May) ได้กล่าวถึงศิลปะแบบทวารวดีในหนังสือ *“พุทธศิลป์ในประเทศสยาม”*

พ.ศ. 2491 ผลงานชื่อ L’Etats Hindouises d’Indochine et d’ Indonesie ของศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับอารยธรรมโบราณในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงอาณาจักรทวารวดี และต่อมาท่านได้อ่านจารึกบนเหรียญสองเหรียญ พบที่นครปฐมและอู่ทองที่กล่าวถึง *“ศฺรีทฺวารวตี ศฺวรปุรณฺยะ”* ว่าหมายถึง *“บุญกุศลของพระราชาแห่งทวารวดี”* รวมทั้งได้พบชิ้นส่วนจารึกจำนวนสองชิ้น ทั้งเหรียญและจารึกนี้เป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต กำหนดอายุจากรูปอักษรได้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 12-13 และต่อจากนั้นก็มีนักปราชญ์ นักวิชาการต่าง ๆ ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศสนใจและศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับรัฐทวารวดีอย่างต่อเนื่องทั้งจากการสำรวจและขุดค้นทางโบราณคดี อาทิ ดร.ควอริช เวลส์ (Dr. Quaritch Wales) กับการขุดค้นที่พงตึก จังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ. 2470) นายปิแอร์ ดูปองต์ (Pierre Dupont) ร่วมมือขุดค้นกับฝ่ายไทย ซึ่งหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์เป็นหัวหน้า ณ จังหวัดนครปฐม (พ.ศ. 2481 และ 2483) ทำให้ได้ทราบถึงลักษณะสถาปัตยกรรมแบบทวารวดีอย่างชัดเจนที่วัดพระเมรุและเจดีย์จุลประโทน

จากการศึกษาถึงรัฐทวารวดีเท่าที่ผ่านมานั้น พบว่ายังมีข้อถกเถียงกันเกี่ยวกับเรื่องศูนย์กลางของทวารวดีว่าตั้งอยู่ในพื้นที่ใดของภาคกลางของประเทศไทยปัจจุบัน ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับรัฐทวารวดีโดยใช้หลักฐานต่าง ๆ อาทิ จดหมายเหตุจีน การค้นพบเหรียญกษาปณ์ และโบราณสถานสำคัญ และการศึกษาข้อมูลจากนักวิชาการต่าง ๆ อาทิ ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ ศาสตราจารย์ปิแอร์ ดูปองต์ และนักประวัติศาสตร์หลายท่าน ได้แบ่งแนวความคิดออกเป็น 3 แนว คือ

แนวความคิดที่ 1 เป็นแนวความคิดเดิมที่ว่าอาณาจักรทวารวดีเป็นอาณาจักรที่ใหญ่โตรุ่งเรือง อยู่บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ตั้งแต่สมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-16 มีราชธานีอยู่ที่เมืองนครปฐมหรือสุพรรณบุรี มีอิทธิพลศิลปกรรมครอบคลุมทั่วประเทศไทย

แนวความคิดที่ 2 แนวความคิดที่ว่าอาณาจักรทวารวดีเป็นอาณาจักรเล็ก ๆ ที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 12 เท่านั้น และน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดลพบุรี

แนวความคิดที่ 3 แนวความคิดที่เห็นว่าชุมชนโบราณมีพัฒนาการขึ้นในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยยังไม่จัดรูปแบบของอาณาจักรที่จะต้องมีอำนาจทางการเมืองอยู่ที่เมืองหลวงแต่อย่างใด หากเป็นเพียงรูปแบบเมืองเบ็ดเสร็จที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กันและเป็นอิสระต่อกัน แต่มีพัฒนาการทางวัฒนธรรมร่วมกัน เนื่องจากติดต่อถึงกันสะดวกทั้งทางบกและทางทะเล

จากข้อมูลทางโบราณคดี การขุดค้นในบริเวณเมืองโบราณสมัยทวารวดีในบริเวณภาคกลางของประเทศไทยพบว่า เมืองโบราณสมัยทวารวดีส่วนใหญ่มีชุมชนอาศัยอยู่ติดต่อกันมา ตั้งแต่ช่วงสมัยทวารวดีตอนต้น หรือราวประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา โดยชุมชนเหล่านี้ได้สืบรูปแบบชุมชนยุคก่อนทวารวดี ดังที่พบหลักฐานได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น อาวุธเหล็กประเภทใบหอกเหล็ก และเครื่องประดับต่าง ๆ ตุ้มหู กำไลโลหะ ซึ่งมีรูปแบบเดียวกับรูปแบบที่เคยปรากฏมาก่อนสมัยทวารวดี นอกจากนี้ ยังพบเครื่องมือหินขัดที่มีรูปแบบเดียวกันกับเครื่องมือหินขัดในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในชั้นดินที่เคยเป็นที่อยู่อาศัยของชุมชนทวารวดีทุกแห่ง จากการค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนเครื่องประดับที่มีรูปแบบเหมือนหรือคล้ายคลึงกับแบบที่เคยปรากฏในชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้น ซึ่งเจริญขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 นั้น บ่งบอกถึงชุมชนสมัยทวารวดี ว่าอาจเป็นชุมชนเดียวกันกับชุมชนก่อนประวัติศาสตร์เหล่านั้น ซึ่งต่อมาได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมอินเดียและมีการพัฒนาการขึ้นเป็นเมืองที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบและได้อาศัยติดต่อกันมาโดยไม่ขาดช่วงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 จนถึงสมัยอยุธยา ราวพุทธศตวรรษที่ 20-23

นอกจากบางเมืองที่ถูกทิ้งร้างไปหลังสมัยทวารวดี ช่วงหลังพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งสาเหตุการทิ้งเมืองส่วนใหญ่เกิดจากการขาดแคลนน้ำใช้เนื่องจากแม่น้ำสำคัญเปลี่ยนทางเดิน

จากข้อมูลจากการสำรวจและขุดค้นแหล่งโบราณคดีทำให้ได้หลักฐานต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกมาก ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่องราวของรัฐทวารวดี จากหลักฐานต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่า รัฐทวารวดีเป็นหนึ่งในรัฐโบราณแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดีย รุ่งเรืองขึ้นในราว ๆ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 11 บริเวณภาคกลางของประเทศไทย และแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมไป ทั่วทุกภาคและรัฐทวารวดีได้ล่มสลายลงในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 เนื่องจากเขมรได้ขยายอำนาจการปกครองเข้ามายังบริเวณภาคกลางของประเทศไทย นอกจากนี้ยังทำให้ทราบถึงข้อมูลของขอบเขตของรัฐทวารวดีจากหลักฐานทางโบราณคดี โดยพบว่าแหล่งโบราณคดีสมัยทวารวดีได้กระจายตัวในดินแดนประเทศไทยปัจจุบันทั่วทุกภาค ทั้งภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือและภาคใต้ โดยกระจุกตัวอยู่ในภาคกลางมากที่สุด ซึ่งข้อมูลจำนวนเมืองโบราณ และชุมชนสมัยทวารวดีที่พบตามลุ่มน้ำต่าง ๆ เท่าที่มีขณะนี้ในบริเวณภาคกลาง ได้แก่ ลุ่มแม่น้ำเพชรบุรี ลุ่มน้ำแม่กลอง ลุ่มแม่น้ำท่าจีน ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และลุ่มแม่น้ำบางปะกง รวมทั้งสิ้น 110 แห่ง ส่วนชุมชนทวารวดีกระจายไปในภูมิภาคอื่น เช่น ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 30 แห่ง ภาคเหนือและภาคใต้ ภาคละประมาณ 1-2 แห่ง

นอกจากนี้ยังไม่จำกัดเฉพาะแต่กลุ่มนักโบราณคดีไทยและต่างประเทศที่สนใจเรื่องของรัฐทวารวดี ยังมีนักประวัติศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ รวมถึงนักภาษาโบราณตะวันออกด้วย เป็นต้น ทำให้เรื่องราวของทวารวดีเป็นภาพที่เริ่มชัดเจนขึ้นในหน้าประวัติศาสตร์ยุคเริ่มแรกของไทย

จากการศึกษาขอบเขตและการกระจายตัวในพื้นที่ต่าง ๆ ข้างต้นของรัฐทวารวดีที่มีความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิมโดยมีวัฒนธรรมอินเดียและวัฒนธรรมต่างชาติอื่น ๆ มาส่งเสริมนั้น พบว่ากระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ภาคกลางมากที่สุด และพบหลักฐานทางโบราณคดีสำคัญ ๆ ที่บ่งบอกถึงรูปแบบของวัฒนธรรมทวารวดี ที่มีความคล้ายคลึงกันในทุกแหล่งโบราณคดีที่จัดอยู่ในสมัยทวารวดี ดังเช่น รูปแบบการตั้งถิ่นฐาน

เหรียญกษาปณ์ ตราประทับ เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับ ภาชนะดินเผา คติศาสนาและความเชื่อ ฯลฯ หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีผู้ศึกษาหลากหลายแขนง ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ จารึก (ตัวอักษรและภาษา) ภูมิศาสตร์ และธรณีวิทยา รวมทั้งโบราณคดี ส่งผลให้ข้อมูลเกี่ยวกับรัฐโบราณแห่งนี้ชัดเจนมากขึ้นตามลำดับ หากแต่ยังมีเรื่องราวที่ยังไม่กระจ่างชัดในบางเรื่อง เช่น ศูนย์กลางทางการเมืองที่แน่ชัด เรื่องราวบางเรื่องของผู้คนหรือประชากรในรัฐทวารวดี การรับศาสนาพุทธมีนิกายใดบ้างที่เข้ามาสู่รัฐ เป็นต้น เรื่องราวเหล่านี้กำลังรอเวลาคลี่คลายจากวิธีการศึกษาที่หลากหลายและทันสมัยมากยิ่งขึ้นในยุคปัจจุบัน และจะยิ่งก้าวหน้าต่อไปอีกในอนาคต

กล่าวโดยสรุป คือ เรามีพัฒนาการของสังคมไทยมาจนทุกวันนี้ ส่วนหนึ่งก็มีรากเหง้าจุดกำเนิดย้อนไปได้ถึงสมัยทวารดีกว่าพันปี ซึ่งทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงทางอารยธรรมที่ไม่ใช่มีแค่ดินแดนบ้านเราอย่างเดียว แต่มีอารยธรรมอื่นที่ห่างไกลออกไปรอบบ้านเราด้วย เราอาจจะเรียนกันมาว่าเราเริ่มพบปะกับชาวตะวันตกในสมัยอยุธยา เพราะในสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานที่กล่าวถึงการปฏิสัมพันธ์กับชาวตะวันตกแต่อย่างใด แต่พอศึกษาเข้าไปจริง ๆ ถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ชาติเราที่เริ่มมาก่อนอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีความเป็นมาที่ยาวนานมาก ก็พบว่าเรามีการติดต่อค้าขายกับโลกตะวันตกมาตั้งแต่ประมาณ 1,300 ปีที่แล้ว ซึ่งก็คือยุคทวารวดีนั่นเอง เรามีคนที่เข้ามาหาเราไม่ว่าจะเป็นอินเดีย เปอร์เซีย หรือแม้กระทั่งชาวยุโรปหรือชาวตะวันตกก็มีหลักฐานว่าเริ่มเข้ามาค้าขายในสมัยนั้นด้วย ซึ่งเป็นการเปิดโลกทัศน์ใหม่ทางประวัติศาสตร์หลาย ๆ อย่างให้เรา แล้วตอนนี้ที่แหล่งอารยธรรมทวารวดีที่เมืองโบราณศรีเทพได้รับการจดทะเบียนเป็นมรดกโลก (พ.ศ. 2566) ก็ยิ่งทำให้กระแสการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ยิ่งตื่นตัวและกว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ตลอดทั้งด้านการท่องเที่ยวด้วย ดินแดนในประเทศไทยเรามีความเก่าแก่มาก มีภูมิปัญญาและมีองค์ความรู้มากมาย จึงเป็นเรื่องน่ายินดีที่พวกเราในปัจจุบันได้ย้อนถอยกลับไปศึกษาภูมิความรู้ในอดีตกันมากขึ้น มิใช่ศึกษาแต่ศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเดินไปข้างหน้าแต่อย่างเดียว การถอยกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีนี้ จะช่วยให้เราทุกคนตระหนักในคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในแผ่นดินของเรา

หลักฐานโบราณวัตถุอื่น ๆ สมัยทวารวดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

หลักฐานสำคัญที่สุด คือ *“จารึกเหรียญเงิน”* เพราะมีจารึกอักษรปัลลวะที่กล่าวถึงชื่อ *“ทวารวดี”* โดยเป็นลายลักษณ์อักษรที่มีอายุร่วมสมัยกับอาณาจักรทวารวดี เรายังพบเหรียญเงินที่ไม่มีจารึก แต่มีรูปสัญลักษณ์มงคลของอินเดีย เหรียญเหล่านี้มักพบในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งไทย สัญลักษณ์มงคลดังกล่าวที่พบ อาทิ รูปหอยสังข์ รูปพระอาทิตย์ รูปศรีวัตสะ และรูปวัวมีโหนก เป็นต้น ซึ่งเมื่อหลายปีก่อนอาจารย์สุรพล นาถะพินธุ (รศ.ดร.สุรพล นาถะพินธุ อดีตคณบดีคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ท่านเคยนำมาให้ตรวจวิเคราะห์องค์ประกอบเหรียญเงินรูปพระอาทิตย์ เราใช้ห้องแล็ปมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีที่อยู่คลอง 6 โดยวิเคราะห์ด้วยวิธี X-ray flouresence spectrometry (XRF) ผลจากการวิเคราะห์ พบว่าเหรียญเงินของทวารวดีนี้ ปรากฏค่ากราฟที่แสดงองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง โดยพบว่าองค์ประกอบหลักมีค่าของธาตุเงิน (Ag) สูงมาก ส่วนแร่ปะปนอื่น ๆ มีปริมาณน้อยมาก อธิบายง่าย ๆ คือ เหรียญเงินนี้เกือบเหมือนกับใช้แร่เงินบริสุทธิ์ในการนำมาผลิต จึงทำให้คิดว่านี่คือต้นตอของชื่อที่เราเรียกกันว่า *“เงิน”* หรือเปล่า โดยเรียกตามแร่ที่เป็นส่วนผสมหลัก และเรายังพบว่าเหรียญเงินทวารวดีรูปแบบอื่น ๆ ที่ใช้หักเป็นส่วน ๆ แบบ half กับ quarter คือ หักเป็นครึ่ง หรือแบบเป็นสี่ส่วน อาจารย์สุรพลช่วยอธิบายให้กระจ่างว่าเหรียญเงินเหล่านี้น่าจะเป็นเงินเกือบบริสุทธิ์เช่นกัน โดยในสมัยนั้นเขาใช้ *“เงิน”* เป็น *“เงิน”* จริง มีการหักแบ่งใช้จริง ตามน้ำหนักของเหรียญเงิน แต่ปัจจุบันนี้เราใช้ *“เงิน”* ที่เรียกชื่อว่า *“เงิน”* แต่กลับไม่ใช่ทำด้วยเงินบริสุทธิ์แล้ว มีองค์ประกอบอื่นปะปนด้วย ทำให้เข้าใจรัฐโบราณในอดีตเขาใช้เงินบริสุทธิ์เป็นเงินจริง ๆ

เหรียญเงินรูปศรีวัตสะ

ที่มา : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ อนุเคราะห์ภาพ

เกร็ดประวัติศาสตร์

หลักฐานสมัยทวารวดีที่สำคัญชิ้นหนึ่ง คือ เหรียญเงิน มีการนำตัวอย่างเหรียญเงินสมัยทวารวดีนี้ไปวิเคราะห์ที่ห้องแล็บของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่คลอง 6 ด้วยวิธี X-ray Fluorescence spectrometry (XRF) ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบของธาตุ ผลวิเคราะห์พบองค์ประกอบของธาตุเงิน (Ag) สูงมากกว่าแร่ธาตุอื่น ๆ ที่ปะปน จากหลักฐานผลวิเคราห์ดังกล่าวสะท้อนถึงสมัยโบราณใช้เงินที่ทำด้วยเงินจริง และพบว่ามีการหักแบ่งเป็นเสี้ยว เป็นส่วน มีราคาตามน้ำหนักเงิน ไม่เหมือนปัจจุบันที่เงินเราปะปนด้วยแร่ธาตุสารพัด แต่รัฐโบราณนั้นใช้เงินเกือบบริสุทธิ์ และหลักฐานนี้จึงทำให้ชวนคิดกันว่า นี่หรือเปล่าที่เป็นต้นตอของชื่อที่มาของ *“เงิน”*

ช่วงปี พ.ศ. 2562 มีการพบจารึกใหม่ล่าสุด ณ วัดพระงาม จังหวัดนครปฐม ซึ่งสร้างความตื่นเต้นให้วงการโบราณคดีมาก เป็นชิ้นหินที่มีจารึกตัวโบราณ *“ทวารวดีวิภูติ”* ซึ่งจารึกนี้กล่าวถึงชื่อเมืองทวารวดี ซึ่งเป็นหลักฐานอีกชิ้นที่ทำให้เชื่อได้ว่ามีเมืองหรืออาณาจักรทวารวดีอยู่จริง เนื่องจากในอดีตเราพบจารึกชื่อเมืองทวารวดีจาก *“จารึกเหรียญเงินทวารวดี”* คำจารึกคือ *“ศฺรีทฺวารวตี ศฺวรปุณฺยะ”* มีความหมายว่า *“พระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ”* โดยเป็นการยืนยันว่ามีอาณาจักรทวารวดีอยู่จริง ถ้าเราเจอหลักฐานเหรียญเพียงชิ้นเดียวก็คงสรุปไม่ได้ แต่เราพบหลักฐานเหรียญที่มีจารึกเช่นนี้เป็นจำนวนมาก ครั้งแรกเจอที่นครปฐม ต่อมาก็พบที่เมืองโบราณทวารวดีอื่น ๆ อีกหลายแห่ง แต่เรายังไม่พบหลักฐานตัวจารึกเช่นนี้ที่เมืองโบราณศรีเทพ แต่เราค้นพบจารึกแบบอื่น ๆ บนเหรียญที่ได้จากการขุดพบที่เมืองศรีเทพ เป็นเหรียญเงิน ภาษาเขียนก็เหมือนกันหมดคือใช้ภาษาสันสกฤต แต่ว่าตัวอักษรสมัยปัลลวะจากอินเดียตอนใต้ ตอนนั้นอิทธิพลของอินเดียทางตอนใต้ส่งมาถึงบ้านเรา ทั้งวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต ประเพณี สังคม แผ่เข้ามาในบ้านเรา และด้านหน้าของเหรียญก็น่าจะโยงใยถึงความอุดมสมบูรณ์ อย่างเช่น มีหน้าเหรียญอีกด้านหนึ่งเป็นรูปโคและลูกโค ซึ่งเป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ หน้าเหรียญอีกด้านหนึ่งที่เป็นรูปของธรรมจักร วงล้อ กงล้อ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญของพุทธศาสนา นอกจากนี้ เราเจอหลักฐานอื่น ๆ ที่เป็นภาษาสันสกฤต ที่อธิบายศาสนา เป็นคัมภีร์เป็นประโยคที่สำคัญเหมือนกับยุคปัจจุบันที่เรารู้ว่าศาสนาต้องนึกถึงอริยสัจ 4 แต่ในอดีตเมื่อ 1,300 ปี 1,400 ปี กลับพบพระคาถา *“เยธัมมา”* ประโยคนี้เราเจอในหลักฐานของทวารวดี ไม่ว่าจะเป็นหลักฐานทางเจดีย์ หรือสถูปเล็ก ๆ เป็นพระพิมพ์ หรือว่าพระพุทธรูป หรือว่าไปเขียนไว้บนธรรมจักรขนาดใหญ่ เราจะเจอประโยคหรือว่าคำสอนเกี่ยวกับศาสนาอันนี้

คาถาเย ธมฺมา ถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนามาจากคาถาสมบูรณ์ ดังนี้

“เย ธมฺมา เหตุ ปัฺพวา เตสำ เหตุงฺ ตถาคโต เตสญฺจะ โย นิโรโธ จะ เอวำ วาที มหาสมฺโณ” แปลได้ว่า

“ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติ ทรงสั่งสอนอย่างนี้”

คาถาเย ธมฺมา ที่จารึกบนหลังพระพิมพ์

ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

สมัยก่อนสิ่งที่มีคุณค่าและควรจารึกไว้ตามศาสนสถานและของชั้นสูง โดยเฉพาะสมัยทวารวดี จะเป็นคาถาในทางพระพุทธศาสนาอย่างคาถาเยธัมมา และถือกันกระทั่งว่าจารึกเหล่านี้จะไม่ปะปนกับชื่อคน หรือชื่อกษัตริย์ ในตอนต้นของการศึกษาทางโบราณคดีเราเลยไม่พบชื่อกษัตริย์ในศาสนสถานหรือพระพิมพ์สมัยทวารวดีเลย มาเจอทีหลังก็เป็นสมัยวัฒนธรรมขอมแล้วที่นิยม เริ่มมีการระบุว่าใครสร้างอะไร ชื่ออะไร ลงในศาสนสถานและศาสนวัตถุ จนกลายมาเป็นนิสัยของคนไทยในปัจจุบัน ว่าใครสร้างอะไร สร้างประตู สร้างโบสถ์ที่วัดต้องบอกชื่อบอกนาม เพราะฉะนั้น นับเป็นการบอกได้ว่าสมัยทวารวดีมีความคิดเหมือนปิดทองหลังพระ ชื่อกษัตริย์ผู้สร้างมักไม่กล่าวถึง หากแต่กล่าวถึงแต่คาถาศักดิ์สิทธิ์ที่จารึกอยู่บนของศักดิ์สิทธิ์ ไม่ปะปนกับมนุษย์ แต่ในยุคหลัง ๆ ของการศึกษาเห็นมีข้อมูลเพิ่มเติมว่ามีการค้นพบพระนามกษัตริย์ทวารวดี อาจจะได้รับอิทธิพลจากภายนอก เป็นประเด็นที่ต้องศึกษาต่อไป

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

อาณาจักรทวารวดีรุ่งเรืองอยู่ประมาณ 500-600 ปี แต่เราพบกลับหลักฐานชื่อกษัตริย์น้อยมาก แต่ก็พบบ้าง เช่นชื่อ *“มาระตา”* เป็นชื่อกษัตริย์ของทวารวดี กับอีกแบบหนึ่งจะกล่าวถึงพระเจ้ากรุงศรีทวารวดีแต่ก็ไม่ได้เอ่ยชื่อ ซึ่งศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ผาสุข อินทราวุธ ได้เคยอธิบายให้ฟังไว้ว่า

“เวลาทำบุญ อย่างกษัตริย์ทวารวดีเป็นชาวพุทธ เธอก็นึกถึงแล้วกันว่าการทำบุญไม่ใส่ชื่อ มันวิเศษมาก ๆ เลย ได้บุญสูงสุดเหมือนอย่างการปิดทองหลังพระ ซึ่งก็ตรงกับพระราชดำรัสของในหลวง ร.9”

นอกจากหลักฐานจารึกที่บ่งบอกความเป็นพุทธศาสนาของอาณาจักรทวารวดีแล้ว เรายังเจอหลักฐาน *“ดินเผารูปของพระสงฆ์สามรูปอุ้มบาตร”* แต่ว่าตรงส่วนคอหักหายไป ทำให้เราเห็นการนุ่งห่มคลุมของพระภิกษุเมื่อพันปีที่แล้ว ซึ่งเป็นพุทธศิลป์แบบอินเดียคือศิลปะแบบอมราวดี

พระภิกษุสงฆ์สามรูปที่ถือบาตร
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

แต่หลักฐานโบราณวัตถุสมัยทวารวดี โดยเฉพาะศาสนวัตถุพวกรูปปั้นต่าง ๆ ก็บ่งบอกชัดว่าสมัยทวารวดีไม่ได้มีการนับถือแต่เพียงศาสนาใดศาสนาหนึ่ง แต่มีการนับถือหลากหลายศาสนาความเชื่อในช่วงเวลาเดียวกัน น่าจะเป็นอาณาจักรที่ให้เสรีภาพในการนับถือศาสนาพอสมควร เพราะก็มีผู้คนต่างชาติต่างศาสนาเข้ามาอยู่อาศัย ค้าขาย และทำมาหากินร่วมกันเป็นจำนวนมาก เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในทวารวดีแล้ว ก็ยังมีกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอื่นอยู่ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะฮินดูและพราหมณ์ ซึ่งมีหลักฐานรูปปั้นรูปเคารพและจารึกต่าง ๆ ที่กล่าวถึงพระนารายณ์และมีรูปเคารพของพระนารายณ์ หลักฐานเหล่านี้บ่งบอกถึงการผสมผสานทางศาสนาตั้งแต่สมัยทวารวดีที่ยังมีอยู่มาจนกระทั่งปัจจุบัน

หลักฐานรูปปั้นรูปเคารพในศาสนาฮินดูและพราหมณ์นี้ สะท้อนการได้รับอิทธิพลจากยุโรปเข้ามามาก สังเกตจากท่านั่งท่ายืนเป็นท่าที่เราเรียกภาษาอังกฤษว่าเป็น European Style ตัวอย่างเช่น พระศิลาขาวที่นครปฐม หรือ พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท วัดหน้าพระเมรุที่อยุธยา ก็มีท่านั่งในลักษณะ European Style คือเป็นท่านั่งแบบห้อยพระบาท ซึ่งเราในเอเชียไม่นั่งกันแบบนี้ แต่เรามักจะนั่งบนตั่ง หรือนั่งท่าขัดสมาธิ แต่ว่าอิทธิพลอันนี้ มันมากับอินเดียที่รับอิทธิพลของรูปปั้นแบบกรีกโรมันที่มากับพวกอารยันที่เข้ามาแผ่อิทธิพลในบ้านเขา ทำให้พระพุทธรูปและรูปเคารพเมื่อพันกว่าปีที่แล้ว มีการนั่งลักษณะแบบนี้มาก

หลักฐานเหล่านี้ยังตอกย้ำถึง การผสมผสานทางวัฒนธรรมของคนต่างชาติต่างภาษาที่เข้ามาอยู่ร่วมกันในสมัยทวารวดี เราเจอหลักฐานการเข้ามาของชาวต่างประเทศ ทั้งเปอร์เซีย อิสลาม จากเหรียญต่าง ๆ หรือแม้แต่ลักษณะผู้คนจากรูปปั้นใบหน้า ทรงผมก็มีความหลากหลายแตกต่างระหว่างแถบนครปฐมกับลพบุรี อู่ทอง และกับแหล่งอารยธรรมทวารวดีอื่น ๆ ทวารวดีคงเป็นชุมชนที่ควบคุมกันเป็นลักษณะของสังคมแบบ Chiefdom ที่มีเจ้าผู้ปกครองกลุ่มชนของตนเอง หรือว่าเป็นรูปแบบรัฐแบบเริ่มแรกที่มีการติดต่อการค้าขายระหว่างกัน

จากหลักฐานทางโบราณคดีไม่ว่าจะเป็นที่นครศรีเทพ นครปฐม นครอู่ทอง แสดงถึงความเป็นอาณาจักรทวารวดีที่ยิ่งใหญ่และยาวนานพอสมควร สมัยก่อนเรามีการศึกษาว่าอาณาจักรน่าจะมีศูนย์กลางอยู่ที่ใด ก็ได้มีการสันนิษฐานไว้อยู่ 3 แห่ง คือ บริเวณแหล่งอารยธรรมทวารวดีอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี แหล่งอารยธรรมทวารวดีนครปฐม และแหล่งอารยธรรมทวารวดีลพบุรี ทั้งสามที่นี้เป็นจุดที่นักวิชาการพยายามหาข้อมูลว่าที่ไหนน่าจะเป็นศูนย์กลางที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งปัจจุบันก็มีการเห็นพ้องต้องกันเรียบร้อยแล้วว่า ศูนย์กลางที่เก่าแก่ที่สุดน่าจะเป็นแหล่งอารยธรรมอู่ทอง โดยดูจากหลักฐานโบราณวัตถุที่มีความเก่าแก่และมีความหลากหลายมาก โดยเฉพาะโบราณวัตถุที่มีทั้งพระพุทธรูป พระพิมพ์ พระทองคำ

ชุมชนทวารวดีมีการกระจายตัวอยู่ตั้งแต่ลุ่มน้ำที่ไม่ใช่แค่ลุ่มเจ้าพระยา แต่เป็นลุ่มน้ำในเขตภาคกลางทั้งหมด ได้แก่ ลุ่มน้ำนครชัยศรี ลุ่มน้ำท่าจีน ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำเพชรบุรี เรายังเจอชุมชนทวารวดีในบริเวณปากอ่าวไทยด้วย และยังมีหลักฐานที่เชื่อมโยงขึ้นไปถึงบริเวณลุ่มน้ำป่าสักในเขตภาคเหนือตอนล่างอีกด้วย จุดเด่นที่ทำให้รู้ว่าเป็นอารยธรรมทวารวดีด้วยกัน คือ ลักษณะการสร้างคูน้ำคันดิน ลักษณะการสร้างกำแพงเมือง การบอกขอบเขตเมือง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวบางอย่างของชุมชนทวารวดีเมื่อกว่าพันปีที่แล้ว เช่น ลักษณะคูน้ำทวารวดีจะไม่เป็นระเบียบ ไม่เป็นสี่เหลี่ยม ไม่สมมาตร ไม่เหมือนแบบเขมรที่ขุดคูน้ำเป็นสี่เหลี่ยมสมมาตร เป็นต้น นี่เป็นหลักฐานที่แสดงถึงการเป็นชุมชนร่วมวัฒนธรรมเดียวกัน

เราเห็นว่าหลักฐานไม่ว่าจะเป็นศรีเทพ นครปฐม อู่ทอง สมัยก่อนเรามีการศึกษาว่าถ้ามันเป็นอาณาจักร ก็จะต้องมีศูนย์กลาง ศูนย์กลางมันอยู่ที่ไหนบ้าง ได้มีการสันนิษฐานไว้อยู่ 3 แห่ง คือ 1) เมืองโบราณอู่ทอง สุพรรณบุรี 2) เมืองโบราณนครปฐม 3) เมืองโบราณลพบุรี ทั้ง 3 เมืองนี้ก็เป็นเมืองสำคัญในสมัยทวารวดีที่นักวิชาการพยายามหาข้อมูลว่าที่ไหนจะเป็นศูนย์กลางที่เก่าที่สุด ปัจจุบันก็มีการศึกษาเรียบร้อยแล้วว่า ศูนย์กลางที่เก่าที่สุดก็คืออู่ทอง จากหลักฐานโบราณวัตถุที่จะเป็นของรุ่นเก่าและมีความหลากหลายมาก สัมพันธ์กับในเรื่องของการเป็นที่ติดต่อ

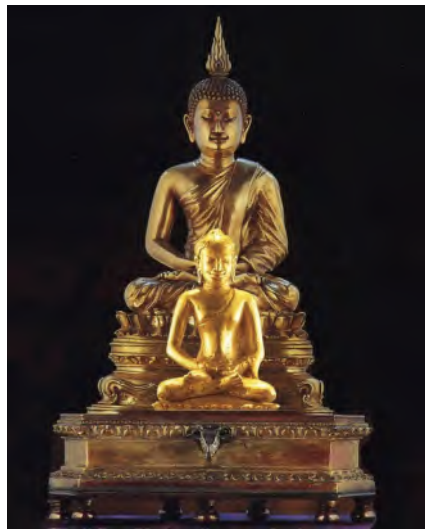
ค้าขาย แม้กระทั่งโบราณวัตถุที่เป็นพระพุทธรูป พระพิมพ์ หรือ พระที่ถอดออกมาจากพิมพ์มีการทาสี แล้วก็พระทองคำ พบที่ปราจีนบุรี กลายมาเป็น *“พระนิรันตราย”*

ช่วงสมัยล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 ได้มีการสร้าง *“พระนิรันตราย”* ขึ้น เป็นพระพุทธรูป 2 องค์สร้างครอบกันไว้ พระองค์ในเป็นพุทธศิลปะแบบทวารวดี ปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิเพชร หล่อด้วยทองคำเนื้อหก หนักเจ็ดตำลึงสิบเอ็ดสลึง หน้าตัก 3 นิ้ว สูง 4 นิ้ว (พระทองคำที่พบที่ปราจีนบุรี) ส่วนพระองค์นอก ซึ่งสร้างสวมครอบไว้นั้น เป็นพุทธศิลปะแบบรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นพระพุทธรูปปางขัดสมาธิเพชรเช่นเดียวกับองค์ใน แต่มีแบบอย่างพุทธลักษณะและครองผ้าแบบธรรมยุติ หน้าตักกว้าง 5.5 นิ้ว เบื้องหลังองค์พระนิรันตรายมีเรือนแก้วเป็นพุ่มพระมหาโพธิ์ มีอักษรขอมจำหลักในวงกลีบบัว เบื้องหน้า 9 เบื้องหลัง 9 พระคุณนามแสดงพระพุทธคุณ ตั้งแต่ *“อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ”* จนถึง *“ภควา”* ยอดเรือนแก้วมีรูปพระมหามงกุฎตั้งติดอยู่กับฐานล่างรองฐานพระ ซึ่งเป็นที่สำหรับรับน้ำสรงพระ มีท่อเป็นรูปศีรษะโคแสดงเป็นที่หมายพระโคตร ซึ่งเป็นโคตมะ พระนามของพระพุทธเจ้ากัปป์ปัจจุบัน ซึ่งเรือนแก้วนี้ก็เป็นสิ่งที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นในรัชกาลที่ 4

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

พระพุทธนิรันตรายที่เป็นทองคำสมัยทวารวดี มีประชาชนค้นพบที่เมืองโบราณทวารวดีที่ดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2399 น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระบนพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญภายในหมู่พระอภิเนาวนิเวศน์ ที่รวมกับพระพุทธรูปสำคัญ 7 องค์ ครั้นต่อมาถูกขโมยขึ้นที่ประทับ ขโมยได้ยกพระกริ่งทองคำองค์น้อยไปแทนที่จะหยิบพระพุทธรูปทองคำที่ตั้งอยู่ข้าง ๆ ล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 จึงเห็นว่าคลาดแคล้วนับตั้งแต่ครั้งแรกที่มีผู้นำเข้ามาถวายจากศรีมหาโพธิ์ และในครั้งนี้อีก ทำให้พระองค์ทรงขนานนามพระพุทธรูปว่า *“พระนิรันตราย”* อันมีความหมายว่าปราศจากอันตราย จากนั้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานทำการหล่อพระพุทธรูปประทับขัดสมาธิเพชรให้ถูกต้องตามพุทธลักษณะ หล่อด้วยทองคำครอบ

พระนิรันตรายไว้อีกชั้นหนึ่งและให้เชิญไปในการพระราชพิธีสำคัญต่าง ๆ เสมอ เช่น การพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา และทรงโปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระนิรันตรายจำนวน 18 องค์เท่ากับจำนวนปีที่เสด็จดำรงสิริราชสมบัติแต่สวรรคตเสียก่อน ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำกะไหล่ทองเพิ่มพร้อมจารึกหมายเลขกำกับ และพระราชทานไปยังพระอารามต่าง ๆ จำนวน 18 วัดที่สังกัดธรรมยุตินิกาย ตามพระราชประสงค์ของพระบรมราชชนก โดยมีรายละเอียดวัดดังนี้ 1) วัดบวรนิเวศวิหาร 2) วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม (ได้รับพระราชทานเมื่อปีพุทธศักราช 2413 มีหมายเลข 14 จารึกกำกับไว้) 3) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม 4) วัดเสนาสนาราม พระนครศรีอยุธยา 5) วัดนิเวศธรรมประวัติ พระนครศรีอยุธยา 6) วัดบรมนิวาส 7) วัดมกุฏกษัตริยาราม 8) วัดเทพศิรินทราวาส 9) วัดโสมนัสวิหาร 10) วัดราชาธิวาส 11) วัดเขมาภิรตาราม นนทบุรี 12) วัดปทุมวนาราม 13) วัดราชผาติการาม 14) วัดสัมพันธวงศาราม 15) วัดเครือวัลย์ 16) วัดบุปผาราม 17) วัดบุรณศิริมาตยาราม 18) วัดยุคันธราวาส นนทบุรี ปัจจุบันพระพุทธนิรันตรายองค์ต้นแบบประดิษฐาน ณ หอพระสุราลัยพิมาน หมู่พระมหามณเฑียร ในพระบรมมหาราชวัง

พระนิรันตรายทองคำ (องค์หน้า-ปราจีนบุรี) และพระนิรันตรายหล่อด้วยทองคำครอบพระนิรันตรายไว้อีกชั้นหนึ่งสร้างสมัยรัชกาลที่ 4

ที่มา : www.silpa-mag.com

เกร็ดประวัติศาสตร์ : ตำนานพระพุทธรูปนิรันตราย

พระพุทธรูปนิรันตรายเป็นพระพุทธรูปทองคำ ศิลปะแบบทวารวดีที่ชาวบ้านขุดเจอแล้วนำมาถวายล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ตรงที่ชาวบ้านขุดเจอนั้นก็คือบริเวณเมืองโบราณทวารวดีที่ ดงศรีมหาโพธิ์ อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรีในปัจจุบัน ซึ่งยังคงมีต้นโพธิ์ขนาดใหญ่ ที่ว่ากันว่าเก่าแก่ที่สุดของประเทศ มีอายุกว่า 2,000 ปี (ความหมายของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ยังหมายถึงความรู้โดยมีมูลเหตุจากเป็นต้นไม้แห่งการตรัสรู้ และเป็นที่มาของการสะกดคำว่า *“โพธิ์”* หรือ *“โพ-ธิ”* ต่างจากต้นโพธิ์ทั่วไปที่เดิมจะเขียนว่า *“โพ”* เท่านั้น) หลังจากชาวบ้านทูลเกล้าถวายพระพุทธรูปทองคำแด่พระจอมเกล้าฯ แล้ว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระบนพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญ รวมกับพระพุทธรูปสำคัญ 7 องค์ หอพระบนพระที่นั่งภาณุมาศจำรูญในพระอภิเนาว์นิเวศน์ ครั้นต่อมาถูกขโมยขึ้นที่ประทับได้ยกพระกริ่งทองคำองค์น้อยไปแทนที่จะหยิบพระพุทธรูปทองคำที่ตั้งอยู่ข้าง ๆ พระองค์ทรงเห็นเป็นอัศจรรย์ว่า พระทองคำองค์นี้ไม่มีอันตรายแผ้วพาน จึงเป็นที่มาของการที่ทรงพระราชทานชื่อ *“นิรันตราย”* หรือ *“ไม่มีอันตราย”* เป็นชื่อนามของพระนี้ นับเป็นความมงคลยิ่งนัก

“พระพุทธเจ้าประทับยืนอยู่เหนือพนัสบดี” พระพุทธรูปศิลานี้ ถ้าตีความเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นสังคมสมัยกล่าวได้ คือ พนัสบดีนั้นเป็นสัตว์ผสมของโคนนทิ หงส์และครุฑ อันเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์ ซ้ายขวา คือ พระอินทร์และพระพรหมประทับด้านข้าง มองในเชิงสัญลักษณ์ที่พระพุทธเจ้าประทับยืนอยู่ด้านบน คือ ศาสนาพุทธมีอิทธิพลเหนือศาสนาพราหมณ์ แต่ถ้ามองเชิงสัญลักษณ์ในหลักความเป็นหนึ่งเดียวกัน ก็คือ การรวมอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืน นี่คือการอยู่รวมกันอย่างสันติ ข้อมูลหลักฐานดังกล่าวนี้ สอนศีลธรรมจรรยาคนได้ จากหลักฐานรูปสลักสมัยทวารวดีนี้

พระพุทธเจ้าประทับยืนอยู่เหนือพนัสบดี
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

เกร็ดประวัติศาสตร์ : คนไทยมาจากไหน หรือรัฐไทยรัฐแรกจะเป็นรัฐทวารวดี

อาณาจักรในยุคประวัติศาสตร์แรกของไทย คือ อาณาจักรทวารวดีศูนย์กลางเก่าสุดคือ อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี หมายความว่า บรรพบุรุษของคนไทยก็อาจอยู่ตรงนี้มาก่อนแล้วที่กลายมาเป็นคนไทยทุกวันนี้ แต่ไม่ได้เป็นการลบล้างว่าคนไทยส่วนหนึ่งอพยพมาจากกลุ่มที่พูดภาษาไตจากจีนตอนใต้ แต่หลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์บ่งบอกว่ามีหลักฐานบรรพบุรุษคนไทยอยู่อาศัยในดินแดนนี้มาแต่เดิมด้วย นอกจากนี้ หลักฐานที่เมืองโบราณศรีเทพ ยังพบการตั้งรกรากถิ่นฐานของมนุษย์ตั้งแต่ ยุคก่อนประวัติศาสตร์ หรือ Prehistory ที่อาจถอยหลังไปหลายพันปี กว่าที่จะถึงยุคประวัติศาสตร์ History ที่เริ่มมีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ความเข้าใจเดิมของเราว่า รัฐแรกของความเป็นไทยคือสุโขทัยนั้น จากหลักฐานช่วยให้เราเข้าใจว่ารัฐแรกในยุคประวัติศาสตร์คืออาณาจักรทวารวดี

เกร็ดประวัติศาสตร์ : ทำไมคนไทยถึงมีสารพัดหน้าตาและผิวพรรณ

ผลการวิเคราะห์รหัสทางพันธุกรรมหรือ DNA ของคนไทย พบว่าเรามีรหัสพันธุกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ต่างกันแต่อยู่ร่วมกันบนแผ่นดินไทยนี้มากมายหลายกลุ่ม และในแต่ละภูมิภาคของประเทศก็ต่างกัน ตั้งแต่กลุ่มเชื้อสายคนไทในสิบสองปันนาและจีนตอนใต้ของคนไทยในภาคเหนือ กลุ่มเชื้อสายเขมรของคนไทยในภาคภาคอีสาน กลุ่มเชื้อสายมอญของคนไทยภาคกลาง ไปจนถึงกลุ่มเชื้อสายอินเดียตอนใต้ของคนไทยในภาคใต้ และยังมีกลุ่มเชื้อสายย่อยอื่น ๆ อีกมาก เมื่อบวกกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ดินแดนสยามเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์และมีจุดที่ตั้งเหมาะสม จึงมีคนมากมายหลายกลุ่มหลายเชื้อชาติทยอยกันมาตั้งรกรากและค้าขายทำมาหากิน ตลอดระยะเวลานับเป็นพันปีตั้งแต่สมัยทวารวดี และช่วยให้เข้าใจได้ว่าเหตุใดเราจึงมีรหัสพันธุกรรมของคนไทยที่หลากหลาย รวมทั้งใบหน้าผิวพรรณคนไทยก็มีหลากหลายกว่าชาติอื่น ๆ แย้งความเชื่อเดิมว่าคนไทยเป็นสายเลือดเดียวกันที่อพยพมาตั้งรกรากในดินแดนนี้พร้อมกัน (Kutanan, 2021)

ความเป็นอาณาจักรทวารวดีของศรีเทพในเชิงภูมิศาสตร์

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

สมัยโบราณ ที่ตั้งของศูนย์กลางอาณาจักรมักตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำสายใหญ่ ๆ เพื่อให้ประชาชนสามารถมีปัจจัยในการดำรงชีวิตได้อย่างเพียงพอ อาณาจักรศรีเกษตรทางทิศตะวันตกในปัจจุบันคือเมียนมาร์ ก็มีศูนย์กลางหรือเมืองหลวงอยู่ติดลุ่มแม่น้ำอิรวดี อีสานนะปุระทางทิศตะวันออกคือกัมพูชาก็อยู่ติดลุ่มแม่น้ำโขง ของเราอาณาจักรทวารวดีอยู่ตรงกลางก็ติดลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แต่ย้อนกลับไปในสมัยทวารวดีเมื่อประมาณ 1,200-1,500 ปีที่แล้ว ก็ต้องบอกว่าสมัยนั้นไม่มีสิ่งที่เรียกว่าประเทศไทย ยังไม่มีความเป็นรัฐชาติ แต่เป็นอาณาจักรทวารวดีที่ถูกบันทึกไว้ว่า

มีคนทวารวดีที่ทั้งหน้าตาและการแต่งกายมีหลากหลายรูปแบบมาก หน้าตา ทรงผม มีหลายรูปแบบมาก แสดงให้เห็นว่าแผ่นดินที่เรียกว่าสยามประเทศหรือประเทศไทยนั้น ในสมัยก่อนคือสมัยทวารวดี มีคนต่างวัฒนธรรมมาอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ก็คงเหมือนประเทศไทยปัจจุบันที่น่าจะมีหลากหลายกลุ่มชน ที่ถ้าถามเขาก็จะบอกว่าเขาเป็นคนไทย แต่ถ้าไปถามเมื่อเขาอยู่ในพื้นที่ของเขาในท้องถิ่นของเขา เขาก็อาจเรียกตัวเองไปอีกแบบหนึ่งตามชาติพันธุ์เดิมของเขาเอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

ชุมชนทวารวดีนั้นพบว่า มีการกระจายตัวอยู่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นส่วนใหญ่ และกระจายในพื้นที่ลุ่มน้ำในเขตภาคกลาง อาทิ แม่น้ำท่าจีน บางปะกง แม่น้ำแม่กลอง ลุ่มน้ำเพชรบุรี เป็นต้น จุดเด่นของเมืองทวารวดีอย่างหนึ่ง คือ การสร้างคูน้ำคันดิน สะท้อนถึงขอบเขตหรืออาณาเขต โดยเป็นลักษณะเมืองโบราณที่มีจุดเด่นมากกว่าพันปี การสร้างคูน้ำคันดิน เป็นการขุดดินแล้วนำดินที่ขุด ทำเป็นแนวคันดิน ซึ่งภายหลังในยุคสมัยต่อมา คันดินเหล่านี้เป็นที่ตั้งของกำแพงเมืองที่ก่อให้มั่นคงขึ้น

ลักษณะคูน้ำคันดินของชุมชนทวารวดีในเขตพื้นที่ภาคกลางของไทย
ที่มา : Point of Asia

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

จุดเด่นของคูน้ำคันดินของเมืองทวารวดี ไม่มีแบบแผนที่แน่นอน มีทั้งทรงกลม ทรงรีบ้าง มีทรงสี่เหลี่ยม ไม่สมมาตร ซึ่งต่างจากขอมที่ขุดคูน้ำคันดินเป็นรูปสี่เหลี่ยมสืบมาถึงปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

สำหรับเมืองโบราณศรีเทพ พบว่ามีคูน้ำคันดินรูปวงกลมวงแรกก่อน เป็นคันดินคันแรก จึงถูกเรียกว่าเมืองใน ก่อนมีการขยายเมืองนอกออกมา ทำให้มีทั้งเมืองนอกเมืองใน จากการศึกษาพบว่าชุมชนแห่งนี้ มีแหล่งน้ำเยอะมาก ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ได้แก่แม่น้ำสายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นแม่น้ำป่าสัก หรือขึ้นไปทางตอนเหนือก็มีแม่น้ำโขง จึงมีความเหมาะสมกับการอยู่อาศัย เป็นพื้นที่ผ่านระหว่างตะวันตกกับตะวันออก ทางอีสานเดินทางมาผ่านขึ้นไปทางภาคเหนือก็ได้ หรือทางตะวันตก ทางเหนือจะผ่านออกไปทางอีสานก็ได้เช่นกัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

อยากให้ ผอ.ชินณวุฒิช่วยอธิบาย ทำไมอู่ทองถึงเป็นจุดศูนย์กลาง ทำไมเก่ากว่าศรีเทพ

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

ขอขยายความคำถามนี้อีกนิด เพราะสงสัยว่าในสมัยหนึ่งเราเคยมีโครงการจะย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์ซึ่งเป็นที่ตั้งเมืองโบราณศรีเทพนี้ด้วย แสดงว่าเพชรบูรณ์มีความเหมาะสมในเชิงภูมิศาสตร์ แล้วโดยหลักฐานที่ตั้งของเพชรบูรณ์ก็สามารถติดต่อขึ้นไปถึงแม่น้ำโขงก็ได้ ลงมาต่อที่แม่น้ำป่าสักถึงลุ่มเจ้าพระยาก็ได้ ซึ่งก็น่าคิดว่าจริง ๆ แล้วศรีเทพน่าจะเป็นจุดศูนย์กลางได้

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

ถ้าตอบในฐานะนักโบราณคดีว่าใครน่าจะเป็นศูนย์กลาง ประการแรกต้องดูหลักฐานที่พบในเมืองทั้งสองแห่งว่าพบอะไร อายุก่อนหลังกันอย่างไร ซึ่งที่เมืองอู่ทองและศรีเทพก็พบหลักฐานเก่าแก่พอ ๆ กัน ประการที่สอง ดูจากหลักฐานตัวอักษร จารึกที่เราเจอบนเหรียญเงินหรือบนแผ่นหินที่ขุดพบ ที่มีบันทึกเอาไว้แล้วว่าเป็นจารึกสมัยทวารวดี ซึ่งข้อนี้ที่เมืองอู่ทองได้เปรียบกว่าเพราะพบมากกว่า อย่างไรก็ตาม ในความคิดเห็นส่วนตัว คำว่าทวารวดีต้องประกอบด้วย 1) พระพุทธศาสนา ต้องทำรูปเคารพต่าง ๆ และจารึกเกี่ยวกับศาสนา 2) ศาสนสถาน ต้องทำตามรูปแบบนิยมของทวารวดี ซึ่งเมืองทวารวดีหลายสิบเมืองทั่วประเทศไทย ก็มีแบบนี้เหมือนกันหมด ที่นี้ภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยเป็นเพียงปัจจัยหนึ่ง ต้องดูปัจจัยอื่น ๆ ทางสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละที่ที่มีมาแต่เดิมอยู่แล้วด้วย ที่อาจเป็นปัจจัยให้ผู้คนมีการรวมตัวกระจุกเข้ามาที่เมืองนั้นมากกว่าที่อื่น อย่างเช่น เมืองโบราณอู่ทอง เป็นต้น ซึ่งเมืองอู่ทองก็เป็นจุดรวมของแม่น้ำหลายสาย เป็นจุดศูนย์กลางของเขตตะวันตก ส่วนศรีเทพตั้งอยู่ทางตะวันออกของภาคกลาง จะคลุมพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักที่จากอยุธยาย้อนน้ำขึ้นไปนิดเดียวก็ถึงแล้ว และจากศรีเทพเองไปให้สุดทางถึงต้นน้ำก็ข้ามเขาไปต่อแม่น้ำโขงที่เชียงคานได้ แล้วก็จะข้ามไปหลวงพระบางก็ได้ และทางเมืองหลวงพระบางเองนั้นประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของเขาสมัยล้านช้างก็มีการเคลื่องลงมาทางนี้ เคลื่อนจากหลวงพระบาง ข้ามแม่น้ำโขง เลาะลงมาจนถึงเพชรบูรณ์ แล้วทางตะวันออกของเพชรบูรณ์ ตะวันออกของศรีเทพ ก็จะไปที่ลุ่มโคราช จะไปเชื่อมต่อกับลุ่มทวารวดีในอีสานอีกจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ในความคิดเห็นส่วนตัว คำว่าศูนย์กลางการปกครองในสมัยทราวดีอาจจะไม่มี อาจจะเป็นอิสระของใครของมัน เพราะสมัยก่อนจริง ๆ ยังไม่แน่ว่าจะมีความเป็นรัฐหรือ State อย่างที่เราเข้าใจกันในปัจจุบันหรือไม่ แต่จากหลักฐานต่าง ๆ ชี้ชัดว่ามีกษัตริย์หรือมีผู้ปกครองเมืองแต่ละที่นั้น ซึ่งอาจจะยังเป็นเพียงแค่แว่นแคว้นต่าง ๆ กระจายกันอยู่ ระดับแว่นแคว้นก็คือมากกว่าชนเผ่า อาจหมายถึงหลายสิบชนเผ่ามาอยู่ในที่เดียวกัน แล้วรวมกันตั้งผู้นำขึ้น นั่นก็คือหนึ่งแว่นแคว้น นี่คือลักษณะของความเป็นเมืองในสมัยทราวดี ในแต่ละพื้นที่รอบอ่าวไทยขึ้นไปจนถึง

ลุ่มน้ำป่าสัก เราก็จะเจอเมืองทวารวดีไปเรื่อย ๆ แล้วก็จะมีลักษณะเป็นกลุ่มเมืองคือมีเมืองใหญ่ที่มีเมืองเล็ก ๆ ล้อมรอบ เช่น รอบ ๆ เมืองอู่ทองก็จะมีชุมชนทวารวดีอยู่มากมาย ที่ไม่ได้อยู่ในรูปเมืองโบราณขนาดใหญ่ แต่อยู่ในรูปหมู่บ้านที่เราสามารถขุดค้นเจอวัตถุข้าวของเครื่องใช้สมัยทวารวดีร่วมอยู่ด้วย กล่าวอย่างสรุปในภาพรวมก็คือแต่เดิมนั้นเราเชื่อว่าเมืองอู่ทองเป็นศูนย์กลางของทวารวดี มาตอนนี้หลังจากค้นพบศรีเทพ ก็อาจกล่าวได้ว่า เมืองอู่ทองที่อยู่ทางฝั่งตะวันตก ถ้าจะเรียกว่าเป็นศูนย์กลางก็ต้องถือว่าเป็นศูนย์กลางฝั่งตะวันตก ส่วนเมืองศรีเทพหรืออาจจะมีเมืองลพบุรีอีกเมืองหนึ่ง ก็ต้องถือว่าเป็นศูนย์กลางทางฝั่งตะวันออก คือทางฝั่งตะวันออกของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ที่มา : mitrearth.org

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

จากลักษณะพื้นที่ของเมืองโบราณศรีเทพ ค่อนข้างเปลี่ยวและอยู่นอกชุมชน อยู่นอกถนนใหญ่ แต่พบว่าเมืองโบราณบางแห่ง ชุมชนได้เข้าไปอยู่ใกล้ อย่างเช่น เมืองโบราณอู่ทอง ทำให้ตัวเมืองกระจายออกไปจากความเจริญของชุมชนที่ไปตั้ง

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

ความรู้เรื่องโบราณคดีประวัติศาสตร์ รวมทั้งเรื่องศรีเทพด้วย ทำให้เราเห็นรอยต่อทางอารยธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านด้วย เช่นที่เราเคยเห็นหลักฐานมาแล้วว่าปราสาทนครวัดมีความละม้ายทางรูปลักษณะกับปราสาทพิมาย หรือปราสาทสด๊กก๊กธมที่สระแก้วก็มีความเหมือนของชุดหินที่ใช้กับปราสาทบันทายมาศในกัมพูชา ร่องรอยที่ศรีเทพก็เช่นกันที่ช่วยเพิ่มคำอธิบายว่าเรามีความเชื่อมโยงกันในทางอารยธรรมกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไร

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

ขออธิบายว่าแต่เดิมแล้ว ทั้งศาสนาพุทธที่เข้ามาในบ้านเราที่เราเรียกว่าทวารวดีนั้น คือยึดโยงกับศาสนาพุทธเท่านั้น ส่วนอีกศาสนาใหญ่คือพราหมณ์หรือฮินดูก็เข้ามาพร้อม ๆ กัน ตั้งแต่เมื่อประมาณพันกว่าปีที่แล้ว แต่ว่าบ้านเราที่เป็นวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับศาสนาพราหมณ์ฮินดู เราจะเรียกว่า *“วัฒนธรรมเจนละ”* ไม่ว่าจะเป็นภาคกลางหรืออีสานจะมีวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับทั้งสองศาสนานี้ เคยพูดเล่น ๆ ว่าจริง ๆ แล้วทั้งพุทธทั้งพราหมณ์ก็มาเรือลำเดียวกัน ถือพระพุทธรูป ถือเทวรูปมาด้วยกัน แล้วก็มาขึ้นฝั่งที่ลุ่มเจ้าพระยาเหมือนกัน อยู่ที่ว่าใครจะลงตรงไหนก่อนตรงนั้นก็รับวัฒนธรรมนั้นไป เช่น พระลงมาตรงนี้เป็นทวารวดีแบบพุทธ พราหมณ์ลงถัดไปที่ปากแม่น้ำโขง ย้อนน้ำขึ้นไปหน่อย ก็จะเห็นเป็นทวารวดีแบบฮินดูพราหมณ์ แต่จริง ๆ แล้วก็มาเรือลำเดียวบนเส้นทางเดียวกันนั่นเอง มากันหลายสิบลำ หลายสำนัก หลายช่วงเวลา เพราะฉะนั้นทั้งพุทธกับพราหมณ์สลับกันมา ในช่วงเวลาพันกว่าปีก็ต้องถือว่าศาสนาทั้งสองศาสนามาถึงดินแดนนี้พร้อม ๆ กัน

ในความเข้าใจส่วนตัวพบว่า ตอนนั้นชนพื้นถิ่นก็น่าจะเป็นแว่นแคว้นและมีศาสนาท้องถิ่นของเขาอยู่แล้ว ทีนี้ก็มีข้อแตกต่างของสองศาสนานี้ในวิธีการเผยแผ่ศาสนา แม้จะเข้าไปที่แหล่งชุมนุมใหญ่ด้วยกัน นั่นก็คือศาสนาพุทธ พระสงฆ์ไม่ได้เดินเข้าไปหาเจ้าเมือง พระจะไม่สนใจเจ้าเมืองแต่พระจะสนใจประชาชน จะไปตั้งธุดงค์ตั้งวัดตามป่าเขา แล้วก็บิณฑบาตจนเจ้าเมืองน้อมรับคำสอนจึงจะตั้งวัดในเมือง แต่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูจะเข้าไปหาเจ้าเมืองก่อนเลย เป็นลักษณะปกติของเขาตามขนบจากอินเดีย เพราะฉะนั้นหากเจ้าเมืองไหนผู้ปกครองเมืองไหนน้อมรับฮินดูไว้ที่นั้นก็จะเผยแผ่ไวมาก เราจะเห็นอาณาจักรที่รับศาสนาอินดูเข้าไปจึงมีการพัฒนาบ้านเมืองใหญ่โตไปด้วย ที่สำคัญคือฮินดูนอกจากใช้ศรัทธาทางศาสนาแล้ว ยังใช้อำนาจทางการเมืองกับสังคมของเจ้าเมืองในการบอกเมืองข้าง ๆ หรือบอกประชาชนของตัวเองว่า เปลี่ยนมาน้อมรับศาสนาฮินดูกันเถอะ แต่ของพุทธจะค่อย ๆ ซึมไปเรื่อย ๆ ซึมไปกับประชาชน แล้วค่อยซึมขึ้นไปหาชนชั้นปกครอง ค่อย ๆ เปลี่ยนศาสนากันไปในสมัยนั้นมากันทั้งคู่ ต่างคนต่างเผยแผ่กันไป แล้วแต่พื้นที่ส่วนไหน โซนไหนนิยมที่จะน้อมรับพุทธหรือฮินดู ก็จะพัฒนาสังคมต่างกันไป สำหรับนักโบราณคดีก็ชี้แบบนั้นด้วย เพราะในบ้านเราเอง ทวารวดีก็พบหลักฐานของศาสนสถานของพระวิษณุตั้งแต่สมัยแรก ๆ เลย แล้วในบางที่ศาสนาฮินดูก็เติบโตมาก ๆ แต่ก็มีร่องรอยของวัฒนธรรมทวารวดีคู่กันไปในชุมชนด้วยเหมือนกัน พูดง่าย ๆ คืออาจมีการสลับเปลี่ยนการนับถือศาสนากันไปตามการน้อมรับของเจ้าเมืองแต่ละยุคสมัย

การขุดค้นแหล่งโบราณคดีศรีเทพ

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

ในการขุดค้นทางโบราณคดี เริ่มจากที่เราไม่รู้เลยว่าในเนินดินเนินใหญ่มาก ๆ นี้ (เขาคลังนอก) คืออะไรกันแน่ แค่พอสันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นศาสนสถานเท่านั้น เพราะก่อนหน้านี้พบชิ้นส่วนของอิฐและศิลาแลงที่ตกหล่นจากการพังทลายในอดีต เราจึงเริ่มด้วยการค้นหาว่าเนินดินนี้คืออะไรก่อน จากที่เคยขุดค้นพบมาก่อนหน้านี้ก็มักจะพบว่ามีการสร้างศาสนสถานบนเนินเขาธรรมชาติ ที่เขาคลังนอกก็เช่นกัน

เราจึงสันนิษฐานไปตามนี้ ในตอนนั้นเมื่อหลายสิบปีก่อน จึงวางแผนขุดค้นเป็นหลุมร่องยาว ๆ (Trench Pit) ตั้งแต่ฐานล่างของเนินดินขึ้นไปบนเนินดินและไม่กว้างมาก เพราะเป็นแค่การศึกษาเพียงชั้นแรก เพื่อให้รู้ว่าใต้เนินดินขนาดใหญ่นี้มีอะไรบ้าง และเราก็พบว่ามีฐานเจดีย์ตั้งแต่พื้นดินข้างล่างเลยจนไปถึงข้างบน หลังจากนั้นพอเราทราบแล้วว่าเจดีย์ที่ศรีเทพนี้ใหญ่โตจริง ๆ เป็นเจดีย์ที่ใหญ่มาก โดยมีการขุดค้นครั้งสำคัญในปี 2551 ที่เราถึงได้เห็นเจดีย์ทั้งองค์ และยืนยันได้ว่าเขาคลังนอกเป็นเจดีย์สมัยทวารวดีที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดก็คือที่ศรีเทพที่เขาคลังนอกแห่งนี้ แล้วก็ส่วนอื่น ๆ โบราณวัตถุของศรีเทพ ก็เผอิญว่า ศรีเทพข้อดีเขาคืออยู่ห่างไกลจากเมืองหลวง (บางกอก) มาก อยู่จังหวัดเพชรบูรณ์ที่ขนาดเราขับรถไปยังต้องใช้เวลา 3-4 ชั่วโมง เพราะฉะนั้นข้อดีก็คือแหล่งศรีเทพเป็นเมืองที่ยังคงมีสภาพดั้งเดิมมาก ๆ และโบราณสถานต่าง ๆ จึงอยู่ในแบบเดิมทั้งหมดไม่มีสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ในยุคหลังมาปลอมปน ส่วนข่าวที่ออกไปเรื่องโบราณวัตถุเรื่องเทวรูปสวย ๆ เรื่องแผ่นทองที่ไปอยู่ในต่างประเทศทั้งหมดนั้นก็เพราะว่า ความสมบูรณ์และความดั้งเดิมของศรีเทพที่อยู่ห่างไกลออกมานี่ด้วยเช่นกันทำให้ถูกลักลอบขุดเอาไปหมด แต่ในส่วนโบราณสถานพอปัจจุบันทำเป็นอุทยานประวัติศาสตร์ไปแล้ว ความสมบูรณ์ดั้งเดิมทางกายภาพยังอยู่ทั้งหมด ยกเว้นโบราณวัตถุที่ถูกขโมยขนออกไป อันนี้เป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ศรีเทพได้เป็นมรดกโลก เป็นในฐานะที่ไม่ใช่ศรีเทพอย่างเดียว แต่เป็นมรดกโลกในฐานะตัวแทนของเมืองโบราณสมัยทวารวดีที่ยังสมบูรณ์ของประเทศไทยด้วย เพราะว่าเมืองทวารวดีของประเทศไทยในพื้นที่อื่น ๆ ส่วนใหญ่จะเป็นแบบมีบ้านเรือนปัจจุบันปนอยู่ในพื้นที่เมืองโบราณด้วย บางที่ก็มีการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่เป็นเมืองสมัยใหม่ไปแล้ว บางส่วนก็เหลือร่องรอยเมืองโบราณไม่ครบถ้วนไม่สมบูรณ์ เพราะฉะนั้นศรีเทพก็ถือเป็นตัวแทนของทวารวดีที่สมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทยด้วย

โบราณสถานเขาคลังนอกที่มีดินและต้นไม้ปกคลุมและงานขุดแต่งทางโบราณคดี
ที่มา : ดร.ศรัณย์ มะกรูดอินทร์ อนุเคราะห์ภาพ

เขาคลังนอก
ที่มา : กรมศิลปากร

เทวรูปรุ่นเก่า สุริยะเทพหรือพระอาทิตย์และพระวิษณุสวมหมวกทรงกระบอก
ณ เมืองโบราณศรีเทพ
ที่มา : กรมศิลปากร

พระพิมพ์ดินเผามีจารึกพบที่เมืองโบราณศรีเทพ
ที่มา : กรมศิลปากร

การจัดแสดงทับหลังปราสาทหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์
ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร
ที่มา : กรมศิลปากร

เกร็ดประวัติศาสตร์ : การขอคืนโบราณวัตถุที่อยู่ในต่างประเทศ

โบราณวัตถุที่ถูกลักลอบขุดและนำไปขายจนหลายชิ้นไปอยู่ที่ต่างประเทศนั้น มีกระบวนการรัฐบาลสามารถขอคืนได้ เช่น ถ้าอยู่ในสหรัฐอเมริกาก็มีหน่วยงานคือ Home Land Security ของเขารับเรื่องที่ร้องขอจากทางฝั่งไทย ไม่ว่าของนั้นจะไปอยู่ที่มิวเซียมใด แล้วก็จะมีกระบวนการติดตามตรวจสอบว่ามิวเซียมนั้นได้มาอย่างไร ถ้าได้มาโดยไม่ชอบธรรมด้วยกฎหมายของเขา เขาก็จะติดตามที่จะนำกลับมา เริ่มจากการเจรจาว่าจะส่งคืนโดยดีไหม ถ้าคืนโดยดีก็คืน ถ้าไม่คืนโดยง่ายก็ต้องมีการเจรจา หรือมีมาตรการอื่นต่อจนยุติ ตัวอย่างโบราณวัตถุที่ได้กลับมาโดยกระบวนการลักษณะนี้ คือ ทับหลังปราสาท หนองหงส์ของจังหวัดบุรีรัมย์

เกร็ดประวัติศาสตร์ : แผนการย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามในราวปี พ.ศ. 2489 รัฐบาลมีดำริที่จะหาที่ตั้งเมืองหลวงใหม่ ทั้งนี้เพราะประสบการณ์ในช่วงสงครามโลก ทั้งการถูกรุกรานโดยการยกพลขึ้นบกของทหารญี่ปุ่นในหลายจังหวัดที่มีพื้นที่ติดทะเล ทั้งการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายพันธมิตร ทำให้เห็นว่ากรุงเทพหรือพระนครในเวลานั้นมีความเปราะบางด้านความมั่นคงและเสี่ยงต่อการถูกโจมตีหรือยึดครองทั้งทางน้ำและทางอากาศ ในที่สุดจึงมีการเลือกจังหวัดเพชรบูรณ์ขึ้นเป็นเมืองหลวงใหม่ ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงดังกล่าว เพราะเพชรบูรณ์ตั้งอยู่ทางภาคกลางตอนบน มีภูมิประเทศเป็นป่าเขาสลับซับซ้อน ยากแก่การเข้ามาโจมตีไม่ว่าทางน้ำหรือทางอากาศ ประกอบกับภูมิประเทศมีความสวยงาม อากาศดี ในตอนนั้นได้มีการเริ่มตัดถนนสายใหม่เข้าไปที่ตัวจังหวัด และเริ่มมีการก่อสร้างอาคารที่จะเป็นหน่วยราชการต่อไปบางแห่ง แต่แล้วโครงการย้ายเมืองหลวงมาเพชรบูรณ์ก็หยุดชะงักลงหลังการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลและสงครามโลกสิ้นสุดลง และโครงการนี้ก็มิได้เคยถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาอีก

การค้นพบพระปฐมเจดีย์และการเริ่มต้นงานโบราณคดีสมัยใหม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

ทีนี้พอมาถึงเรื่องเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในงานโบราณคดีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 เราจะต้องย้อนกลับมาที่นครปฐม ซึ่งเราพบว่าในหลวงรัชกาลที่ 4 ท่านให้ความสำคัญมากเพราะพระองค์ท่านเองก็ทรงสนพระทัยในเรื่องของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ท่านจึงอยากจะบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งสมัยก่อนตอนที่ค้นพบก็ไม่ได้เป็นลักษณะของพระเจดีย์อย่างที่เราเห็นในยุคปัจจุบัน สันนิษฐานว่าตอนที่ท่านค้นพบก็น่าจะมีรูปลักษณะเป็นเนินดิน คล้าย ๆ กับที่เราเห็นที่เขาคลังในและเขาคลังนอกที่นครศรีเทพ แล้วก็พอมีการขุดลอกออกมากลายเป็นฐานองค์พระเจดีย์ ตรงนี้เองที่วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเริ่มมีบทบาท คือ ในหลวงรัชกาลที่ 4 ท่านทรงให้มีการศึกษาและบันทึกลักษณะทางวิศวกรรม และสถาปัตยกรรมขององค์พระปฐมเจดีย์ดั้งเดิมไว้อย่างละเอียด แล้วจึงบูรณะสร้างพระเจดีย์ขึ้นมาใหม่เป็นรูปทรงระฆังคว่ำครอบลงไปบนองค์เจดีย์เดิมเป็นรูปทรงอย่างที่เราเห็นในปัจจุบัน ซึ่งถ้าเข้าไปดูด้านในก็จะเจอหลักฐานรูปทรงขององค์พระเจดีย์เดิมยังปรากฏอยู่ตามภาพตัดขวางและภาพการสำรวจด้านในที่เอามาให้ดูประกอบนี้ นอกจากนี้ ตรงบริเวณด้านข้างพระปฐมเจดีย์ออกมาหน่อยยังมีร่องรอยหลักฐานของพระราชวังปฐมนครที่เป็นพระตำหนักที่สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2396 เพื่อทรงใช้พักแรมเวลาเสด็จมาสักการะ และทอดพระเนตรงานบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์ยังหลงเหลือปรากฏอยู่ด้วย ซึ่งชาวนครปฐมก็คงจะรู้จักกันดี ต่อมาพระตำหนักนี้ทรุดโทรมลง ในหลวงรัชกาลที่ 5 จึงทรงโปรดให้รื้อบางส่วนลง เหลือไว้แต่พระตำหนักหลังใหญ่ที่ต่อมาก็ทรุดโทรมและถูกรื้อลงอีก มีการสร้างอาคารที่ทำการของเทศบาลเมืองนครปฐมขึ้นมาแทน และต่อมาเทศบาลย้ายอาคารที่ทำการ อาคารเดิมก็ถูกรื้อ จึงปรากฏหลักฐานร่องรอยพระราชวังปฐมนครขึ้นอีกครั้ง

ความคิดที่จะบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์นั้น รัชกาลที่ 4 ท่านทรงคิดจะบูรณะมาตั้งแต่ตอนท่านยังเป็นพระธุดงค์ไปที่ต่าง ๆ และมาค้นพบที่นี่ในสมัยรัชกาลที่ 3

แต่ท่านได้มาได้ลงมือจริง ๆ ก็คือมาในสมัยรัชกาลที่ 4 คือหลังท่านขึ้นครองราชย์แล้ว ส่วนการบูรณะขึ้นมาก็เป็นการบูรณะด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสมัยนั้น ซึ่งเราก็อาจยังไม่มีความรู้มากพอในช่วงแรก เพราะมีการพังทลายลงมาอยู่หลายครั้ง ต่อมาจึงมีการปรับปรุงเทคนิคและการออกแบบ จากเดิมทำเป็นฐานเขียงแล้วพอเจอฝนหนัก ๆ ก็ทลายลงมา จึงมีการแก้แบบโดยเจ้านายสองพระองค์นี้มีส่วนมาก คือสมเด็จพระสมณเจ้ากรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนราชสีหวิกรม มีการแก้แบบอยู่หลายครั้ง จนกระทั่งได้มาเป็นรูปทรงที่มั่นคงแข็งแรงเหมือนในปัจจุบัน ส่วนยอดพระเจดีย์เป็นฉัตรและมงกุฎ ซึ่งเป็นพระราชลัญจกรของรัชกาลที่ 4

นอกจากนี้ เรายังมีหลักฐานแบบภาพวาดโครงสร้างภายในขององค์พระเจดีย์เดิม ที่ตอนค้นพบเห็นเป็นเนินดินด้วย ที่แสดงให้เห็นว่าองค์พระเจดีย์ข้างในมี 2 ชั้น ซึ่งในช่วงที่มีการบูรณะครั้งล่าสุดเมื่อประมาณสิบกว่าปีที่ผ่านมา ได้มีการถ่ายภาพด้านในให้เราได้เห็นเป็นครั้งแรก โดยข้างในที่เป็นโพรงช่องในพระเจดีย์ที่สร้างครอบไว้ที่ใหญ่พอที่ช่างภาพสามารถเดินทะลุเข้าไปได้ เราจึงได้เห็นภาพตัวองค์พระเจดีย์เดิม ซึ่งหาดูได้ยากมาก เพราะว่าส่วนใหญ่เวลาสร้างพระเจดีย์ใหม่ครอบไปแล้ว เรามักจะไม่เห็นโครงสร้างข้างในอีก ซึ่งองค์พระเจดีย์ที่อยู่ด้านในนี้ ในหลวงรัชกาลที่ 4 ท่านสันนิษฐานตอนที่ค้นพบ ทั้งจากขนาดที่ใหญ่กว่าเจดีย์ใด ๆ ในสยามตอนนั้น และจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบลังกา ว่าน่าจะสร้างมาแต่ยุคโบราณเมื่อพระพุทธศาสนาเริ่มเข้ามาเผยแผ่ในดินแดนทวารวดีนี้ จากทางลังกาและอินเดียใต้ และเพราะเหตุนั้นจึงน่าจะมีพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานอยู่ด้วย ซึ่งก็สอดคล้องกับการค้นพบหลักฐานผอบทองคำบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่เมืองโบราณคูบัว ซึ่งเป็นเมืองโบราณและเป็นหนึ่งในเมืองสำคัญสมัยทวารวดีในเขตของภาคตะวันตก ซึ่งอยู่ที่จังหวัดราชบุรีติดกับนครปฐมนี้ด้วยเช่นกัน

สถูปเจดีย์องค์เดิมในองค์พระปฐมเจดีย์เป็นแบบสถูปเจดีย์สาญจี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 4 ท่านมีความเป็นนักวิทยาศาสตร์และนักประวัติศาสตร์อยู่ในพระองค์ท่าน สังเกตได้จากเมื่อพระองค์ท่านไปค้นพบโบราณสถานหรือสถูปเจดีย์โบราณอะไร ท่านจะต้องรื้อค้นสืบเสาะข้อเท็จจริงกลับไปถึงต้นตอเสมอ ถือเป็นจุดเริ่มต้นกระบวนการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่เป็นระบบเป็นครั้งแรกเหมือนกัน แล้วด้วยความที่ท่านเรียนทั้งภาษาตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นบาลี สันสกฤต มคธ และภาษาตะวันตกคือภาษาละติน อังกฤษ ฝรั่งเศส ท่านได้ภาษาทั้งสองฝั่ง ท่านจึงทรงสามารถอ่านเอกสารหลักฐานจากแหล่งต่าง ๆ ได้มาก เมื่อท่านทรงสืบค้นไปก็พบว่าสถูปที่ค้นพบที่นครปฐมนั้นเป็นแบบสถูปเจดีย์สาญจี ซึ่งเป็นเจดีย์ยุคแรก ๆ ของโลกที่สร้างเป็นแบบลูกมะนาวผ่าซีกหรือส้มโอคว่ำ เป็นสถูปเจดีย์ที่สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อเกือบสองพันปีที่แล้ว และต่อมาเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชส่งคณะสมณทูตเข้ามาในดินแดนแถบนี้ ก็น่าจะสร้างสถูปเจดีย์แบบสาญจีเป็นต้นตำรับนี้ไว้เป็นหลักของการเผยแผ่ศาสนาพุทธเถรวาทให้แก่ประชาชนในแผ่นดินนี้ ที่น่าสนใจมากคือถ้าเป็นสถูปตามต้นแบบสาญจีจะมีเรื่องของการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ด้วย พระสถูปเดิมในองค์พระปฐมเจดีย์ที่ทรงสร้างครอบขึ้นภายหลังก็น่าจะมีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ด้วยและถือเป็นวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนาสืบมา

การบูรณะองค์พระปฐมเจดีย์จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

ขอให้เรามาย้อนมาที่นครปฐมที่เป็นเมืองโบราณที่เก่าแก่ ตั้งอยู่ในเขตที่แม่น้ำท่าจีน หรือ แม่น้ำนครชัยศรี พบว่าในหลวงรัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงให้ความสำคัญมากเลยกับเมืองนครปฐมแห่งนี้ เพราะสมัยนั้น พระองค์ทรงธุดงค์ (ช่วงสมัยรัชกาลที่ 3)

ไปในพื้นที่ต่าง ๆ ได้เห็นบ้านเมืองทุกอย่างและอาจเป็นจุดอย่างหนึ่งที่ทำให้รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 10 ดำเนินตามแบบพระองค์ คือการเสด็จประพาสโดยที่ไม่ได้เป็นแบบทางการ เพราะจะทำให้เห็นบ้านเมือง เห็นประชาชน และนอกจากนี้ ยังมีหลักฐานบางประการที่ว่าพระองค์ทรงสนพระทัยในเรื่องของพระพุทธศาสนามาก พระองค์ทรงอยากจะบูรณะพระปฐมเจดีย์ สมัยก่อนลักษณะของพระเจดีย์ที่เราเห็นในยุคปัจจุบันที่นครปฐม สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปลักษณะเนินดิน เมื่อมีการขุดลอกดินจึงเห็นเป็นฐานเจดีย์

จากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 26 เรื่องตำนานวังเก่า ระบุว่าพระองค์ทรงสร้างวังขึ้น เนื่องในการปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ ด้วยทรงมีพระราชดำริว่า เป็นมหาเจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า และสร้างแต่เมื่อพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศไทย เก่าแก่กว่าพระสถูปเจดีย์อื่น ๆ ทั้งหมด แม้เมืองอันมีพระมหาเจดีย์จะถูกทิ้งร้างไป แต่ก็ยังผู้คนมาบูชาพระมหาเจดีย์แห่งนี้มิได้ขาด จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้

> *“...ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์ทั่วทั้งบริเวณ และโปรดฯ ให้ขุดคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชาให้ทางไปมากับกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น ถึงกระนั้นการที่ไปมาในระหว่างกรุงเทพฯ กับพระปฐมเจดีย์ในสมัยนั้นต้องค้างกลางทางคืนหนึ่งจึงถึง จำเป็นต้องสร้างที่ประทับแรมที่พระปฐมเจดีย์จึงโปรดฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นที่ริมบริเวณพระปฐมเจดีย์ ทำนองเดียวกับพระราชวังซึ่งพระมหากษัตริย์ครั้งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างที่ริมบริเวณพระพุทธบาทฉะนั้น พระราชทานนามว่า “พระนครปฐม...”*

นอกจากหลักฐานจากเอกสารข้างต้น ยังมีพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ตอนที่ 222 เรื่อง สร้างพระราชวังที่นครปฐม กล่าวถึงการสร้างวังแห่งนี้ว่า

> *“...แล้วโปรดให้สร้างพระราชวังที่ประทับไว้คู่กันกับวัดชื่อว่าวังปฐมนคร”*

วังปฐมนคร

ที่มา : https://th.wikipedia.org/wiki

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

ถ้าจำไม่ผิดสมัยเรียนที่ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ทับแก้ว เคยเห็นพื้นที่วังเดิมนี้ได้กลายมาเป็นที่ตั้งของอาคารเทศบาลเมืองนครปฐม ซึ่งภายหลังเมื่อเทศบาลย้ายไปและมีการรื้ออาคารนี้ออกเพื่อเปิดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทางโบราณคดี ก็พบว่าบริเวณรากฐานอาคารยังมีร่องรอยของพระราชวังอยู่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

พระราชวังแห่งนี้ในอดีตถูกรื้อออกไป เหมือนกับว่าเป็นที่ประทับชั่วคราวสำหรับประทับชมการบูรณะพระปฐมเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อมาในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงสั่งกระเบื้องสีเหลืองมาจากต่างประเทศ เพื่อนำมาประดับพระเจดีย์

สำหรับพระปฐมเจดีย์ ล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 ทรงวิริยะในการศึกษาค้นคว้าและสืบเสาะในการที่จะบูรณะตามแนวความคิดที่มีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แต่ได้มาบูรณะจริงสมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งท่านศึกษาและส่งคนไปยังที่ต่าง ๆ เช่น เหนือ ใต้ (นครศรีธรรมราช) ออก ตก เพื่อค้นหาความจริงว่าพระปฐมเจดีย์แห่งนี้มีความเก่าแก่เพียงไร นอกจากนี้ในการบูรณะพบว่า เรายังไม่มีความรู้มากพอ การบูรณะในระยะแรกจึงไม่สำเร็จ เนื่องจากเกิดการพังทลาย เพราะช่วงต้นไม่ทำฐานเขียง จึงต้องมีการแก้แบบ มี 2 ท่านที่เป็นแม่กอง คือ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม ซึ่งแก้ไขแบบจนได้เป็นรูปทรงปัจจุบัน

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม
ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์สมัยรัชกาลที่ 4
ที่มา : www.tnews.co.th; facebook:
วิพากษ์ประวัติศาสตร์ และ www.tolopoti.npru.ac.th

หลายปีที่ผ่านมา มีการเผยแพร่ภาพสภาพด้านในตัวองค์พระเจดีย์ภายหลังจากมีการซ่อมแซม มีการบูรณะ และช่างที่บูรณะได้ถ่ายภาพภายในองค์พระเจดีย์และนำไปลงในอินเทอร์เน็ต ลองไปค้นดูในเพจต่าง ๆ ของนครปฐม จะเป็นภาพที่เห็นว่าช่างได้พาเข้าไปชมภายในช่องในส่วนองค์พระเจดีย์ โดยเราจะเห็นตัวองค์พระเจดีย์องค์จริงภายใน ซึ่งเมื่อทำครอบองค์พระเจดีย์ไปแล้วก็ไม่มีใครเคยเห็นว่าข้างใน

เป็นอย่างไร ช่างกลุ่มนี้ก็ถ่ายภาพออกมาให้เราเห็นในบางส่วนบางมุม สำหรับลักษณะของการบูรณะนั้น มีทั้งการซ่อมด้านนอกและด้านใน เราบูรณะโดยเริ่มจากการซ่อมจากด้านนอก ส่วนด้านในองค์พระปฐมเจดีย์มีช่องโพธิ์ที่สามารถเดินเข้าไปซ่อม สำหรับมหาเจดีย์องค์อื่น ๆ เช่นของพม่า การบูรณะเจดีย์จะซ่อมได้แค่ภายนอก เช่น พระธาตุมุเตา เมืองหงสาวดี หรือ แม้แต่เจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง โดยเราจะเห็นว่าช่างพม่าจะมีการทำนั่งร้านรอบองค์พระเจดีย์ มีการมุงใบสัก ใบตองตึงด้านนอก เพื่อให้ช่างได้หลบร่มระหว่างการซ่อมแซม เป็นต้น

ล้นเกล้ารัชกาลที่ 4 พระองค์ทรงสันนิษฐานว่า พระปฐมเจดีย์เป็นเจดีย์ที่สร้างบนเนินดินขนาดใหญ่กว่าทุกที่ จึงน่าจะมีพระบรมสารีริกธาตุ สำหรับพระบรมสารีริกธาตุที่เก่าแก่ในสมัยทวารวดีที่ประดิษฐานอยู่ ณ เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี เป็นชุมชนหนึ่งในเมืองสำคัญของทวารวดี ติดกับเมืองนครปฐม การเดินทางไม่ยาก สถูปเจดีย์หมายเลข 1 จะตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับสถานีรถไฟคูบัว จังหวัดราชบุรี ซึ่งการใส่หมายเลขเจดีย์แทนชื่อเจดีย์ก็เพราะเป็นการนับจำนวนเจดีย์ที่ได้จากการบูรณะของกรมศิลปากรเมื่อครั้งในอดีต รวมทั้งไม่พบหลักฐานการจารึกชื่อนามของสถูปเจดีย์ดังกล่าว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

ตามธรรมเนียมโบราณแล้วเมืองสำคัญในสมัยโบราณจะต้องมีวัดสำคัญที่มีชื่อวัดเป็นมงคลกับเมือง 3 วัดเสมอคือ 1) วัดมหาธาตุหรือวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุอันเป็นหลักชัยของรัฐ ทำให้วัดมหาธาตุนั้นย่อมเป็นจุดศูนย์กลางของเมืองด้วย 2) วัดราชบูรณะคือวัดที่กษัตริย์เป็นผู้บูรณะพระศาสนา และ 3) วัดราชประดิษฐ์ คือวัดที่กษัตริย์เป็นผู้สร้างหรือประดิษฐ์สถานพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้น 3 ชื่อนี้จะซ้ำกันในหลายจังหวัดในประเทศไทย ซึ่งถ้าเป็นเมืองโบราณที่สำคัญ มักจะต้องมีครบทั้ง 3 วัดนี้ ถ้าไม่ครบอย่างน้อยก็ต้องมี 1 วัด คือ วัดมหาธาตุเป็นหลักชัย อย่างเช่น จังหวัดราชบุรี ที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีมีวิทยาเขตตั้งอยู่ก็มีวัดมหาธาตุ แสดงถึงการเป็นเมืองสำคัญมาแต่ครั้งโบราณ ซึ่งก็อาจจะเชื่อมโยงกับอาณาจักรทวารวดีที่ราชบุรีในเขตเมืองโบราณคูบัวได้เช่นเดียวกัน

เกร็ดประวัติศาสตร์ :
จังหวัดที่สำคัญมาแต่ครั้งโบราณบอกได้ด้วยการมีวัดสำคัญ

ตามธรรมเนียมโบราณแล้วเมืองสำคัญสมัยโบราณจะต้องมีวัดเป็นชื่อมงคลกับเมือง 3 วัดเสมอ คือ 1) วัดมหาธาตุหรือวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเป็นที่เก็บสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ 2) วัดราชบูรณะเพราะชื่อเป็นมงคล คือมักเป็นวัดเก่าแก่ที่พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้บูรณะ และ 3) วัดราชประดิษฐ์ที่พระมหากษัตริย์เป็นผู้ประดิษฐ์หรือเป็นวัดที่ทรงสร้างขึ้นเพื่อบำรุงพระศาสนา เพราะฉะนั้นสามชื่อวัดนี้จึงจะมีซ้ำกันในหลายจังหวัดที่เป็นจังหวัดใหญ่ในประเทศไทย ถ้าเป็นเมืองโบราณชั้นหนึ่ง ก็มักจะต้องมีครบทั้งสามวัดนี้ แต่ถ้ามีไม่ครบสามอย่างน้อยก็ต้องมีหนึ่งแห่ง คือวัดมหาธาตุเป็นหลักชัย และนี่ก็อาจจะเป็นหลักฐานเชื่อมโยงกลับไปหาความรุ่งเรืองของเมืองเหล่านี้ในสมัยทวารวดีนี้ได้ อย่างเช่นจังหวัดราชบุรีที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีมีวิทยาเขตอยู่นี้ ก็เป็นจังหวัดที่มีวัดมหาธาตุเป็นวัดสำคัญและเป็นเครื่องบ่งบอกความเป็นเมืองสำคัญของราชบุรีมาตั้งแต่สมัยโบราณ กรณีที่วัดมหาธาตุมีพระเจดีย์เป็นทรงปรางค์เป็นประธานของวัดเราเรียกวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ถ้าเป็นเจดีย์ทรงอื่นเราเรียกวัดมหาธาตุ และควรตามด้วยชื่อนามเมืองทุกครั้ง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

กรมศิลปากร พบสถูปหมายเลข 1 ในเมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี ยังพบการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและนับได้ว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่เก่าแก่ที่สุดในวัฒนธรรมทวารวดี จากการขุดค้นทางโบราณคดีในระดับพื้น พบการก่ออิฐเรียงเป็นหลุมบริเวณกลางเจดีย์ ลักษณะเป็นตารางเว้นช่องว่างที่มุมทั้ง 4 และช่องตรงกลาง คือ ตำแหน่งการประดิษฐานพระบรมสาริกธาตุอยู่ในผอบครอบ 3 ชั้น ลักษณะการก่ออิฐเป็นช่องตารางมีความคล้ายคลึงกับแผ่นหินที่สลักเป็นช่อง หรือการก่ออิฐเป็นช่อง

5 ช่อง หรือ 9 ช่อง และบรรจุสิ่งวัตถุมงคลต่าง ๆ ลงไปแบบเดียวกับประเพณีวางศิลาฤกษ์ของอินเดีย ลังกาและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผอบแรกสุดทำจากสำริด ฝาลายดอกบัว ผอบชั้นที่ 2 เป็นผอบเงิน ฝาตกแต่งลายกลีบบัว ชั้นล่างสุดเป็นผอบทองคำ เส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 5 เซนติเมตร บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จำนวน 5 องค์ นอกจากนี้ ยังพบลูกปัดแก้วสีน้ำเงิน ชิ้นส่วนทองคำที่ยังไม่ได้แปรสภาพ และวัตถุสีแดงคล้ายก้อนดินบรรจุรวมอยู่ด้วย ช่องสำหรับบรรจุผอบ ถูกปิดด้วยแผ่นหินสลักภาพพระพุทธรูปปางสมาธินูนต่ำขนาบข้างด้วยสถูปทรงหม้อปูรณฆฏะ (หม้อน้ำสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์) และธรรมจักรที่ตั้งอยู่บนเสา ซึ่งเป็นการปิดห้องกรุให้มิดชิด ตามคัมภีร์ในพุทธศาสนา

พระบรมสารีริกธาตุ สถูปหมายเลข 1 เมืองโบราณคูบัว จังหวัดราชบุรี
ปัจจุบันประดิษฐาน ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

อิทธิพลของพุทธศิลป์แบบอินเดียที่เข้ามาพร้อมการเผยแผ่ศาสนาพุทธเถรวาท

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

สิ่งที่เป็นแก่นของอารยธรรมทวารวดีสิ่งหนึ่งก็คือ ความเป็นพุทธเถรวาท อันเป็นนิกายของศาสนาพุทธที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ ศาสนาพุทธเถรวาทนี้ก็เข้ามาในขณะที่ศาสนาฮินดู รวมทั้งศาสนาพุทธมหายานก็มีอิทธิพลอยู่ด้วยเช่นกัน ไม่มีใครผูกขาด เพราะการจะเป็นพุทธเถรวาทเพียงอย่างเดียวน่าจะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้ยาก เนื่องจากสมัยนั้นมีผู้คนจากหลากหลายที่หลากหลายความเชื่อเดิมมาตั้งรกรากเดิมที่ทำมาหากินอยู่ด้วยกัน เมื่อเป็นการผสมผสานเช่นนี้ พุทธศิลป์ที่เราเห็นจากพระพุทธรูปและเทวรูปต่าง ๆ ที่ค้นพบที่นครศรีเทพ จึงมีอิทธิพลของหลายความเชื่อทางศาสนาและศิลปะที่หลากหลายทั้งแบบอินเดียโบราณก็ปรากฏอยู่มาก เช่น ไรพระศกของพระพุทธรูปเป็นก้นหอย หรือลักษณะของรูปหน้าเป็นสี่เหลี่ยม จมูกบานใหญ่ คิ้วที่หนาต่อกันเกือบชนตรงกลางหน้าผาก การเจาะหูใส่ต่างหูก็ล้วนเป็นอิทธิพลของศิลปะอินเดียแบบปาลวะทั้งสิ้น รวมทั้งลักษณะท้องถิ่นอื่น ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์แบบทวารวดี เช่น ท่าประทับของพระพุทธรูปที่เป็นท่านั่งห้อยพระบาท หรือรูปคนแคระที่ฐานอาคารก็มีที่มาจากศิลปะอินเดียที่ยังมีอิทธิพลต่อศิลปะสมัยทวารวดีและสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน กับประติมากรรมรูปคนแบกฐานอาคารตามศาสนสถานต่าง ๆ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

ความเป็นพุทธศาสนา แต่ละเมืองและชุมชนต่างมีการนับถือที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะพุทธศาสนา ที่เป็นจุดเด่นหนึ่งของทวารวดี นอกจากพุทธศาสนายังพบว่ามีการรับศาสนาพราหมณ์เข้ามา อย่างเช่นหลักฐานต่าง ๆ ทั้งจารึกภาษาสันสกฤตที่กล่าวถึงพระนารายณ์ รูปเคารพของพระนารายณ์ หลักฐานเหล่านี้บ่งบอกถึงความผสมผสานที่มีอยู่มาจนกระทั่งปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

สิ่งที่เป็นแกนหลักของทวารวดี คือ ความเป็นพุทธศาสนานิกายเถรวาท เป็นศาสนาพุทธที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน แต่ก็ต้องถูกเจือด้วยศาสนาฮินดูกับพุทธศาสนามหายาน เพราะรอบข้างสังคมเป็นเช่นนั้น การจะเป็นพุทธศาสนาเถรวาทเพียงอย่างเดียวจะทำให้อยู่ยาก นี่คือการปรับตัวที่ชาญฉลาด การจะเป็นเถรวาทแบบเถรตรงที่ไม่มีชาตินี้ ชาติหน้า ไม่มีปาฏิหาริย์ คงจะทำให้อยู่ยาก เพราะฉะนั้นสิ่งที่ทำให้อยู่ได้กลมกลืน คือ ต้องมีทั้งฮินดู มหายานเข้ามาผสมผสานกับความเป็นพุทธเถรวาทด้วย

พระธรรมจักรและกวางหมอบ

ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ภาพธรรมจักรที่มีกวางหมอบ อาจพบได้จากสิ่งใกล้ตัวเรา เช่น ถนนเข้าจังหวัดนครปฐม และราชบุรี มีความหมายที่น่าสนใจ คือ ธรรมจักร หมายถึง ศาสนาพุทธ การกลิ้งหมุนไป คือ การเผยแผ่ไปของศาสนา กวางหมอบ หมายถึง การแสดงธรรม ณ ป่าอิสิปปนมฤคทายวันที่เป็นสวนกวาง สิ่งเหล่านี้กำลังอธิบายถึงหลักธรรม เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญคือถ้าเรามีความรู้ของเนื้อหาพุทธประวัติในส่วนของข้อมูลเหล่านี้ก็จะเป็นเรื่องที่สนุก อีกหนึ่งสิ่งที่จะบอกความเป็นเอกลักษณ์ของทวารวดี คือภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท

พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป ในศิลปะสมัยทวารวดี ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ชัย สายสิงห์ ได้อธิบายไว้ว่า พระพุทธรูปประทับนั่งที่เป็นแบบเฉพาะ คือ การประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป ได้แก่ ประทับนั่งบนบัลลังก์และห้อยพระบาททั้ง 2 ข้างลง แยกพระชงฆ์จากกัน การนั่งแบบนี้ในศิลปกรรมไทยพบเฉพาะสมัยทวารวดีเท่านั้น ยกเว้นในสมัยหลังได้มีการพบอยู่ปางเดียว คือปางป่าเลไลย์ แต่การนั่งผิดกันตรงที่ปางป่าเลไลยก์ประทับนั่งพระชงฆ์ชิดกัน เป็นต้น การเรียกท่านั่งแบบว่าแบบยุโรปนั้น มาจากนักวิชาการฝรั่งที่พบท่านั่งในงานประติมากรรมที่รับอารยธรรมอินเดีย ส่วนใหญ่นั่งขัดสมาธิ จึงมักเรียกว่าท่านั่ง *“แบบอินเดีย”* แต่เมื่อพบว่า มีท่านั่งห้อยพระบาท ซึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาวตะวันตก จึงเรียกว่า *“ท่านั่งแบบยุโรป”* ลักษณะท่านั่งแบบนี้ พบมากในงานศิลปะสมัยคุปตะของอินเดีย สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลมาจากท่านั่งที่มักปรากฏในงานศิลปกรรมรูปเทพเจ้า หรือกษัตริย์ในศิลปะอียิปต์ อัสซีเรีย เปอร์เซีย และได้ให้อิทธิพลมายังศิลปะอินเดีย ในศิลปะอินเดียได้พบมากอยู่ในศิลปะคุปตะและหลังคุปตะ ทั้งในประติมากรรมเนื่องในศาสนาพุทธและฮินดู ซึ่งในศิลปะคุปตะนิยมภาพเล่าเรื่องที่มีพระพุทธรูปห้อยพระบาทอยู่ตรงกลาง มีภาพบุคคลประกอบ เป็นรูปเล่าเรื่องพุทธประวัติตอนต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นปางแสดงธรรม พบมากในงานประติมากรรมในถ้ำ เช่น ถ้ำอชันตา เป็นต้น พระพุทธรูปประทับนั่งแบบนี้กับการแสดงรูปเล่าเรื่องตอนแสดงธรรมเป็นที่แพร่หลายอย่างมาก ทั้งในพุทธศาสนาแบบเถรวาทและแบบมหายานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในศิลปะชวา จาม และส่วนหนึ่งเข้าไปในจีนตามเส้นทางสายไหม ในศิลปะทวารวดีมักพบพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบนี้ในลักษณะเดียวกัน คือ ส่วนใหญ่พบอยู่ในประติมากรรมเล่าเรื่องพุทธประวัติ แสดงธรรมตอนต่าง ๆ คือ การประทับนั่งห้อยพระบาทแบบยุโรป พระหัตถ์ขวายกขึ้นจีบเป็นวง (วิตรรกมุทรา) พระหัตถ์ซ้ายส่วนใหญ่วางไว้เหนือพระเพลา จะทราบว่าเป็นพุทธประวัติการแสดงธรรมตอนใดต้องดูจากรูปที่ประกอบ ที่พบส่วนใหญ่เช่นตอนปฐมเทศนา ตอนโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตอนแสดงยมกปาฏิหาริย์ เป็นต้น

คนสมัยก่อนเวลาจะทำอะไรมักมีความหมาย จะสอดแทรกการสอนไว้ด้วย แม้ว่าไม่ได้มีตัวหนังสือ แต่มีการสอนผ่านลักษณะท่าทางจากสัญลักษณ์ และจากปางของพระพุทธรูปที่เก่าแก่ถึง 1,300 ปี จนตกมาเป็นมรดกถึงปัจจุบัน จากความเก่าแก่ของศิลปะพระพุทธรูปในสมัยทวารวดี จึงคลี่คลายกลายเป็นพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบพื้นเมืองในเวลาต่อมา เช่น ปางยืนอุ้มบาตร ปางถวายเนตร เป็นต้น

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

เห็นพระพุทธรูปปางนี้แล้วนึกถึงพระประธานในโบสถ์เล็ก วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

พระพุทธรูปในวิหารน้อย แห่งวัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ก็เป็นพระพุทธรูปปางห้อยพระบาทเช่นเดียวกัน สันนิษฐานว่าอัญเชิญมาจากเมืองโบราณนครปฐม สถานที่ที่พบพระพุทธรูปองค์นี้อาจเป็นอยู่ในวัดพระเมรุ นครปฐม (ร้าง) จังหวัดนครปฐม ซึ่งถ้าเราขับรถผ่านถนนเพชรเกษมลงไปทางภาคใต้ จังหวัดนครปฐมตรงสะพานข้ามแยกต่างระดับริมถนน จะมีเหมือนกับที่รกร้างต้นไม้ใหญ่ขึ้นจำนวนมาก หากเข้าไปดูใกล้ ๆ จะพบว่าก็มีฐานปรักหักพังที่กรมศิลปากรล้อมรั้วไว้ ตรงนั้นคือ วัดพระเมรุ เป็นวัดที่สันนิษฐานว่าอาจจะเป็นที่ประดิษฐานเดิมของพุทธรูปปางห้อยพระบาทที่วิหารน้อย อยุธยา เนื่องจากหลักฐานข้อมูลในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นช่วงเวลาที่มีการขุดค้นกัน และพบพระพุทธรูปขนาดใหญ่แบบนี้ถึง 5 องค์ แล้วนำไปประดิษฐานไว้ที่พระปฐมเจดีย์ จึงเชื่อว่าอาจจะมีที่มาเช่นนี้ได้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

พระหัตถ์ 2 ข้างเป็นแบบนี้คล้ายกันหมด แต่พอเทียบที่วัดหน้าพระเมรุ เทียบพระหัตถ์ 2 ข้าง ซึ่งชำรุดหักมีการบูรณะจึงเปลี่ยนลักษณะไป พระหัตถ์และพระกรจึงแนบพระเพลา ซึ่งไม่มีปรากฏในตำราว่าด้วยเรื่องของปางพระพุทธรูป ปกติจะเป็นปางนี้

เรียกว่า *"วิตรรกมุทรา"* หรือ พระพุทธรูปปางแสดงธรรม คือ พระพุทธรูปที่แสดงการยกพระกรข้างขวา หรือทั้งสองข้างอยู่ระดับพระอุระ หันฝ่าพระหัตถ์ออกด้านหน้าจีบนิ้วพระหัตถ์เป็นวงกลม สื่อถึงท่าทางตอนพระพุทธเจ้ากำลังเทศนา สั่งสอนพระธรรม เช่น พุทธประวัติตอนแสดงธรรมโปรดพระมารดา เป็นต้น

เราก็จะเห็นความคล้ายคลึงกับความเป็นศิลปะอินเดีย การสร้างสรรค์พุทธศิลป์ตามคตินิยมเรื่อง *"มหาบุรุษลักษณะ"* ที่มีความงามตามอุดมคติอย่าง อาทิ พระศกเป็นก้นหอย หยักศก คิ้วต่อตรงกลาง แขนเรียวยาวดังงวงช้าง เป็นต้น อันนี้ คือสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทวารวดี ถ้าถามว่าอะไรที่เป็นเอกลักษณ์ของทวารวดี 1) พระพุทธรูปท่าประทับนั่งห้อยพระบาท ดังที่กล่าวข้างต้น 2) การปั้นรูปเคารพที่ฐานเจดีย์ จุดเริ่มต้นมาจากทวารวดี คือรูปคนแคระแบก ดังเช่นที่เมืองโบราณศรีเทพ ซึ่งมีรูปคนแคระแบกที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งที่สถูปเจดีย์เขาคลังใน

กรมศิลปากรได้ อธิบายถึง *"คนแคระ"* ไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ความเข้าใจของคนทั่วไป หมายถึง คนที่มีรูปร่างไม่สมส่วน มีลักษณะอ้วนตัวเตี้ย และแคระแกร็น แต่ทราบกันหรือไม่ว่าลักษณะของคนแคระที่ถูกนำมาสร้างเป็นประติมากรรมประดับสถาปัตยกรรมในศิลปะทวารวดี มีคติความเชื่อเกี่ยวกับการเป็นผู้แบก ผู้ดูแล ปกป้อง หรือ ค้ำจุน และเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ คนแคระในประติมากรรมศิลปะทวารวดีมักทำด้วยปูนปั้นหรือดินเผา นอกจากจะมีลักษณะอ้วนเตี้ย พุงพลุ้ย ตามลักษณะจริงแล้ว ประติมากรรมรูปคนแคระส่วนใหญ่ยังมีใบหน้ากลม คิ้วต่อกันเป็นรูปปีกกา ตาเหลือบต่ำ จมูกโด่งใหญ่ ยิ้มเล็กน้อย บางรูปยิ้มกว้างเห็นไรฟัน สวมต่างหูขนาดใหญ่รูปยาวรีหรือดอกไม้กลม หน้าตา ทรงผม เครื่องประดับฯ มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ศีรษะ ส่วนบนตัดเรียบ ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดจากการถูกนำไปประดับอยู่ในช่องสี่เหลี่ยม นั่งแยกขาชันเข่า เอามือวางบนหัวเข่า ใช้บ่าและท่อนแขนรองรับฐานสถาปัตยกรรม ด้วยลักษณะท่าทางในการใช้แขนและบ่ารองรับฐานสถาปัตยกรรม อาทิ วิหาร และเจดีย์ นั่งชันเข่าในท่าแบก จึงเรียกว่า *"คนแคระแบก"*

คนแคระแบก โบราณสถานเขาคลังใน เมืองโบราณศรีเทพ
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ประติมากรรมคนจูงลิงสมัยทวารวดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

เมื่อหลายปีก่อนตอนที่เราไปพม่ากัน ไปเมืองเก่าของพม่าชื่อตรีกิติยา (Tharay-Khit-taya) หรือที่เรารู้จักกันในนามเมืองศรีเกษตร (Sri Ksetra) ซึ่งตรงกับช่วงเวลาเดียวกับที่บ้านเรา คือสมัยทวารวดีเป็นเมืองเก่า และยังมีเมืองไบก์ถาโน (Beikthano) เมืองฮาลิน (Halin) ที่ร่วมสมัยกับทวารวดี ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรมของเมียนมาร์ และที่พิพิธภัณฑ์ของเมืองศรีเกษตรพบประติมากรรมรูปคนจูงลิง พบว่าคล้ายกับประติมากรรมรูปคนจูงลิงที่พบที่เมืองโบราณนครปฐม และเมืองโบราณจันเสนในไทยด้วย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

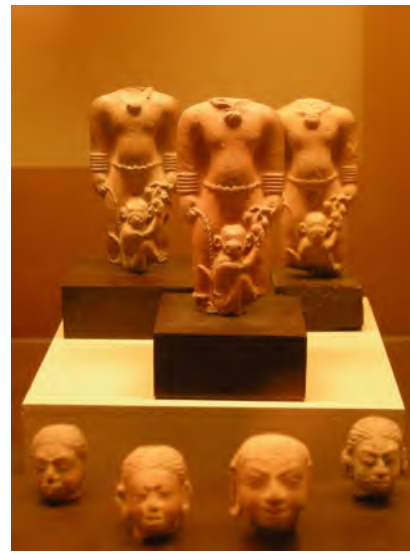
สำหรับประติมากรรมดินเผารูปคนจูงลิง เคยมีผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นใน 2 ประเด็น ดังนี้

เขียน ยิ้มศิริ อธิบายว่า ประติมากรรมรูปคนจูงลิง อาจเกี่ยวข้องกับหนุมานที่ชาวอินเดียนับถือ สำหรับเป็นเครื่องรางป้องกันภัยอันตราย หรืออาจเป็นการยกย่องลิงที่เป็นสัตว์คอยช่วยเหลือมนุษย์ในการทำมาหากิน ซึ่งเป็นความหมายทางโลก

อลิซาเบธ ไลออนส์ (Elizabeth Lyons) เชื่อว่า รูปลิงไม่มีความเกี่ยวข้องกับหนุมานที่เป็นทหารเอกของพระรามแต่อย่างใด แต่น่าจะมีความหมายเกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทในเรื่องการควบคุมจิตของมนุษย์ โดยเปรียบเทียบลิงที่เป็นสัตว์ซุกชนและว่องไวกับจิตใจของคนที่ไม่อยู่นิ่ง บุคคลที่จะบรรลุมรรคผลหรือนิพพานได้นั้นต้องเป็นผู้ที่สามารถควบคุมจิตของตนเองให้สามารถหลุดพ้นออกจากความวุ่นวายได้ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ดังนั้น ประติมากรรมรูปคนถือสายเชือกจูงสิงและถือช่อผลไม้จึงเป็นการล่อหลอกและบังคับให้สิงอยู่นิ่งกับที่ เปรียบเสมือนการควบคุมจิตของตนเองให้นิ่ง เพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงสุด

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

อาจารย์ดวงกมลได้ศึกษาลักษณะภายนอกและองค์ประกอบเนื้อดิน พบว่า ประติมากรรมดินเผารูปคนจูงลิงมีเนื้อดินที่ละเอียดมาก สามารถตีความได้ว่าเป็นของใช้ในทางพิธีกรรม

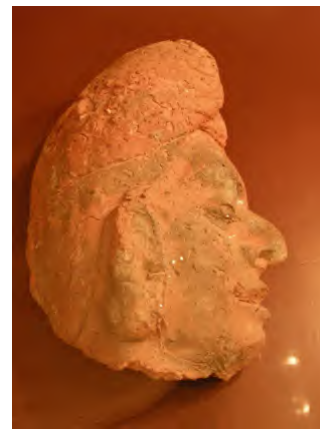
ประติมากรรมดินเผารูปคนจูงลิง
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ร่องรอยความหลากหลายของอารยธรรมอื่นที่เข้ามาค้าขายกับอาณาจักรทวารวดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

ในสมัยทวารวดียังพบว่ามีความหลากหลายมาก เรายังพบเจอกับบุคคลต่างชาติ อาทิ ชาวเปอร์เซีย (สังเกตจากหมวกหรือผ้าโผกผมทรงแปลกตา) และยังพบเหรียญกษาปณ์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่าตะวันออกกับตะวันตกมาพบกันอยู่ที่ดินแดนสุวรรณภูมิ เรามีข้อมูลความรู้ตรงนี้อีกมากมาย หรือแม้แต่ยังพบลักษณะใบหน้าบุคคลที่มีหน้าเกือบกลม ไว้ผมทรงจุก ผมทรงแอฟโฟร พบที่เมืองโบราณหลายเมือง เช่น ลพบุรี อู่ทอง และนครปฐม จากลักษณะสังคมทวารวดีคงเป็นชุมชนที่ควบคุมกันเป็นลักษณะของสังคมซับซ้อน (Chiefdom) หรือเป็นรัฐแบบเริ่มแรก ที่มีการติดต่อการค้าขายที่มีหลักฐานของกลุ่มชนต่าง ๆ เข้าไป แม้กระทั่งตุ๊กตาเหล่านี้ (ประติมากรรมดินเผารูปคนจูงลิง) ที่ทำด้วยปูนปั้นก็จะมีหน้าตา ใบหน้า ทรงผมหลายแบบ พวกเราในปัจจุบันติดภาพกันว่าว่าชายไทยในสมัยก่อนต้องผมสั้นอย่างเดียว ถ้าเกิดย้อนหลังไปในอดีตเมื่อพันกว่าปี จะพบว่าก็มีการไว้ผมยาวมาแล้วทั้งนั้น ดังที่เห็นจากหลักฐานต่าง ๆ นี้

ปูนปั้นรูปชาวเปอร์เซีย
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

ใบหน้าบุคคลที่พบในสมัยทวารวดี
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

เกร็ดประวัติศาสตร์ : ความหมายของต่างหู

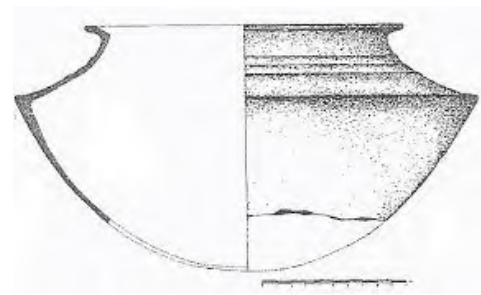
เราพบประติมากรรมทวารวดีรูปบุคคลต่าง ๆ ว่ามีการเจาะและใส่ต่างหู เช่น ต่างหูเป็นห่วง เป็นวง เป็นไปได้ไหมว่า การเจาะหูคล้ายกับการระเบิดพระกรรณของกษัตริย์พม่าในอดีตที่หมายถึง การเป็นคนที่บวชเรียนแล้ว มีหูหนักเป็นผู้ใหญ่ การระเบิดกรรณของกษัตริย์พม่า เช่น ตะเบงชเวตี้ จึงมีศักดิ์เท่ากับการบวชให้พ่อให้แม่ แล้วไปเชื่อมโยงกับสมัยทวารวดีที่ประติมากรรมมีการเจาะหูสวมต่างหูห่วง ซึ่งอาจหมายถึงการมีวัฒนธรรมร่วมกันได้

หม้อมีสันแบบต่าง ๆ ในเขตภาคกลาง

ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

พัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่ใช้ในงานโบราณคดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

กลับมาพูดถึงจุดเริ่มต้นงานโบราณคดีสมัยใหม่ ก็ต้องย้อนกลับไปพูดถึงงานโบราณคดีสมัยก่อนรวมถึงการศึกษาซากสิ่งมีชีวิตสมัยโบราณหรือที่เรียกว่าบรรพชีวินวิทยา แต่ก่อนส่วนใหญ่เราใช้ความรู้เกี่ยวกับอายุของชั้นดินชั้นหินหรือธรณีวิทยาประกอบกับปฐพีวิทยาคือความรู้เกี่ยวกับลักษณะดินมาเป็นหลักพิจารณาอ้างอิงเพื่อคำนวณอายุของซากโบราณต่าง ๆ เช่น ถ้าขุดพบซากสิ่งมีชีวิตหรือโบราณวัตถุในชั้นหินที่นักวิทยาศาสตร์ศึกษาแล้วว่าอยู่ในโลกยุคใดอายุประมาณเท่าไร ก็ประมาณว่าซากที่ขุดพบก็ควรจะมีอายุใกล้เคียงกัน ซึ่งวิธีการนี้ยังใช้กันมาจนถึงปลายศตวรรษที่ 19 ก่อนที่จะเริ่มมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาช่วยในการคำนวณอายุสิ่งต่าง ๆ ในงานโบราณคดี เช่น เทคนิค Petrographic Analysis หรือที่เรียกว่า Thin Section หรือศิลาวรรณา ก็คือเทคนิคการนำเนื้อหินหรือแร่มาตัดบางระดับไมครอนและใช้กล้องจุลทรรศน์ศึกษาองค์ประกอบและลักษณะของเนื้อหินนั้น ซึ่งก็เป็นเทคนิคที่เพิ่งพัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 หรือเทคนิคการคำนวณอายุซากสิ่งมีชีวิตจากปริมาณการสลายตัวของอนุภาค Carbon-14 ซึ่งเป็นเทคนิคที่พัฒนาขึ้นในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 นี่เอง หรือที่ทันสมัยขึ้นมาอีกก็คือเทคนิคการใช้ Laser Technology ยิงแสงจากเหนือผืนดินลงมา เพื่อตรวจจับและคำนวณระยะห่างของวัตถุผิวพื้นอย่างแม่นยำ ที่ช่วยให้เราค้นพบร่องรอยซากเมืองโบราณได้ง่ายขึ้นก็เป็นเทคโนโลยีของช่วงปลายศตวรรษที่ 20 หรือไม่นานมานี้เอง

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วและถูกนำมาใช้ในงานโบราณคดีสมัยใหม่ในช่วงราวร้อยปีที่ผ่านมานี้ ช่วยให้เราเข้าใจและสามารถปะติดปะต่อชิ้นส่วนทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ชัดเจนขึ้น เช่น การศึกษาเรื่องของภาชนะดินเผาโดยเทคนิคศิลาวรรณาก็ช่วยให้เราเห็นความเหมือนขององค์ประกอบของดินหรือสีที่นำมาใช้ในสมัยต่าง ๆ และสามารถเชื่อมโยงชุมชนที่อาจจะต่างพื้นที่แต่มีวัฒนธรรมมีเทคโนโลยีหรือมีอารยธรรมเดียวกันได้ เช่น ลักษณะหม้อไห

ทั้งรูปร่างและสีสันตลอดจนลักษณะดินและแหล่งดินที่เป็นแบบทวารวดีนั้นไม่ว่าขุดพบที่ใดเกือบร้อยละ 90 จะเหมือนกันทุกที่ หรือความเข้าใจเกี่ยวกับชุดหินโคราชที่ทำให้เราเข้าใจความเชื่อมโยงทางอารยธรรมของปราสาทหินสำคัญ ๆ ในภาคอีสานกับปราสาทหินในกัมพูชาก็มาจากความช่วยเหลือของวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีเหล่านี้เช่นกัน เช่น ความละม้ายคล้ายคลึงระหว่างปราสาทพิมายที่โคราชกับปราสาทนครวัดในกัมพูชา ปราสาทสด๊กก๊กธมที่สระแก้วกับปราสาทบันทายมาศในกัมพูชา ซึ่งเอาชุดหินมาทำ Thin Section แบบนี้ก็จะพบว่าเป็นชุดหินเดียวกัน

เกร็ดประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหม้อมีสันสมัยทวารวดี

หม้อมีสัน เป็นลักษณะของเครื่องดินเผาที่ขุดพบเป็นจำนวนมากในแหล่งอารยธรรมทวารวดีที่เป็นรอยต่อมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายและยุคประวัติศาสตร์ตอนต้น แทบทุกชุมชนที่ขุดพบจะเจอเศษหม้อที่มีสันแบบนี้เต็มไปหมด ทั้งที่เมืองโบราณแห่งต่าง ๆ มักพบ อาทิ ศรีเทพ นครปฐม และที่คูบัว ราชบุรี เป็นต้น ผลวิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อดินที่ใช้ผลิตพบว่ามีความคล้ายกัน จนเหมือนกับว่ามีการแลกเปลี่ยนสูตรแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผากันระหว่างชุมชน เช่น การใช้เทคนิคการผสมแกลบข้าวที่เห็นเป็นเส้นดำ ๆ ผสมลงไปในเนื้อดินเผา เพื่อให้เนื้อดินยึดเกาะมีความเหนียวมากขึ้น ก็พบในองค์ประกอบของเครื่องดินเผาสมัยทวารวดีที่พบในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ ส่วนถ้าเป็นภาชนะดินเผาในเขตภาคกลางจะไม่ปรากฏการผสมแกลบข้าวนี้ แต่กลับจะมีดินทรายเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยยึดให้ภาชนะเนื้อดินให้มีความแกร่งแทน นอกจากนี้ ยังบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งดินสมัยนั้นได้อีก เช่น การพบเนื้อดินเปรี้ยวที่นำมาผลิตหม้อมีสัน โดยเฉพาะในแถบภาคกลาง สะท้อนถึงทรัพยากรดินของภาคกลางในบางพื้นที่อีกด้วย

วิธีการ Carbon Dating ในการคำนวณอายุซากสิ่งมีชีวิตโบราณ

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

เริ่มแรกอธิบายก่อนว่าวิชาโบราณคดีไม่มีวิชาย่อยอะไรเป็นของตัวเอง โบราณคดีคือคำว่า archaeology แยกได้เป็นคำว่า Archeo คือความเก่าแก่ บวกกับคำว่า Logos (ตรรกะ/ความเป็นเหตุเป็นผล) หรือ Logy (ศาสตร์) ก็คือ ศาสตร์ว่าด้วยเรื่องความเก่าแก่นั่นเอง โดยมุ่งเน้นไปที่การกระทำของมนุษย์ซึ่งเริ่มมาจากสะสมของเก่าของโบราณก่อน ต่อมาตามไปค้นหาที่แหล่งโบราณคดีจึงต้องลงไปสำรวจหาแหล่งที่มนุษย์เคยอยู่อาศัยหรือทำกิจกรรมเมื่อในอดีตแล้ว จากนั้นจึงเริ่มสงสัย ตั้งคำถามเกี่ยวกับชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ในอดีต จึงเริ่มมีการค้นหาความหมายของสิ่งที่พบว่าคืออะไร (What) พบที่ไหน (Where) ทำไมจึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ (Why) และเป็นอย่างนั้นมานานเท่าไหร่แล้ว (When) เช่น เมื่อพบโครงกระดูกอย่างในภาพนี้ ก็อยากจะกำหนดอายุให้ได้ว่าถูกฝังมากี่ปีแล้ว

นาย Loius Leakey กำลังขุดค้นชิ้นส่วนฟอสซิลกระดูกสมัยโบราณ
ที่มา : The Leakey Foundation on facebook

ดังนั้น สิ่งที่นักโบราณคดี หรือนักสะสมสมัยโบราณที่เขาทำกัน ก็คือดูว่ากระดูกมนุษย์เหล่านี้อยู่ในชั้นดินไหน ชั้นดินมีการเรียงลำดับต่อเนื่องกันแต่ละชั้นดินก็มีลักษณะไม่เหมือนกัน ก็เลยไปตามนักปฐพีมาช่วยจัดเรียงลำดับชั้นดินและกำหนดอายุชั้นดิน พอพบวัตถุในชั้นดินใดก็กำหนดอายุตามชั้นดินนั้นโดยอนุโลมตามนี้ และเมื่อพบวัตถุในขั้นที่ลึกมาก ๆ บางครั้งไปพบในชั้นหิน ก็ไปตามนักธรณีวิทยามาช่วยอีกอย่างในภาพอาจจะเลยไปจนถึงสมัยมนุษย์สมัยโบราณที่อยู่ในชั้นหินจนเป็นฟอสซิลไปแล้ว มีอายุหลายแสนปีเขาก็ไปตามนักธรณีมาช่วยประเมินอายุชั้นหิน แล้วก็อ้างอิงเป็นหลักในการประเมินอายุซากโครงกระดูกมนุษย์โดยอนุโลมเอาแบบนี้

ที่นี้พอสมัยหลัง ๆ เราเจอข้อจำกัดมากมายในทางธรรมชาติที่สามารถทำให้ชั้นดินชั้นหินเกิดการพลิกกลับสลับชั้นได้ทำให้การประเมินอายุยากขึ้นหรือผิดพลาดได้ จึงมีความคิดว่าควรจะทำการกำหนดอายุจากตัวของวัตถุเอง สมมติฐานในที่นี้ก็คือในโครงกระดูกมนุษย์เป็นอินทรีย์วัตถุและเราก็มีความรู้เกี่ยวกับตัวคาร์บอนในชั้นบรรยากาศว่าตัวมนุษย์รับเอาคาร์บอนในบรรยากาศมาสะสมในร่างกายตลอดเวลาจนกว่าจะตายถึงจะหยุดรับคาร์บอน ซึ่งเป็นเช่นนี้เหมือนกันในสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาตินี้เจ้าคาร์บอนนี่ก็มีหลายตัวที่คุณสมบัติต่างกันจึงกำหนดเป็นค่าตัวเลขต่างกัน เช่น คาร์บอน-13 คาร์บอน-14 คาร์บอน-15 ซึ่งคุณสมบัติหนึ่งของคาร์บอนคือมันจะสลายตัวไปเรื่อย ๆ ทีละครึ่งของที่เหลืออยู่ (Half life) แต่มีคาร์บอนตัวหนึ่งคือคาร์บอน-14 มีคุณสมบัติพิเศษคือจะสลายตัวทีละครึ่งในช่วงเวลาเท่า ๆ กันคือ 5,700 ปี นั่นคือทุก ๆ 5,700 ปี คาร์บอน-14 จะสลายตัวเหลือครึ่งหนึ่ง และจะลดลงทีละครึ่งเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ฉะนั้น ถ้าเราสามารถตรวจวัดค่าคาร์บอน-14 ที่เหลืออยู่ได้ก็จะคำนวณย้อนกลับไปได้ว่าวัตถุชิ้นนั้นหยุดรับคาร์บอนมากี่ปีแล้วนั่นเอง เช่น โครงกระดูกนี้ตายไปเมื่อกี่ปีที่แล้ว หรือต้นไม้ต้นนี้ถูกตัดโค่นหรือตายลงเมื่อกี่ปีมาแล้ว เป็นต้น

อินทรีย์วัตถุทั่วไปที่เราพบ เช่น ถ่านหรือเครื่องมือโบราณที่ทำจากไม้ เราสามารถนำไปหาค่าคาร์บอน-14 ได้เลย แต่ถ้าเป็นกระดูกมนุษย์หรือสัตว์ มีข้อจำกัดว่าต้องสกัดหาคอลลาเจน (Collagen) ที่หลงเหลืออยู่ให้ได้ก่อนแล้วจึงจะพบคาร์บอน-14 แล้วตรวจวัดหาค่าอายุต่อไปวิธีการกำหนดอายุโดยตรงจากวัตถุด้วยคาร์บอน-14 นี้ ได้รับการยอมรับมาจนถึงในสมัยปัจจุบัน ซึ่งเดี๋ยวนี้เทคโนโลยีการสกัด

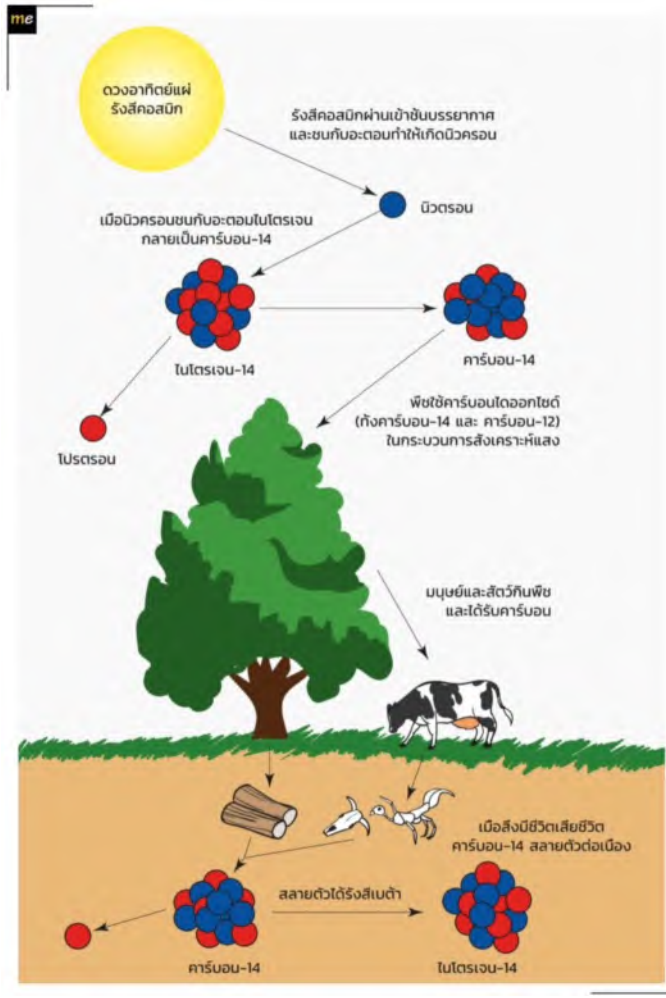
คาร์บอน-14 ก้าวหน้าไปมากตอนนี้ใช้จำนวนตัวอย่างน้อยมาก เช่น ถ่านหรือไม้ใช้ตัวอย่างเพียง 10 กรัม ถ้าเป็นกระดูกก็ประมาณ 100 กรัม เท่านั้น

การกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์
ที่มา : www.anthromania.com

เกร็ดประวัติศาสตร์ : วิธีการ Carbon Dating ในงานโบราณคดี

วิธีการ Carbon Dating เป็นการใช้ความรู้เกี่ยวกับอัตราการสลายตัวของคาร์บอน-14 ในอินทรีย์วัตถุที่สลายตัวในอัตราที่เท่ากันเสมอ ซึ่งอัตราการลดลงหรือสลายตัวลงนี้เขาเรียกว่าเป็นระยะเวลาครึ่งชีวิตของสารคาร์บอน (Half-life Carbon) โดยเมื่อทำการตรวจหาค่าคาร์บอน-14 ที่คงเหลืออยู่ในอินทรีย์วัตถุนั้นได้แล้วไม่ว่าจะเป็นซากต้นไม้หรือสิ่งมีชีวิตอื่น ก็จะสามารถคำนวณอายุย้อนกลับไปได้ว่าอินทรีย์วัตถุหรือสิ่งมีชีวิตนั้นอายุประมาณเท่าไรหลังจากที่ตายลงและร่างกายยุติการรับคาร์บอนแล้ว

คาร์บอน-14

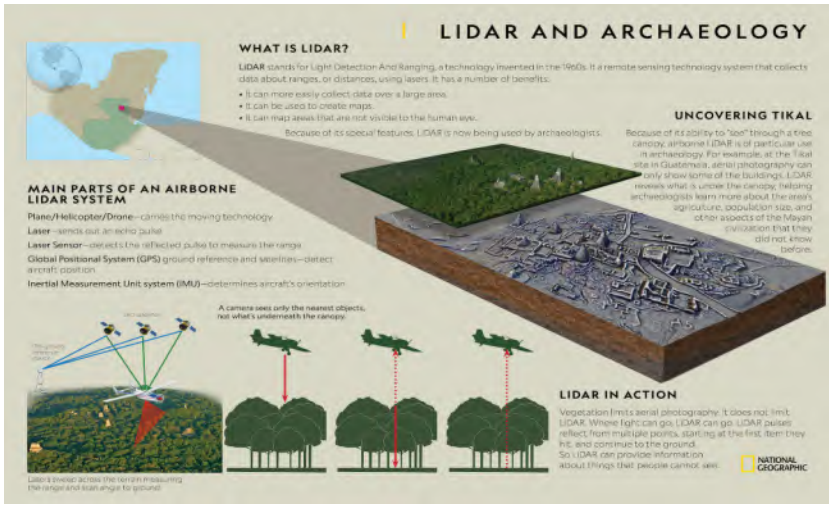
ที่มา : www.mitrearth.org

เทคโนโลยี LiDAR ในการสำรวจนครโบราณ

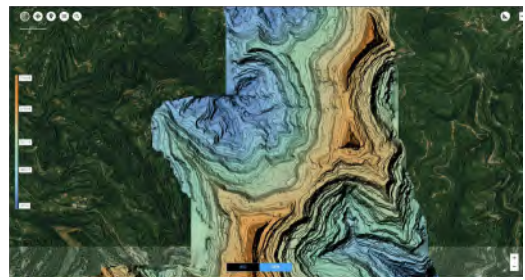
อีกเทคโนโลยีหนึ่งที่ช่วยในงานโบราณคดีได้มากในปัจจุบันก็คือเทคโนโลยีการยิงแสงเลเซอร์เพื่อสแกนพื้นผิวต่าง ๆ และคำนวณระยะห่างของพื้นผิวนั้นจากจุดกำเนิดแสง หรือ Light Detection and Ranging หรือ LiDAR ซึ่งเดี๋ยวนี้แม้แต่ใน iPhone ตั้งแต่ iPhone 12 เป็นต้นมา เขาก็โฆษณาว่ากล้องของเขาที่มีสามเลนส์สามารถมีฟังก์ชันหนึ่งที่เหมือน Lidar คือมีแสงเลเซอร์ที่สามารถใช้สแกนวัตถุต่าง ๆ ได้ ตัว LiDAR เองเป็นการพัฒนามาจากความก้าวหน้าของการใช้แสงเลเซอร์กะระยะโดยคำนวณจากระยะเวลาที่ยิงแสงออกไปแล้วสะท้อนกลับมา ซึ่งก่อนหน้านี้ก็มีเทคโนโลยีการใช้ SoNAR หรือ Sound Navigation and Ranging ใช้ลำคลื่นเสียงยิงออกไปแล้วก็ยังวัตถุแล้วสะท้อนกลับมาก็ใช้หลักการเดียวกัน เพียงแต่ว่าเลเซอร์ในปัจจุบันนั้นพัฒนาไปมากกว่า ทั้งระดับความเข้มที่ใช้สามารถทะลุทะลวงสิ่งกีดขวางต่าง ๆ ลงไปที่พื้นผิวหรือพื้นดินได้มากกว่า ขนาดของเครื่องยิงแสงเลเซอร์ก็พัฒนาจนมีขนาดเล็กกะทัดรัดเล็กลงไปเรื่อย ๆ จากแต่ก่อนที่ต้องใช้ยิงจากดาวเทียมในชั้นบรรยากาศลงมาที่มีสิ่งกีดขวางต่าง ๆ เป็นข้อจำกัดอยู่มาก จนเดี๋ยวนี้สามารถติดตั้งกับโดรนใช้บินสำรวจได้ ทำให้เราสามารถสำรวจร่องรอยอาณาเขตและสิ่งปลูกสร้างสมัยโบราณได้ง่ายขึ้นและละเอียดขึ้นมาก

ตัวอย่างตามในภาพก็จะเห็นว่าแสงเลเซอร์ที่ถูกยิงลงมาที่ถูกต้อง คือ ยิงลงมามันจะติดต้นไม้ใบไม้ธรรมชาติ เพราะฉะนั้น ถ้าลองดูภาพ เราจะเห็นว่าต้นไม้ใบไม้หนาทึบแสงเลเซอร์จะผ่านได้อย่างไร คำอธิบายก็คือ แสงเลเซอร์นั้นไม่ได้ยิงให้ทะลุใบไม้หรือต้นไม้ลงไป แต่ยิงแสงเลเซอร์ลงมาในคราวเดียวเป็นล้านเส้น ซึ่งอย่างไรเสียก็ต้องมีเส้นที่ลอดลงไปถึงพื้นผิวดินได้ตามภาพที่เห็นเป็นจุดขาว ๆ นั้นก็คือเป็นช่องของต้นไม้ของใบไม้ที่แสงเลเซอร์ลอดผ่านลงไปจนถึงพื้นผิวดินได้ เพราะฉะนั้นจำนวนแสงเป็นล้านเส้นที่ยิงลงถึงผิวดินได้ก็สามารถให้ภาพเกี่ยวกับลักษณะพื้นผิวแบบที่ LiDAR สามารถเอาต้นไม้ใบไม้ที่บังอยู่ออกไปได้หมดทั้งบริเวณช่วยให้เราเห็นได้ว่ามีซากสิ่งปลูกสร้างหรือมีสิ่งประดิษฐ์อะไรของมนุษย์ที่ผิดธรรมชาติอยู่ตรงนั้นบ้างหรือเปล่า จนเราสามารถทำภาพกราฟิกหรือภาพจำลองสามมิติเค้าโครงของเมืองโบราณทั้งเมืองออกมาก็ได้อย่างเช่นในภาพการสำรวจที่ศรีเทพเราจะเห็นได้ชัดว่าตรงกลาง

ที่อยู่ข้างในเขตตัวเมืองเคยมีคูน้ำสี่เหลี่ยมใหญ่ ๆ นอกเหนือจากตัวประสาทกับกำแพงเมือง แล้วยังเห็นด้วยว่ามีร่องรอยของถนน และร่องรอยเนินที่น่าจะเป็นโบราณสถานเล็ก ๆ กระจายอยู่เต็มพื้นที่อันนี้ที่เป็นเป็นส่วนที่ LiDAR มาช่วยในการสำรวจล่วงหน้าก่อนที่เราจะลงไปสำรวจต่อที่ระดับพื้นผิวดินจริง ช่วยให้นักสำรวจหรือนักโบราณคดีนักประวัติศาสตร์สามารถทำงานได้เร็วยิ่งขึ้น

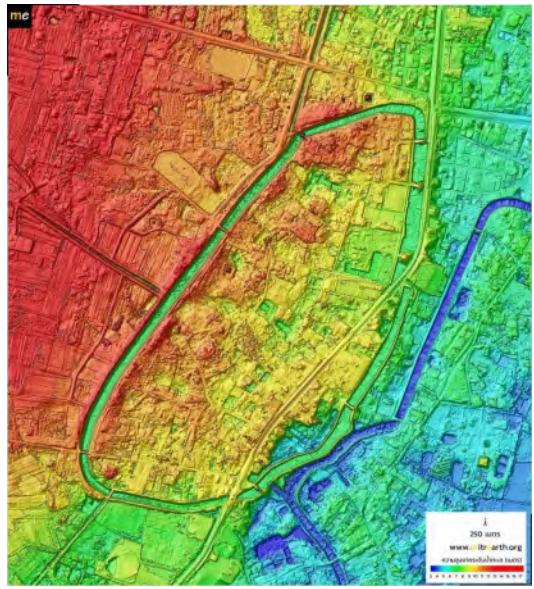
สำรวจการใช้เทคโนโลยี LiDAR ในบริบททางโบราณคดี
ที่มา : www.education.nationalgeographic.org

การใช้โดรนสำรวจด้วยกล้อง Lidar
ที่มา : www.dji.com

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองศรีเทพ พ.ศ. 2565
ที่มา : googleearth.com

ภาพจาก Lidar เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
ที่มา : GISTDA โดย สันติ ภัยหลบลี้และชวลิต ขาวเขียว อ้างถึงใน www.mitrearth.org

ต้นไม้ใบไม้หนาทึบกับลำแสงเลเซอร์สามารถลอดทะลุช่องลงไปได้
ที่มา : ชินณวุฒิ วิลยาลัย

เกร็ดประวัติศาสตร์ : เทคนิค LiDAR (Light Detection and Ranging)

เทคนิค LiDAR หรือ Light Detection and Ranging คือเทคโนโลยีการยิงแสงเลเซอร์เพื่อสแกนพื้นผิวต่าง ๆ และคำนวณระยะห่างของพื้นผิวนั้นจากจุดกำเนิดแสง เป็นการพัฒนามาจากความก้าวหน้าของการใช้แสงเลเซอร์กะระยะ โดยคำนวณจากระยะเวลาที่ยิงแสงออกไปแล้วสะท้อนกลับมา ซึ่งในปัจจุบันเทคโนโลยีแสงเลเซอร์พัฒนาไปมาก โดยเฉพาะการควบคุมระดับความเข้มที่ใช้ เพื่อให้สามารถทะลุทะลวงสิ่งกีดขวางต่าง ๆ ลงไปที่พื้นผิวหรือพื้นดิน รวมทั้งขนาดของเครื่องยิงแสงเลเซอร์ก็พัฒนาจนมีขนาดเล็กกะทัดรัดลงจนสามารถติดตั้งกับอากาศยานไร้คนขับ (Drone) เพื่อใช้บินสำรวจทางอากาศได้ ทำให้สามารถสำรวจร่องรอยอาณาเขตและสิ่งปลูกสร้างสมัยโบราณได้ง่ายและละเอียดขึ้นมาก

เกร็ดประวัติศาสตร์ : ความก้าวหน้างานสำรวจนครโบราณศรีเทพ

การใช้โดรนติด LiDAR สำรวจในกรณีนครศรีเทพนั้น เนื่องจากว่าเรามีข้อได้เปรียบคือบริเวณนั้นไม่ได้มีป่าทึบหรือต้นไม้ใหญ่มากมายขนาดนั้น เพราะฉะนั้นในการทำงานสำรวจจึงเป็นการเดินเท้าก่อนให้เข้าไปเห็นสภาพเนินดินและโบราณสถานต่าง ๆ เพื่อให้สามารถกำหนดจุดที่จะสำรวจก่อนที่จะใช้โดรนที่ติด LiDAR เข้าไปทดลองบินสำรวจ เป็นการทดลองผสมระหว่างเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สุดก็คือ LiDAR กับข้อมูลเดิมที่เดินเท้าสำรวจเพื่อดูว่าผลออกมาแล้วจะสอดคล้องกันไหม ก็ปรากฏว่าข้อมูลของภาพจาก Lidar ตรงกับตำแหน่งซากสิ่งปลูกสร้างที่เราคาดว่าจะเป็นโบราณสถานอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เข้าพัฒนาหรือบูรณะ ที่จากการเดินเท้าสำรวจเห็นร่องรอยกระจายอยู่ตามป่าเขาหรือทุ่งนาโดยรอบ นั่นคือผลการสำรวจทางอากาศของ LiDAR กับผลสำรวจภาคพื้นดินก็ค่อนข้างตรงกัน ปัจจุบันเข้าใจว่ามีการวางแผนสำรวจจากบริเวณตั้งแต่เขาข้างคลังนอกออกไปทางทิศตะวันตก ซึ่งปรากฏร่องรอยของเนินดินที่อาจเป็นโบราณสถานเล็ก ๆ กระจายกันอยู่ในพื้นที่ และคาดว่าการสำรวจขอบเขตของนครโบราณศรีเทพน่าจะกินพื้นที่มากกว่าที่ประมาณการไว้เดิมมาก ประกอบกับลักษณะการขุดค้นทางโบราณคดีในจุดที่เราสงสัยว่าจะเป็นโบราณสถานนั้น ก็ใช้เวลาขุดค้นแต่ละจุดนานอาจจะถึง 2 ปีในแต่ละจุดเพราะฉะนั้นนี่จึงเป็นโครงการสำรวจทางโบราณคดีขนาดใหญ่ที่อาจจะต้องใช้เวลาสำรวจไปอีกหลายสิบปีกว่าจะเสร็จสมบูรณ์

วิธีการศิลาวรรณาที่นำมาใช้ในการศึกษาองค์ประกอบโบราณวัตถุ

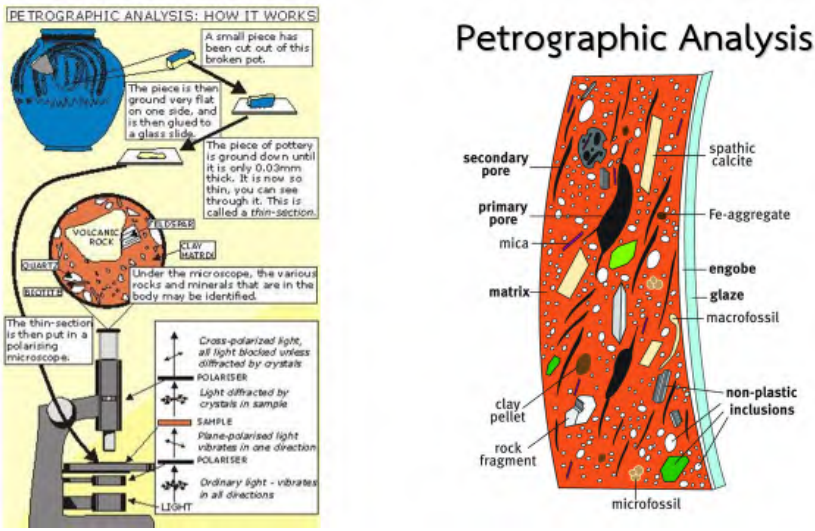
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

หากจะศึกษาโบราณคดีแบบมหภาค ต้องพึ่งพาการศึกษาการกำหนดอายุสมัย เพราะต้องใช้การหาอายุแทบทุกแหล่งโบราณคดีหากมีงบประมาณเพียงพอ หรือเมื่อเราอยากทราบเรื่องเชิงพื้นที่ เป็นอาคาร หรือโบราณสถานต่าง ๆ เราต้องใช้ LiDAR เข้าช่วย ส่วนหากจะศึกษาลงลึกระดับจุลสัณฐานในโบราณวัตถุแต่ละประเภท ก็ต้องมีวิธีการศึกษาวิเคราะห์ ดังเช่น วิธีการศึกษาภาชนะดินเผาวิธีหนึ่งที่สามารถให้คำตอบด้านเทคโนโลยีการผลิตและสังคมของมนุษย์ ดังเช่นวิธีศิลาวรรณา (Petrographic Analysis)

ศิลาวรรณา เป็นวิธีการที่รู้จักและมีชื่อเสียงมากว่าร้อยกว่าปีที่ผ่านมา โดยผ่านการวิเคราะห์ผลจากนักวิทยาศาสตร์หรือ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่ทำการศึกษาถึงลักษณะโครงสร้างและแร่ธาตุต่าง ๆ โดยสามารถวิเคราะห์ตรวจสอบหิน แร่ รวมถึงภาชนะดินเผา ได้โดยจัดทำเป็นสไลด์แผ่นบาง หรือ มักเรียกกันว่า Thin Section โดยให้มีความหนาของตัวอย่างเหลือเพียง 0.03 ไมครอน และนำไปตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์กำลังขยายสูงชนิดโพลาไรซิง (Polarizing) เพื่อวิเคราะห์ในระดับจุลสัณฐานของวัตถุที่ต้องการศึกษา เดิมทีเดียววิธีการดังกล่าวใช้กับการศึกษาด้านธรณีวิทยา (Geology) ซึ่งใช้อธิบายและจำแนกหิน รวมทั้งแร่ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด ลักษณะการเกิด โครงสร้าง และประวัติของหิน นอกจากนี้ วิธีศิลาวรรณนายังใกล้ชิดและสัมพันธ์กับปฐพีวิทยา (Pedology) เป็นวิธีการวิเคราะห์ถึงจุลสัณฐานของดิน (Soil Micromorphology) ได้หาวัตถุต้นกำเนิด แร่ในดิน และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ในเนื้อดิน เช่น อินทรียวัตถุและสิ่งปะปนต่าง ๆ

การศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีศิลาวรรณานี้ เป็นการจำแนกส่วนประกอบหรือองค์ประกอบของเนื้อภาชนะดินเผา (Fabric) โดยสามารถวิเคราะห์แร่ธาตุ (Mineralogical Analysis) ได้ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพของแร่ การศึกษา

องค์ประกอบของเนื้อผลึกที่มีขนาดใหญ่ ซึ่งอาจรวมถึงเนื้อดินตามธรรมชาติ (Clay) รวมทั้งส่วนผสม (Temper/Filler) และใช้วิเคราะห์ชนิดของแร่ดิน (Clay mineral) หรือองค์ประกอบของแร่ นอกจากนี้ ศิลาวรรณายังสามารถวิเคราะห์เชิงลึกถึงโครงสร้าง (Structural Analysis) และลักษณะภายในของเนื้อโบราณวัตถุชนิดต่าง ๆ สามารถนำมาประยุกต์ศึกษาโบราณวัตถุได้หลายประเภท เช่น หิน แร่ แก้ว ดิน หรืออินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี และเมื่อนำมาศึกษากับภาชนะดินเผาจึงมีประโยชน์อย่างมาก เพราะสามารถศึกษาได้ในเชิงลึกถึงส่วนผสมต่าง ๆ ของภาชนะดินเผาที่ไม่สามารถศึกษาด้วยตาเปล่าได้ นอกจากนี้ สามารถศึกษาทางตรงและทางอ้อมได้ทุกขั้นตอนของเทคโนโลยีการผลิต ตั้งแต่วัตถุดิบ เนื้อดิน ส่วนผสม การเทคนิคการปั้นและการขึ้นรูปภาชนะ ลักษณะการตกแต่งภาชนะและอุณหภูมิการเผา สะท้อนถึงองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีสมัยโบราณได้เป็นอย่างดี ซึ่งผลการศึกษาดังที่กล่าวมีประโยชน์และตัวอย่างที่ใช้ศึกษาสามารถนำกลับมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ซ้ำได้อีก นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเทคโนโลยีสมัยโบราณในทางโบราณคดีอย่างยิ่ง

ภาพขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ด้วยวิธีศิลาวรรณา
ที่มา : University of Toronto และดวงกมล อัศวมาศ

ภาพขั้นตอนและกระบวนการวิเคราะห์ด้วยวิธีศิลาวรรณา
ที่มา : University of Toronto และดวงกมล อัศวมาศ

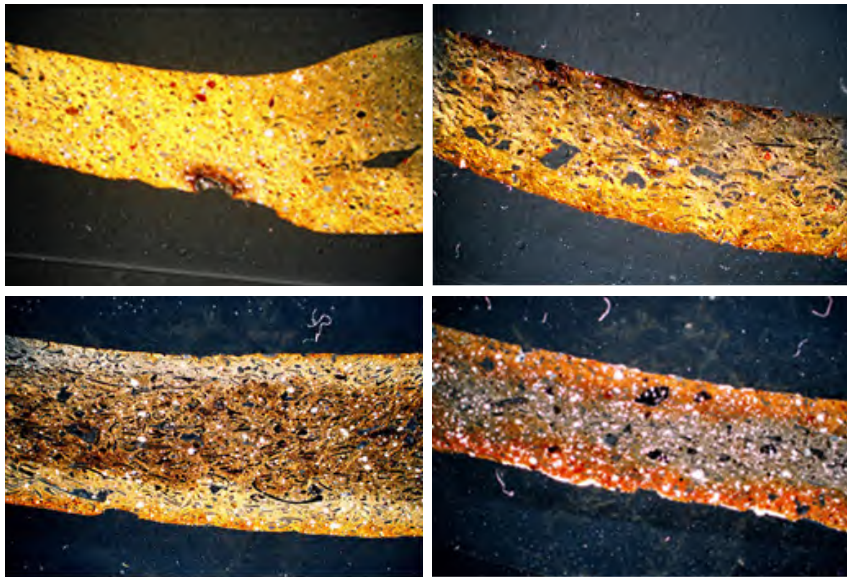
ในงานวิทยานิพนธ์ที่ทำตอนเรียนดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ใช้วิธีการนี้ศึกษาภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี โดยศึกษาเฉพาะหม้อมีสันเพียงประเภทเดียว ที่เลือกตัวอย่างภาชนะประเภทนี้ เพราะพบว่า มีการใช้หม้อมีสันแทบทุกชุมชนทวารวดี โดยภาชนะดินเผาแบบมีสัน หรืออาจเรียกว่า หม้อมีสัน (Carinated pot) เป็นภาชนะดินเผาที่ผลิตใช้อย่างแพร่หลายในสมัยทวารวดีและพบทุกแหล่งโบราณคดีในสมัยนี้ โดยเมื่อแบ่งประเภทพบว่ามีทั้งผลิตขึ้นใช้ในครัวเรือนชีวิตประจำวัน และใช้สำหรับพิธีกรรม ภาชนะนี้ลักษณะเด่นที่สุด คือ การทำภาชนะให้เป็นสันหักมุมเด่นชัด บริเวณไหล่หรือบ่าภาชนะลำตัวแป้น บริเวณใต้สันลงมามักนิยมการตกแต่งด้วยลายเชือกทาบลงมาจนถึงก้นของภาชนะ

ภาชนะดินเผาแบบมีสัน หรือ หม้อมีสัน
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

หม้อมีสันดังกล่าวได้พบแทบทุกชุมชนโบราณดังที่กล่าวไปแล้ว และยังพบว่ารูปทรงดังกล่าวยังปรากฏมาตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลาย สืบเนื่องมาจนถึงในสมัยทวารวดี ชุมชนที่พบ เช่น เมืองโบราณศรีเทพ เมืองนครปฐม เมืองคูบัว เมืองอู่ทอง ฯลฯ จึงเป็นภาชนะที่น่าสนใจ นำมาศึกษาองค์ประกอบภายในเพื่อหาลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของหม้อมีสันในแต่ละชุมชน และแต่ละภูมิภาค ว่ามีสูตรในการผลิตต่างกันหรือไม่อย่างไร บ่งบอกถึงการเคลื่อนย้าย แลกเปลี่ยน ผ่านการศึกษาภาชนะประเภทนี้ได้หรือไม่ หรือใช้ค้นหาภูมิปัญญาความรู้ที่ซ่อนอยู่ ดังเช่น ตัวอย่างจากเมืองนครปฐม พบว่าเศษภาชนะภายในโครงสร้างมีทรายเป็นส่วนผสมหลัก ซึ่งภาชนะนี้จะมีความแกร่งมาก ส่วนการผลิตพระพุทธรูปดินเผา หรืออิฐดินเผาของเมืองนครปฐมนั้นกลับพบว่า มีการใส่ส่วนผสมคือแกลบข้าวลงไปในเนื้อดินปั้นด้วย ซึ่งสามารถจำแนกความแตกต่างระหว่างประเภทของหลักฐานทางโบราณคดีจากองค์ประกอบส่วนผสมและเทคโนโลยีในการผลิตได้อีกด้วย และจากการวิเคราะห์โครงสร้างภายในทำให้เข้าใจว่า เนื้อดินที่มีส่วนผสมทรายจำนวนมาก จะทำให้ภาชนะนั้นแข็งแรงคงทนไม่แตกหักง่าย

สำหรับห้องแลบปฏิบัติการที่มีทำ Thin Section มีจำนวนน้อยมากรวมทั้งผู้เชี่ยวชาญที่ศึกษาก็มีจำนวนน้อยเช่นกัน เพราะว่าต้องมีความรู้เฉพาะทางและต้องมีประสบการณ์ช่วย และหากถ้ามีความรู้ทั้งธรณีวิทยาและปฐพีวิทยาด้วยจะทรงคุณค่ามาก เพราะสามารถอธิบายสื่อถึงกันในเวลาวิเคราะห์ตัวอย่าง ส่วนตัวแม้ว่าเรียนสายมนุษยศาสตร์มา แต่ชอบงานนี้จึงต้องใช้ระยะเวลาและประสบการณ์ในการศึกษาเพราะสนใจและชอบ อย่างเช่นที่นำภาพตัวอย่างองค์ประกอบของเศษภาชนะดินเผาจากเมืองโบราณศรีเทพมาให้ชมกันนี้ จากโครงสร้างและองค์ประกอบภายในมีความแตกต่างกับแหล่งที่นำเสนอไปเมื่อสักครู่

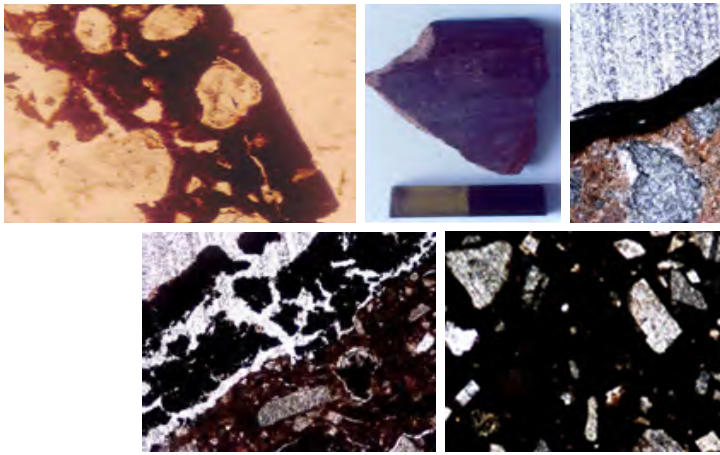
องค์ประกอบและโครงสร้างเนื้อดินจากตัวอย่างหม้อมีสัน เมืองโบราณศรีเทพ
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2553

โครงสร้างและองค์ประกอบเนื้อดินที่ปรากฏตามภาพพบทรายจำนวนน้อย ส่วนเส้นใยสีดำ ๆ ที่ปะปนและกระจายตัวอยู่ร่วมด้วยกัน คือเศษชิ้นส่วนแกลบข้าว (ตัวอย่างเศษภาชนะดินเผาจากเมืองโบราณศรีเทพ) ซึ่งเป็นการสะท้อนลักษณะของเนื้อดินในแถบพื้นที่ของเพชรบูรณ์ต่อไปถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เป็นดินทรายมีความร่วนและมีทรายละเอียดเป็นองค์ประกอบหลัก ดังนั้น คนโบราณเขาฉลาดมาก เนื่องจากการขึ้นรูปภาชนะจากดินทรายเช่นนี้จะมีความร่วนมากไม่เกาะตัว แต่เขามีภูมิความรู้ที่นำเศษแกลบข้าวที่เหลือนำมาผสมกับเนื้อดินปั้น ทำให้ดินเกาะตัวกันและสามารถขึ้นรูปได้ เมื่อเผาภาชนะเศษแกลบข้าวเป็นอินทรีย์วัตถุบางส่วนก็สลายตัวจากความร้อนออกไปเหลือเป็นช่องว่างเป็นความพรุนตัว ภาชนะที่ได้จึงมีคุณสมบัติที่เบาและมีสีดำ ทำให้ผลการวิเคราะห์ที่เคยศึกษามาแล้วหลายตัวอย่างที่ได้จากแหล่งโบราณคดีในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ทำให้สามารถ

บอกแหล่งวัตถุดิบและอธิบายส่วนผสมที่มาจากการเกษตรหลังทำนาแล้วในอดีตได้เป็นอย่างดี ส่วนตัวอย่างองค์ประกอบดินในเขตภาคกลางของประเทศไทย เมื่อกว่าพันปีที่แล้ว จากผลวิเคราะห์องค์ประกอบดินเผา ทำให้เราทราบว่าบางแห่งมีพื้นที่ที่เป็นดินเปรี้ยวซึ่งสะท้อนแหล่งดินที่เป็นดินใกล้ป่าชายเลน หรือเขตทะเล ส่วนผลวิเคราะห์ตัวอย่างแหล่งดินในเขตอื่น ๆ ของภาคกลางส่วนใหญ่กลับพบว่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก เนื่องจากปรากฏแร่อย่างหลากหลายทั้งขนาดและปริมาณที่ปะปนในดินมีเป็นจำนวนมาก (เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อดินในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไม่ค่อยพบความหลากหลายของแร่) โดยตัวอย่างเหล่านี้สะท้อนแหล่งดินเมื่อกว่าพันปีที่แล้วกับสภาพทรัพยากรของดินบ้านเรามีความเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไรกับยุคปัจจุบัน

เทคนิค Thin Section ช่วยให้พบว่ามีการใช้ (ยาง) รักทาผิวภาชนะดินเผาที่มีอายุนับพันปี

ภาพตัวอย่าง 4 ภาพนี้เป็นตัวอย่างที่ได้ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบเศษภาชนะดินเผาในโครงการโบราณคดีในพื้นที่สูง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2 ครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และ พ.ศ. 2563 ศึกษาตรวจสอบให้กับงานวิจัยของอาจารย์ศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช ที่ดำเนินการวิจัยและศึกษาในโครงการโบราณคดีในพื้นที่สูง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลวิเคราะห์โครงสร้างและองค์ประกอบของเนื้อดินที่ได้วิเคราะห์ระยะแรกพบว่าได้ตัวอย่างจำนวนน้อย (5-10 ตัวอย่าง) และหลักฐานแวดล้อมที่ช่วยอธิบายผลวิเคราะห์ยังมีไม่มากนัก จึงทำให้ไม่แน่ใจว่าเป็นชั้นสีดำที่เกิดจากการกระทำใด เราก็จะใช้วิธีการสันนิษฐานเบื้องต้นให้สอดคล้องกับหลักฐานในขณะนั้นว่า อาจเกิดจากการเผาภาชนะ หรือการรมควันให้เขม่าแทรกตัวบริเวณผิวภาชนะ เนื่องจากต้องการให้ภาชนะมีสีดำ เป็นต้น แต่เมื่อได้กลับมาศึกษาในเวลาต่อมา ได้จำนวนตัวอย่างเศษภาชนะที่มีผิวสีดำ จำนวนนับร้อยตัวอย่างขึ้นไป ทำให้พบความรู้ใหม่และมีหลักฐานประกอบการอธิบายเพียงพอในการให้ตั้งเป็นข้อสังเกตหรือความเป็นไปได้อย่างมีหลักการมากขึ้น

ภาพยางรักสีดำทาที่อยู่บนพื้นผิวภาชนะดินเผาด้านนอก และภาพผลวิเคราะห์โครงสร้าง พบว่าเป็นชั้นสีดำหนา 300-500 ไมครอน เป็นชั้นแยกจากตัวเนื้อดินอย่างชัดเจน และบางตัวอย่างพบว่ามีร่องรอยของการแตกราน ส่วนโครงสร้างภายในรักสีดำมีเนื้อที่ดำสนิททั้งเคลือบผิวและจับเกาะเศษทรายในเนื้อดินปั้นอย่างชัดเจน จากตัวอย่างเศษภาชนะจากแหล่งโบราณคดีในพื้นที่สูงเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน พ.ศ. 2549 และพ.ศ. 2563
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2549 และ 2563

ชื่อที่มาของแหล่งโบราณคดี นามว่า *“ถ้ำผีแมนโลงลงรัก”* อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งหลักฐานทางโบราณคดีที่พบนั้น ทำให้เรายิ่งแน่ใจมากขึ้นว่าเกิดจากการทายางรัก ทำให้ผิวภาชนะมีสีดำ ซึ่งจากหลักฐานการทายางรักสีดำที่ผิวภาชนะ เรายังไม่เคยพบในแหล่งโบราณคดีบ้านเรามาก่อนเลย ซึ่งกลายเป็นการจุดประกายความเก่าแก่ที่สุดของการค้นพบในขณะนี้ ที่พบว่ามี *“การใช้ยางรักทาผิวภาชนะดินเผา”* โดยเป็นของอุทิศให้กับผู้วายชนม์ พบในแหล่งโบราณคดีเขตภาคเหนือของไทย และถ้าสืบค้นต่อไปว่ามีที่ไหนอีกก็คงต้องตอบว่า พบในอารยธรรมจีนโบราณอายุกว่า 5,000 ปีมาแล้ว ก็มีการนำยางรักมาทาผิวภาชนะ เช่น ภาชนะแบบเครื่องเขิน หรือ แม้แต่โลงศพของจีนโบราณ

จากลักษณะของโครงสร้างและองค์ประกอบชั้นสีดำนี้ มีลักษณะคล้ายกับของเหลวข้นหนืด ที่คล้ายกับชั้นยางรักที่ทาบลงบนเครื่องเขินของล้านนาและพม่าที่พบได้ในปัจจุบัน รวมทั้งยังเคยเห็นชั้นของยางรักบนเครื่องเขินแบบนี้ มีรอยแตกรานไม่เรียบด้วย นอกจากนี้ ยังมีหลักฐานพืชพรรณในพื้นที่แม่ฮ่องสอนนั้น ที่อยู่ในเขตภาคเหนือของไทย พบว่ามีการกระจายตัวของ *“ต้นรักใหญ่”* ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติด้วย นอกจากนี้ ชื่อที่มาของแหล่งโบราณคดียังชื่อ *“ถ้ำผีแมนโลงลงรัก”* ตลอดทั้งมีการพบภาชนะที่ใส่ยางรักอยู่ในแหล่งโบราณคดีนี้ร่วมด้วย

นอกจากนี้ ยังมีคำอธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับข้อมูล ต้นรัก ที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ดังนี้

ต้นรักใหญ่ หรือชื่ออื่น ๆ คือ รัก (กลาง สุราษฎร์ธานี) รักใหญ่ (กลาง เหนือ) ฮักหลวง (เหนือ) ซู (กะเหรี่ยง แม่ฮ่องสอน) ซู้ (กะเหรี่ยง กาญจนบุรี) และมะเรียะ (เขมร)

ชื่อสามัญ คือ Burmese lacquer tree, Burmese vanish wood, Black lacquer tree, Thai vanish wood, Red zebra wood ชื่อวิทยาศาสตร์ คือ Gluta usitata (Wall.) Ding Hou

ลักษณะทั่วไปเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูงประมาณ 15-25 เมตร มีเรือนยอดเป็นพุ่มค่อนข้างกลมทุกส่วนของต้นมีน้ำยางใสน้ำยางเมื่อแห้งจะเปลี่ยนเป็นสีดำและเป็นมัน ใช้สำหรับทำเครื่องเขิน ใช้ทาไม้ เครื่องเขินเพื่อลงลวดลาย ทำกระดาษและผ้ากันน้ำซึม เปลือกต้นมีสีน้ำตาลปนเทาแตกเป็นร่องยาว หลุดลอกออกเป็นชิ้นเหลี่ยมบาง ๆ เปลือกชั้นในสีชมพูอ่อนมียางใส เมื่อถูกอากาศจะเข้มขึ้นจนเป็นสีดำ ช่วงเวลาการมีดอกและผล ระหว่างเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์

การกระจายพันธุ์ อินเดีย พม่า ลาว กัมพูชา ในประเทศไทยพบบริเวณป่าผลัดใบ ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา ทุ่งหญ้าโล่ง เขาหินปูน ตามแนวสันเขา ความสูงจากระดับน้ำทะเล 300-1,000 เมตร

สำหรับแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมนโลงลงรัก ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 1 บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยตัวแหล่งโบราณคดี มีลักษณะเป็นถ้ำจัดเป็นแหล่งโบราณคดีประเภท *“ที่ฝังศพในวัฒนธรรมโลงไม้”*

จากข้อมูลทั้งสำรวจและการขุดค้นของแหล่งโบราณคดี ทำให้นี้มีนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญหลากหลายสาขาได้ให้ความสนใจกับหลักฐานของโครงการ และขอความร่วมมือเพื่อศึกษาเพิ่มเติม ได้แก่ การวิเคราะห์ดีเอ็นเอจากกระดูกและฟันคนของแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดและแหล่งโบราณคดีถ้าผีแมนโลงลงรัก รวมทั้งการวิเคราะห์หาค่าอายุโดยวิธีคาร์บอน-14 จากกระดูกคนและเปลือกหอย ตัวอย่างถ่าน เถ้าเส้นสีดำ และเครื่องจักสาน ของแหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอดและแหล่งโบราณคดีถ้าผีแมนโลงลงรัก โดยแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมนโลงลงรัก ได้ค่ากำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์จากกลุ่มตัวอย่าง 9 รายการด้วย วิธีคาร์บอน-14 ได้ค่าอายุ ดังนี้ 1) อายุ 1,946±29 ถึง 1,960±30 ปีมาแล้ว 2) อายุ 1,870±30 ปีมาแล้ว 3) อายุ 1,820±30 ถึง 1,748±28 ถึง 1,740±30 ปีมาแล้ว 4) อายุ 1,810±30 ถึง 1,840±30 ปีมาแล้ว 5) อายุ 1,800 ถึง 1,900 ปีมาแล้ว 6) อายุ 1,786±31 ถึง 1,803±34 ปีมาแล้ว 7) อายุ 1,694±30 ถึง 1,752±28 ถึง 1,752±29 ปีมาแล้ว 8) อายุ 1,662±33 ปีมาแล้ว และ 9) อายุ 1,650±100 ปีมาแล้ว

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

การใช้น้ำรักทาที่ผิววัตถุ รวมถึงการปิดทองล่องชาติหรือวาดภาพจิตรกรรมทับลงไปอีกชั้น คือภูมิปัญญาไทยที่เก่าแก่ทำให้ภาชนะเครื่องใช้มีความงดงามยิ่งขึ้น ซึ่งเรื่องราวที่ค้นพบจากการวิเคราะห์โบราณวัตถุด้วยวิธีการ Thin Section จากแหล่งโบราณคดีต่าง ๆ ทำให้เห็นความลึกซึ้งของภูมิปัญญาคนโบราณว่าเริ่มใช้รักมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสาตร์และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

จากการศึกษาพบว่า ยางรัก มีความข้นและหนืด มีสีดำ เมื่อทาผิวทำให้ผิวหน้าของภาชนะมีสีดำสนิท สันนิษฐานจากจำนวนเศษภาชนะที่พบมีมากหลายตัวอย่าง ดังนั้น คงตั้งใจผลิตขึ้นมา อาจสืบเนื่องจากเป็นของอุทิศให้กับผู้วายชนม์ในพิธีกรรมแห่งความตาย เช่นเดียวกับอีกหลายแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ที่มี

การอุทิศสิ่งของให้แก่ศพ จึงมีความเชื่อที่สัมพันธ์เกี่ยวกับพิธีกรรมการปลงศพ ข้าวของที่ฝังร่วมหลายสิ่งยังพบว่ามีสีดำ เช่น เครื่องปั้นดินเผามีสีดำ ข้าวสารสีดำ แกลบข้าวเผาไฟ หรือเมล็ดพืชสีดำ เป็นต้น โดยสิ่งของเหล่านี้ เป็นการเซ่นสรวงบูชา ส่งผู้วายชนม์ไปยังโลกหน้าด้วย นอกจากนี้ การทำให้ผิวภาชนะมีสีดำ เช่น การรมควันแล้วมีเขม่าเกาะผิว จึงมีการขัดผิวให้เรียบเนียน เขม่านั้นมีคุณสมบัติช่วยอุดช่องว่างที่พรุนตัวในพื้นผิวภาชนะได้ หรือสามารถไล่มด ปลวก และมอดได้ด้วย เช่นเดียวกับพบในเครื่องจักสานในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งการทาด้วยยางรักนี้อาจเป็นไปตามข้อสันนิษฐานที่กล่าวมา

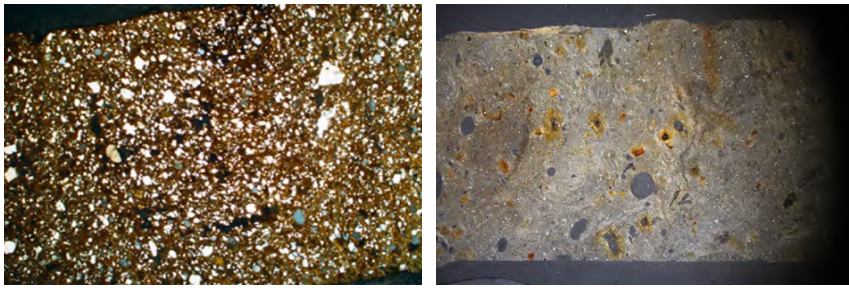
นอกจากนี้ ยังเคยมีการวิเคราะห์ด้านศิลาวรรณา ตัวอย่างอิฐดินเผาที่ใช้สร้างปราสาทตำหนักไทร จังหวัดศรีสะเกษ (เป็นปราสาทขอม ตามความเชื่อศาสนาพราหมณ์) รวมทั้งเศษภาชนะดินเผาที่พบจากการขุดค้น ซึ่งจากการศึกษาตัวอย่างอิฐพบว่า อิฐดินเผานั้นไม่ปรากฏองค์ประกอบของอินทรีย์วัตถุประเภทเศษแกลบข้าว ซึ่งแตกต่างจากตัวอย่างเศษภาชนะดินเผาที่พบว่า เต็มไปด้วยเศษแกลบข้าวกระจายทั่วไปภายในเนื้อดิน ฉะนั้นหากเทียบความแกร่งระหว่างอิฐดินเผากับตัวภาชนะดินเผาแล้วแตกต่างกัน เพราะอิฐจะมีความทนทานและแกร่งมากกว่าเพราะต้องทนสภาพกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมานับพันปี ภาพที่ถ่ายมานั้นเป็นสภาพเมื่อ พ.ศ. 2555 ช่วงหลังจากการขุดค้นและเป็นช่วงเวลาการบูรณะตัวปรางค์ปราสาท กรมศิลปากรใช้การใส่เสาค้ำยันในระยะแรก และไม่สามารถใช้การบูรณะด้วยวิธีอนัสติโลซิส (Anastylosis) ซึ่งเป็นการนำชิ้นส่วนต่าง ๆ ของปราสาทกลับเข้าสู่ตำแหน่งเดิมได้ ไม่เหมือนปราสาทที่อื่นที่ส่วนใหญ่มักเป็นปราสาทที่ก่อด้วยหิน แต่ปราสาทหลังนี้เก่าแก่กว่ารุ่นที่ใช้ก้อนหินก่อ เป็นปราสาทที่วัสดุที่ใช้สร้างเป็นอิฐดินเผา จึงทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการดังกล่าวในการบูรณะปราสาทได้ หากแต่มีการเสริมปรับรากฐานให้มั่นคงเพิ่มเติมให้กับอาคารส่วนผนังที่ก่ออิฐดินเผาพบว่าเดิมมีความแข็งแกร่งและมีความมั่นคงมากและในปัจจุบันเมื่อบูรณะเสร็จจึงมีการนำเสาโลหะค้ำยันที่ตัวปราสาทออกไปแล้ว

โบราณสถานปราสาทตำหนักไทร จังหวัดศรีสะเกษและการก่ออิฐที่ผนังตัวอาคาร
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2555

ด้วยวิธีการผลิตภาชนะดินเผาจะมีความแตกต่างกัน ในด้านวัตถุดิบและส่วนผสมของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกัน เช่น ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วนเพราะเป็นดินทราย การเติมส่วนผสมจึงต้องหาตัวที่ยึดเกาะเนื้อดินขึ้นรูปได้ เช่น เศษแกลบข้าว ส่วนในดินเหนียวภาคกลาง พบว่า เป็นดินที่มีความเหนียวและเนื้อดินดีทำให้ปั้นขึ้นรูปได้ไม่ยาก อาจเติมหรือไม่เติมส่วนผสมลงไปก็ได้ นอกจากนี้ ภาชนะดินเผายังมีการตกแต่งภายนอกให้สวยงาม เหมาะสมกับหน้าที่และประเภทของการใช้งาน ดังนั้นเนื้อดินจะเป็นตัวสะท้อนถึงความคงทนของผลิตภัณฑ์ ตลอดทั้งตัวผลิตภัณฑ์ยังแสดงออกถึงภูมิปัญญาของคนในดินแดนบ้านเรา นอกจากเรื่องภาชนะดินเผาแล้ว งานดินเผาโบราณที่น่าสนใจอื่น ๆ ที่เคยวิเคราะห์ คือ *“อิฐดินเผา”* และ *“สถูปดินเผา”* (ดังภาพประกอบ) พบว่าหากผลิตขึ้นในงานด้านความเชื่อและศรัทธาในศาสนาแล้ว ความละเอียดปราณีตและความตั้งใจจะตามมาด้วย เช่น ตัวอย่างสไลด์แผ่นบางของสถูปดินเผาเมืองโบราณยะรัง พบว่าเนื้อดินปั้นจะถูกกรอง ร่อน แช่ และหมักให้มีความละเอียดมาก ซึ่งแตกต่างจากดินธรรมชาติ เป็นต้น

ภาพตัวอย่าง (ภาพซ้าย) องค์ประกอบของก้อนอิฐจากโบราณสถานปราสาทตำหนักไทร จังหวัดศรีสะเกษ เต็มไปด้วยเม็ดทรายเนื้อหยาบเท่า ๆ กัน (กำลังขยาย 0.75 xpl) และตัวอย่างองค์ประกอบของชิ้นส่วนสถูปดินเผาจากเมืองโบราณยะรัง บ้านจาเละ อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี มีเนื้อดินที่มีความละเอียดสูง (กำลังขยาย 0.75 xpl)
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2555 และ 2561

นอกจากนี้ ผลวิเคราะห์เรายังอาจจะพบหลักฐานทางชีววิทยาอยู่ภายในตัวอย่างที่นำมาวิเคราะห์ ดังเช่นการค้นพบสัตว์ขนาดเล็กอยู่ในเนื้อดินปั้นสถูปจากแหล่งโบราณคดียะรัง จังหวัดปัตตานี

ผลวิเคราะห์ระดับจุลสัณฐานพบ “หนอนทะเล” ปะปนในเนื้อดิน (สถูป)
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2561

จากภาพประกอบคือ *“หนอนทะเล”* เป็นสัตว์น้ำขนาดเล็กมาก เป็นพวกไฟลัมที่อยู่ในทะเลหรือในพื้นที่ลุ่มชื้น ทำให้เราสันนิษฐานกลับไปว่า เนื้อดินที่นำมาผลิตเป็นสถูป หรือเจดีย์ นั้นมาจากดินใกล้ทะเลหรือพื้นที่ที่เคยเป็นชายทะเลมาก่อน ซึ่งการใช้กล้องจุลทรรศน์กำลังขยายสูงเฉพาะทาง ขยายพื้นที่ตัวอย่างจึงทำให้เห็นองค์ประกอบต่าง ๆ รวมทั้งสัตว์ที่อยู่ในเนื้อดินได้ การศึกษาวิเคราะห์ด้วยสไลด์แผ่นบางนี้ ก็สามารถศึกษาทางชีววิทยาได้เช่นเดียวกัน หากพบหลักฐานสิ่งมีชีวิตที่ปรากฏในเนื้อดินของโบราณวัตถุที่เป็นตัวอย่าง

เกร็ดประวัติศาสตร์ : วิธีการศิลาวรรณา (Petrographic Analysis)

ศิลาวรรณาเป็นการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ในวัตถุประเภทเนื้อหิน ดิน แร่ ภาชนะดินเผา รวมถึงวิเคราะห์องค์ประกอบอื่น ๆ ที่ปะปนอยู่ เช่น อินทรีย์วัตถุต่าง ๆ โดยนำวัตถุมาเฉือนให้เป็นสไลด์แผ่นบาง (Thin section) ขนาด 0.03 ไมครอนและตรวจสอบด้วยกล้องจุลทรรศน์กำลังขยายสูงชนิดโพลาไรซิง (Polarizing) เพื่อวิเคราะห์ในระดับจุลสัณฐานของวัตถุที่ต้องการศึกษา ในงานโบราณคดีนั้น การศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีศิลาวรรณานี้ มักนำมาใช้กับการศึกษากับภาชนะดินเผาที่สามารถวิเคราะห์ถึงส่วนผสมต่าง ๆ ที่ไม่สามารถจำแนกด้วยตาเปล่าได้ ตั้งแต่วัตถุดิบ ส่วนผสม แม้แต่เทคนิคที่ใช้ในการปั้นและการขึ้นรูปภาชนะ ลักษณะการตกแต่ง แม้กระทั่งอุณหภูมิการเผา ช่วยให้เข้าใจถึงภูมิปัญญาการผลิตเครื่องใช้สมัยโบราณได้เป็นอย่างดี

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

การวิเคราะห์องค์ประกอบจากเนื้อโบราณวัตถุจะบอกอะไรได้เยอะมากที่ผมถามไปก่อนหน้านี้ เช่น บอกถึงความละม้ายคล้ายคลึงระหว่างชุดหินที่ใช้สร้างประสาทหินพิมายที่โคราชกับนครวัด ชุดหินที่ใช้สร้างปราสาทสด๊กก๊กธมที่สระแก้วกับที่ใช้สร้างปราสาทบันทายมาศในกัมพูชา ถ้าเอาชุดหินมาวิเคราะห์ Thin Section อย่างนี้ ก็อาจจะช่วยตอบได้ว่าเป็นชุดหินเดียวกันไหม และหมายถึงการมีวัฒนธรรมร่วมกันอย่างไร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

การวิเคราะห์เนื้อหินแบบนี้ ปัจจุบันทางกรมทรัพยากรธรณีมีการศึกษาโดยตัดเนื้อหินไปวิเคราะห์ด้านศิลาวรรณา และทำ Thin section เช่นเดียวกันนี้ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบเนื้อหินเหมือนกัน ซึ่งทางกรมทรัพยากรธรณีก็มีข้อมูลวิจัยอยู่แต่ในงานโบราณคดียังมีการนำมาใช้เปรียบเทียบค่อนข้างน้อยมาก

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบด้วยเทคนิคศิลาวรรณายังมีเรื่องที่น่าตื่นเต้นมากอีกเรื่องหนึ่ง คือผลการวิเคราะห์ที่อาจเกี่ยวกับเรื่องราวของ *“ปูน”* ในอดีต ตัวอย่างนี้ได้จากแหล่งโบราณคดีโป่งตะขบ จังหวัดสระบุรี ที่รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ นำมาให้วิเคราะห์องค์ประกอบของเนื้อดินที่ก่อรูปเป็นกล่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าคล้ายโลง (พบโครงกระดูกวางนอนหงายเหยียดยาว) ซึ่งน่าสนใจมากว่าเนื้อดินดังกล่าวมีองค์ประกอบใดบ้างทำไมจึงมีความแข็งและคงทนมาก เมื่อนำตัวอย่างดินไปจัดทำเป็นสไลด์แผ่นบางเพื่อส่องกล้องจุลทรรศน์ทางแร่ ตรวจสอบแล้วจึงพบว่าตัวอย่างเป็นเนื้อดินละเอียดที่ปะปนไปด้วยแคลเซียมคาร์บอเนตมีความละเอียดมาก ซึ่งทำให้นึกถึง *“ปูน”* ซึ่งผลวิเคราะห์นี้อาจบ่งชี้ถึงการค้นพบการใช้ปูนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่มีอายุราว 3,000 ปีมาแล้ว แสดงถึงภูมิปัญญาที่เก่าแก่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ โดยเป็นความรู้ที่ได้จากการศึกษาเชิงลึกในงานโบราณคดี

(ภาพซ้าย) โลงฝังศพทำจากดินก่อเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า จากแหล่งโบราณคดีโป่งตะขบ จังหวัดสระบุรี (ภาพขวา) โครงสร้างภายในและองค์ประกอบของดิน พบว่ามีดินที่ละเอียดมากโดยปะปนกับแคลเซียมคาร์บอเนต จึงมีลักษณะคล้ายกับปูน เนื่องจากมีความคงทนและแข็งแรงมาก (กำลังขยาย 0.75 x xpl)

ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ 2557

เทคนิค Anastylosis ในการบูรณะโบราณสถาน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

การบูรณะด้วยหลัก Anastylosis มีข้อมูลเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ท่านเคยมีพระราชดำริว่า อยากให้ไปรื้อประสาทนครวัดมาสร้างที่กรุงเทพฯ ซึ่งการถอดหรือการรื้อแล้วมาประกอบขึ้นใหม่นั้นก็คือเทคนิค Anastylosis นั่นเอง แต่ไม่สามารถทำได้เพราะฉะนั้นท่านก็เลยมาสร้างนครวัดจำลองในวัดพระแก้วแทน เทคนิค Anastylosis นี้เป็นการบูรณะแบบแกะออกมาแล้วประกอบขึ้นใหม่โดยเสริมชิ้นส่วนใหม่เข้าไปบ้างพร้อมกับการใส่รหัสตำแหน่งที่ถูกต้อง เริ่มมีครั้งแรกจากฮอลแลนด์หรือเนเธอร์แลนด์ จากการเข้าไปยึดครองอินโดนีเซียเป็นเมืองขึ้น แล้วก็ทำการบูรณะโบราณสถานในเกาะชวามากมายที่พังทลายลงโดยใช้เทคนิคนี้ Anastylosis ช่วยให้โบราณสถานจำนวนมากในอินโดนีเซียคืนสภาพเดิมกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง ตัวอย่างที่เด่นที่สุดก็คงจะเป็นมหาเจดีย์ Borobudur หรือมหาเจดีย์บูโรพุทโธซึ่งมีขนาดใหญ่มาก ที่ผุพังทลายลงมาจากความเก่าแก่นับพันปีประกอบกับที่อยู่ในเขตแผ่นดินไหว Ring of Fire จึงทรุดโทรมปรักหักพังไปตามกาลเวลา แต่ก็ได้นักโบราณคดีชาวดัตช์ใช้วิธี Anastylosis บูรณะให้กลับมาสวยงามยิ่งใหญ่อย่างที่เราเห็นทุกวันนี้ ส่วนบ้านเราโบราณสถานที่มีกี่ใช้วิธีการนี้บูรณะเป็นที่แรกก็คือปราสาทพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นปราสาทขอมที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย เริ่มต้นการบูรณะในราวช่วง พ.ศ. 2507-2511 มีการบูรณะต่อเนื่องมาใช้เวลาเกือบ 16 ปี จึงทำการบูรณะเสร็จสมบูรณ์ ปราสาทหลังอื่น ๆ ที่ใช้วิธีนี้บูรณะก็มีอีก เช่น ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

วิธีการบูรณะโบราณสถานแบบอนัสติโลซิส (Anastylosis) สรุปได้ว่าเป็นวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานที่ได้รับการยอมรับให้ปฏิบัติได้ตามหลักเกณฑ์การอนุรักษ์โบราณสถานสากล โดยมีความหมายถึงการทำให้โบราณสถานกลับคืนสู่สภาพเดิมที่เป็นอยู่อย่างถูกต้องมากที่สุด โดยการประกอบชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ตกหล่นกระจัดกระจายอยู่ให้กลับเข้าที่อย่างเดิมที่เคยเป็น ส่วนต้นกำเนิดของวิธีการบูรณะนี้เริ่มต้นในทวีปยุโรปช่วงต้น คริสต์ศตวรรษที่ 19 สำหรับการบูรณะในแหล่งโบราณสถานของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้ดำเนินการครั้งแรกที่ *“บุโรพุทโธ”* ประเทศอินโดนีเซีย บูรณะระหว่างปี ค.ศ. 1907-1911 โดยชาวฮอลแลนด์ ต่อมา Henri Marchal ได้นำวิธีอนัสติโลซิสมาใช้กับโบราณสถาน ประเทศกัมพูชา คือ ปราสาทบันทายสรี ครั้งแรกในปี ค.ศ. 1931 ทำให้วิธีการนี้ได้แพร่หลายต่อไปในการบูรณะโบราณสถานขอมหลังอื่น ๆ ในเวลาต่อมา เช่น นาย Maurice Glaize นักอนุรักษ์ชาวฝรั่งเศสทำงานที่หน่วยอนุรักษ์เมืองพระนคร (Angkor Conservancy) กัมพูชา ระหว่างปี พ.ศ. 2480-2488 ซึ่งได้นำเทคนิควิธีดังกล่าวมาบูรณะปราสาทหินหลายแห่งที่เมืองพระนคร จนทำให้สามารถเห็นสภาพที่ค่อนข้างสมบูรณ์จนถึงทุกวันนี้

ส่วนในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2472 สมเด็จฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสด็จฯ ไปดูการบูรณะปฏิสังขรณ์ที่นครวัดหลายครั้ง โดยมี ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ขุนบริบาลบุรีภัณฑ์ และม.ร.ว.โต จิตรพงศ์ ณ อยุธยา จากการไปศึกษางานต่าง ๆ ณ เมืองพระนคร กัมพูชา หลายครั้ง เช่น พ.ศ. 2477 นายเฮสมีกี้ ข้าราชการกรมศิลปากร กองประณีตศิลปกรรมไปศึกษาดูงานที่เมืองพระนครรวมทั้งยังมีการส่งผู้แทนไปประชุมกับสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศว่าด้วยการอนุรักษ์ ณ เมืองมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ วันที่ 6-12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2478 ส่งผลทำให้เกิดแนวคิดที่จะบูรณะโบราณสถานไทยด้วยเทคนิคอนัสติโลซิส โดยเฉพาะโบราณสถานประเภทหินแห่งแรกคือปราสาทพิมาย ดังที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ได้อธิบายการบูรณะไว้ ดังนี้

“การซ่อมโบราณสถานตามแบบนี้ คือ การซ่อมโบราณสถานให้คงรูปตามสภาพเดิม การซ่อมโดยวิธีนี้มีกฎอยู่ว่าจะไม่ทำของใหม่อะไรเพิ่มเติมลงหรือประดับลวดลายอะไรให้วิจิตรพิสดารไปมากกกว่าของที่มีอยู่ แปลว่ามีอยู่เท่าไหร่ ก็เอาไว้เท่านั้น นอกจากที่จำเป็นจริง ๆ...

วิธีการซ่อมก็เช่นเดียวกับวิธีการขุดแต่งโบราณสถานนั้นเอง คือ ในชั้นต้นต้องขุดบริเวณที่โบราณสถานตั้งอยู่ ทั้งภายนอกและภายใน ตรวจค้นตัวไม้อันเป็นส่วนต่าง ๆ ของสิ่งก่อสร้างที่หักพังตกลงมาจมอยู่ในดิน เมื่อพบแต่ละชิ้นก็เอารวมไว้เป็นส่วน ๆ ใกล้ ๆ กับที่มีรอยพังลงมานั้น พิจารณาดูว่าชิ้นไหนเป็นส่วนที่พังลงมาจากที่ไหนทำเช่นนี้เป็นตอน ๆ ไปจนทั่ว เมื่อได้พบตัวไม้ต่าง ๆ ที่พังลงมาหมดแล้ว ตรวจดูว่ามีอยู่ครบบริบูรณ์หรือไม่ ถ้าไม่ครบก็ต้องสืบเสาะหรือเที่ยวติดตามชิ้นที่หายไปนั้นให้ได้ เมื่อไม่มีทางจะได้ ถ้าเป็นชิ้นสำคัญ คือ ถ้าไม่ได้ชิ้นนั้นแล้วก็จะไม่สามารถประกอบชิ้นที่เหลืออยู่ให้เข้าแถวเข้าแนวกันได้ ก็จำเป็นต้องทำของใหม่เข้าช่วย เพื่อยึดตัวไม้ให้ติดต่อกัน เมื่อได้ตัวไม้ครบก็ทำการยกขึ้นปรับหรือเรียงยังที่เดิม ถ้าหน้าไม้เข้ากันไม่เรียบหรือยึดกันไม่แน่นพอต้องใช้วิธียึดด้วยเดือย หรือฉีดด้วยน้ำปูนซีเมนต์ หรือรัดด้วยเหล็ก เป็นต้น เพื่อให้ตัวไม้แต่ละชิ้นหนาแน่นมั่นคง ถ้าตัวไม้ต่าง ๆ ที่ตกหล่นลงมาอยู่ครบบริบูรณ์ ก็ไม่เป็นการยากที่จะทำการซ่อมด้วยวิธีนี้ มีความลำบากอยู่แต่ที่ตัวไม้ขาดไปมาก ๆ เท่านั้น แต่ก็ไม่เป็นไร กฎเขาว่ามีเท่าไรรักษาไว้เพียงเท่านั้น อันเป็นวิธีการซ่อมแบบอนัสติโลซิส”

ต่อมาใน พ.ศ 2494-2497 กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งบูรณะปราสาทหินพิมายเป็นบางส่วน พร้อมทั้งได้จัดทำโครงการเพื่อการบูรณะ และจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขึ้น เสนอต่อคณะรัฐมนตรีจนได้ความเห็นชอบและอนุมัติ

โครงการ และขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลฝรั่งเศสผ่านองค์การสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือ ส.ป.อ. (SEATO) และส่งผู้เชี่ยวชาญการบูรณะปราสาทหินจากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศชาวฝรั่งเศสคือ Bernard Philippe Groslier เพื่อสำรวจและเตรียมการบูรณะปรับปรุงเมืองและสถาปัตยกรรม ใน พ.ศ. 2505 ในปีนี้เองที่ Bernard Philippe Groslier ได้เสนอข้อมูลพื้นฐานความเป็นไปได้ในการบูรณะปราสาทหินพิมาย ซึ่งกรมศิลปากรได้ตั้งงบประมาณในการบูรณะระหว่าง พ.ศ. 2507-2512 โดย Bernard Philippe Groslier ได้เสนอรายงานเรื่องการซ่อมปราสาทหินพิมายเป็นภาษาฝรั่งเศส ซึ่งหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงสรุปแปลเป็นภาษาไทยและหม่อมเจ้ายาใจ จิตรพงศ์ ทรงตรวจแก้ ในรายงานฉบับนี้เสนอวิธีการบูรณะแบบอนัสติโลซิสที่บริเวณต่างๆ ของปราสาทหินพิมาย เช่น ปราสาทประธาน ปราสาทอื่น ๆ ระเบียงคด ฯลฯ พร้อมทั้งยังได้กำหนดแผนการปรับปรุงบริเวณล้อมรอบ หรือการปรับปรุงบริเวณทั่วไป โดยให้ปรับปรุงถนนที่เชื่อมโยงระหว่างปราสาทและประตูทั้งสี่ทิศและให้ปลูกต้นไม้ใหญ่ขนาดกลางทั้งสองฟากถนน รวมทั้งให้วางแนวประตูด้านตะวันตกไปยังสระเพลง ซึ่งทำการปรับปรุงขอบสระด้วยเส้นทางเดินและการปลูกต้นไม้โดยรอบและให้ปรับปรุงคุณภาพน้ำในสระให้สะอาด นอกจากนี้ ยังเสนอแผนการขยายชุมชน หรือย้ายชุมชนเพื่อความเหมาะสมด้านภูมิทัศน์ของเมืองพิมาย ในครั้งนั้น หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิสกุล จึงได้ให้ความหมายของการบูรณะโบราณสถานแบบอนัสติโลซิส ไว้ว่า

> *"การซ่อมแบบอนัสติโลส จะทำได้เฉพาะโบราณสถานที่สร้างด้วยศิลาเท่านั้นโดยถ่ายรูปจากซากโบราณสถานที่ทำด้วยศิลาซึ่งชำรุดหักพังลงไปนั้น โดยถี่ถ้วนและเทียบเคียงกับโบราณสถานอื่น ๆ เสียก่อน จนพอคาดคะเนได้ว่ารูปเดิมเป็นอย่างไร แล้วจึงดำเนินงานขุดค้นเอาเศษหินที่หักพังอยู่บริเวณรอบ ๆ นั้นขึ้นมา ทำเครื่องหมายไว้ด้วยว่าขุดพบจากด้านใด เพราะศิลาที่พบด้านใดก็คงพังลงมาจากด้านนั้น เสร็จแล้วจึงรื้อซากโบราณที่ยังเหลืออยู่นั่นลง ทำเครื่องหมายที่ก้อนหรือแท่งศิลาไว้ทุกก้อนว่า เป็นส่วนไหน*

ของโบราณสถาน แล้วจึงประกอบขึ้นใหม่ โดยใช้จารึกจากโบราณสถานและศิลาที่ขุดพบนั้นเอง ประกอบขึ้นเป็นรูปโบราณสถานดังเดิม พยายามใช้ของใหม่ให้น้อยที่สุดที่จะน้อยได้ และถ้าต้องใช้วิธีการใหม่ ๆ เข้าช่วย เป็นต้นว่า แกนเหล็ก ปูนซีเมนต์ ก็พยายามซ่อนไว้ข้างในมิได้เห็น บางแห่งก็จำต้องทำฐานรากโบราณสถานแห่งนั้นเสียใหม่ก่อนที่จะประกอบเป็นรูปโบราณสถานเดิมขึ้นไป เพื่อมิให้ทรุดลงอีก การซ่อมแบบนี้ปราชญ์ชาวฮอสันดาได้ดำริทำขึ้นก่อนในเกาะชวา ประเทศอินโดนีเซีย แล้วต่อมาปราชญ์ชาวฝรั่งเศสจึงนำมาใช้ในการซ่อมโบราณสถานในประเทศกัมพูชา เช่น ที่ปราสาทบันทายเสรยและอื่น ๆ ปรากฏว่าได้ผลดียิ่ง”

แล้วก็มีการเสริมรากฐาน จากนั้นจะนำเอาก้อนหินต่าง ๆ ก่อขึ้นไปตั้งวางในตำแหน่งเดิม ส่วนปราสาทหลังอื่น ๆ ที่มีการบูรณะด้วยวิธีนี้ อย่างเช่น ปราสาทเมืองต่ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหลังนี้มีการทำแผนผัง ได้อย่างลงตัวทั้งปราสาท โดยได้รับการบูรณะเมื่อปีพุทธศักราช 2530- 2539 กรมศิลปากรดำเนินการขุดแต่งและบูรณะปราสาทเมืองต่ำด้วยวิธีอนัสติโลซิส พร้อมทั้งปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกจนเสร็จสมบูรณ์

เกร็ดประวัติศาสตร์ : เทคนิค Anastylosis

เทคนิค Anastylosis คือ เทคนิคการบูรณะโบราณสถานด้วยการนำชิ้นส่วนของโบราณสถานที่พังทลายนั้นมาประกอบขึ้นใหม่ โดยมีการลงรหัสตำแหน่งของชิ้นส่วนเดิมทุกชิ้นก่อน แล้วทำการบูรณะฐานรากให้แข็งแรงมั่นคง ก่อนจะนำชิ้นส่วนที่ถอดไปนั้นมาประกอบขึ้นให้เหมือนเดิมทุกรายละเอียด ซึ่งเป็นการบูรณะให้โบราณสถานนั้นมั่นคงแข็งแรงไปอีกยาวนาน โดยยังคงลักษณะหน้าตาต่าง ๆ เหมือนเดิมทุกประการ ซึ่งโบราณสถาน

ส่วนใหญ่ เช่น ปราสาทหินต่าง ๆ มักจะทรุดหรือพังทลายลงตามกาลเวลา เนื่องจากองค์ประกอบหลักเป็นหินที่มีน้ำหนักมากไปกดทับฐานล่างที่มักมีขนาดและน้ำหนักน้อยกว่า การบูรณะด้วยเทคนิค Anastylosis เป็นงานที่ใช้เวลามาก เพราะขนาดของชิ้นส่วนแต่ละชิ้นในโบราณสถานนั้นที่จะมาวางข้างกันก็มักมีขนาดไม่เท่ากัน รวมทั้งลวดลายเฉพาะในแต่ละด้านของชิ้นส่วนนั้นก็อาจไม่เหมือนกัน จึงต้องเอาชิ้นส่วนเหล่านี้มาทดลองประกอบข้างล่างก่อนทีละชั้น กรณีที่องค์ประกอบที่เป็นหินบางส่วนที่พังทลายลงมาและหาชิ้นส่วนเดิมไม่พบเพราะผุพังหรือสูญหายไปแล้ว ก็สามารถไปสกัดหินที่เนื้อหิน ขนาด และสีสันใกล้เคียงของเดิมมาทดแทนได้ ส่วนการเชื่อมประสานนั้นใช้น้ำหนักตัวหินเองวางทับกันลงไป โดยใช้สลักเกี่ยวยึดระหว่างขอบก้อนหินแต่ละก้อน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

เวลาเราไปเที่ยวตามปราสาทขอมขอฝากไว้เล็กน้อยว่าไม่ควรเรียก *“ปราสาทหิน”* เนื่องจากไม่ได้ก่อสร้างปราสาทเฉพาะแต่วัสดุที่เป็นหินเท่านั้นมีทั้งอิฐ หินทรายและศิลาแลง ปราสาทขอมในบ้านเรามีความแตกต่างไปจากในกัมพูชา โดยมีหลายวัสดุผสมผสานไม่เหมือนปราสาทแบบขอมในกัมพูชาทั้งหมด อาทิ หินทราย อิฐดินเผา และศิลาแลงตามสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่นั้น ๆ ดังนั้น เราจึงเรียกว่าเป็นศิลปะร่วมเขมร หรือศิลปะลพบุรี การเรียกปราสาทจึงควรเรียกด้วยชื่อว่า ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทพนมวัน ปราสาทพิมาย ถึงจะถูกต้อง

ปราสาทประธานของปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ก่อนการซ่อมบูรณะ
ถ่ายโดยหลวงอัคนีนฤมิตร (จิตร จิตราคนี) ในสมัยรัชกาลที่ 4
ที่มา : กรมศิลปากร

การบูรณะปราสาทประธานด้วยวิธี Anastylosis เมื่อ พ.ศ. 2507-2512
ที่มา : อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

เนื่องจากมีเสียงวิพากษ์ว่า เมื่อบูรณะปราสาทใหม่แล้วเป็นสีขาวแล้วต่อไปนานวันจะกลายเป็นสีดำ ในที่สุดก็จะกลายเป็นของเก่า ทำให้คนเข้าใจผิดได้ เราควรต้องเข้าใจกันอย่างไรดี

ปราสาทพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา
ที่มา : ดวงกมล อัศวมาศ

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

ส่วนที่เป็นหินเป็นสีขาว ๆ พอไปดูใกล้ ๆ จะไม่ขาว สีจะออกไปทางสีเนื้ออ่อน ๆ มากกว่า ที่เราเลือกใช้หินสีนี้ในการบูรณะปราสาทหลังนี้ก็เพราะจากการศึกษาเนื้อหินของปราสาทจริง ๆ แล้วมีสีเนื้ออ่อน ๆ ส่วนที่เราเห็นมานานหลายสิบปีว่ามีสีเข้ม ๆ ดำ ๆ นั่นเกิดจากคราบไคลและสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กที่เกาะบนผิวหิน จริง ๆ ที่อาจารย์ดวงกมลเล่าให้ฟังว่าปราสาทพังทลายลง นั่นเพราะของเดิมส่วนใหญ่จะพังหมดด้วยเหตุว่าพอเป็นหินแล้วน้ำหนักส่วนบนจะมาก ลองสังเกตดูว่าตั้งแต่ขอบประตูขึ้นไปจนถึงส่วนยอดขนาดจะมากกว่าส่วนล่างอยู่สองเท่า เพราะฉะนั้นเมื่อน้ำหนักส่วนบนที่หนักกว่าสองเท่ากดทับลงมาที่ส่วนล่างพอวันที่ส่วนล่างบางส่วนบางจุดทรุดตัวลงหรือ

หินแตกหักไปสักมุมหนึ่ง ส่วนบนที่เหลือจึงพังทลายลงมาได้ เหมือนเวลาเราเล่นตัวต่อจิ๊กซอว์ พอร่วงลงมาแล้วกองกระจัดกระจาย ฝรั่งเขาศึกษาและคิดว่าสามารถประกอบกลับให้เป็นตัวปราสาทได้เหมือนเดิม เพราะในแต่ละชั้นมีขนาดไม่เท่ากัน มีขนาดลดหลั่นซ้อนชั้นกันขึ้นไป แล้วส่วนประดับต่าง ๆ ก็มีลวดลายเฉพาะในแต่ละด้าน ดังนั้น จึงสามารถนำชิ้นส่วนพวกนี้มาต่อกันได้ วิธีการแบบนี้ เรียกว่า Anastylosis

กรณีตัวอย่างของปราสาทพนมวัน ส่วนหน้าที่เป็นวิหารเป็นของเดิม หินดั้งเดิมที่พังลงมาคงสภาพอยู่จำนวนมากกว่า จึงสามารถนำหินเดิมมาประกอบได้จนเกือบหมดเพราะว่าเป็นหลังคาโค้งง่ายกว่าตัวปราสาท ประเด็นก็คือตัวปราสาทนี้ที่เราสามารถขึ้นรูปสันนิษฐานของตัวปราสาทแบบสมบูรณ์ได้ ก็เพราะกรมศิลปากรมีความรู้สั่งสมมาแบบรุ่นต่อรุ่น มีนักวิชาการหลายสาขามาช่วยกัน

ส่วนประเด็นก็คือ หินอยู่ตรงหน้างานที่มันพังทลายลงมาเราหาส่วนตรงที่เป็นขาว ๆ ไม่เจอ แต่แม้เราจะหาไม่เจอเราก็พอสันนิษฐานได้ เพราะฉะนั้นเราจึงสามารถที่จะจัดหาหินขนาดใกล้เคียงของเดิมมาทดแทนได้ ซึ่งตรงตัวส่วนที่เป็นปราสาทที่เป็นยอดแหลม หรือไปที่ชั้นหลังคาขาว ๆ ส่วนมากเป็นหินใหม่ที่เสริมเข้าไป โดยเราพยายามที่จะใช้แหล่งหินที่มีสีใกล้เคียงกับของเดิมหรือแหล่งหินเดิมสมัยโบราณ ของเดิมมันเก่าจะดูเป็นสีดำ ๆ แต่ว่าพอเราเจาะตรวจข้างในแล้ว พบว่ามันเป็นเนื้อสีขาวประมาณนี้ เพราะฉะนั้นเราก็เลยพยายามไปหาแหล่งหินตรงพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันก็ได้หินมา แล้วจึงทดลองประกอบ ฉะนั้นการบูรณะด้วยวิธี Anastylosis ที่ปราสาทพนมวันในส่วนของตัวองค์ปราสาทเลยจึงเน้นความสมบูรณ์ของตัวปราสาท โดยใช้วิธีใช้หินใหม่เข้าไปประกอบแทน ถ้าสมมติเราอยากจะบูรณะให้แข็งแรงขึ้นอีก ก็อาจจะต้องใช้โครงสร้างอื่น เช่น โครงสร้างเหล็กวางขึ้นไปถึงยอดบนสุดที่เป็นของโบราณที่เหลืออยู่ ก็อาจลำบากใจและขัดสายตาอยู่เหมือนกันเวลาคนมาเที่ยวชม ดังนั้น เราจึงเลือกใช้หินที่เป็นสีขาวมาทดแทนส่วนปราสาทหินที่อื่นมักเป็นหินดั้งเดิมส่วนใหญ่ก็เหลือประมาณร้อยละ 80 ของของเดิม ปราสาทหินที่อื่นก็จะดูกลมกลืนมากกว่า

สรุปการเสวนา

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

เรามาถึงช่วงสรุปและช่วงท้ายแล้ว อย่างที่คุยกันนอกรอบก่อนเสวนาว่าเรื่องที่คุยวันนี้ในเวลา 2 ชั่วโมงคุยยังไงก็คงไม่หมด แต่ข่าวดีคือในกระบวนการหลังจากนี้ เราจะไปถอดเทปเรียบเรียงทำเป็นหนังสือและสื่อต่าง ๆ เผยแพร่ และก็จะเป็นโอกาสให้ท่านวิทยากรทั้ง 3 ท่านได้เติมข้อมูลในส่วนที่ยังพูดไม่หมดในวันนี้ก็สามารถไปเติมในหนังสือที่เราจะทำเผยแพร่หลังจากนี้ได้ เพราะว่ามีเรื่องอีกหลายเรื่องที่ยังไม่ได้พูดถึง

แต่อย่างไรก็ตาม วันนี้ก็ถือว่าเราก็ได้ความรู้เพิ่มขึ้นมากมายทั้งในส่วนอารยธรรมทวารวดีและในส่วนงานโบราณคดีสมัยใหม่ แล้วก็ยังช่วยตอบคำถามที่หลายคนสงสัยว่าคนไทยมาจากไหน ว่าคำตอบคือมันมีมากกว่าหนึ่งคำตอบ ทั้งคนที่อพยพหรือเดินทางเข้ามาดินแดนนี้ ทั้งคนที่อยู่ตรงนี้อยู่แล้ว ทั้งคนนานาเชื้อชาติที่เข้ามาค้าขายแล้วตั้งรกรากอยู่ที่นี่เมื่อเป็นพันปีมาแล้ว รวมถึงประเด็นสำคัญคือเรื่องความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันของลุ่มอารยธรรมของประเทศในแถบนี้ตั้งแต่สมัยทวารวดี ประเด็นนี้ท่านอาจารย์กฤษณพงศ์ฝากมาว่า ทำอย่างไรโบราณคดีและประวัติศาสตร์จะช่วยสร้างความความรักความสามัคคีระหว่างประเทศในย่านสุวรรณภูมินี้ โดยไม่ต้องมานั่งแข่งกันว่าใครเก่าแก่กว่าใครหรือใครเป็นต้นฉบับทางวัฒนธรรมให้ใคร เพราะแท้ที่จริงเราก็มาจากรากเหง้าเดียวกันหรือเกี่ยวดองกันในประวัติศาสตร์ เพียงแต่การเมือง การสงคราม และความเป็นรัฐชาติแต่ละยุคสมัยได้ทำให้เราลืมข้อเท็จจริงนี้ไป แล้วจริง ๆ ผู้ชนะสงครามก็มักจะเป็นผู้แพ้ทางวัฒนธรรมเหมือนโรมันไปตีกรีก แต่โรมันก็รับวัฒนธรรมกรีกเต็มไปหมดนี่ก็คล้าย ๆ กัน อารยธรรมทวารวดีเป็นต้นกล้าสำคัญ แม้ภายหลังเมื่อขอมเข้ามีอิทธิพล เรื่อยมาจนเป็นอาณาจักรสุโขทัย อยุธยา จนมาเป็นรัฐสยาม อิทธิพลทวารวดีก็ยังปรากฏอยู่ทั้งอิทธิพลแบบพราหมณ์ฮินดูและพุทธเถรวาทจากสมัยทวารวดีก็ยังเห็นอยู่รอบตัว

อันนี้เป็นส่วนแรกที่เราได้ความรู้มากขึ้น กับส่วนหลังในเรื่องวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีงานโบราณคดีสมัยใหม่ที่เริ่มจากมาจากสมัยพระจอมเกล้าฯ เริ่มจากหลักฐานการศึกษาพระปฐมเจดีย์ที่นครปฐมซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมทวารวดีแรกที่เราเจอมาจนถึงเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่เราใช้ เช่น เทคโนโลยีการประเมินอายุซากอินทรีย์วัตถุด้วย Carbon-14 เทคโนโลยีของการสำรวจด้วย LiDAR Drone เทคโนโลยีของการวิเคราะห์องค์ประกอบเครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องใช้โบราณด้วยวิธีศิลาวรรณา หรือ Petrographic Analysis ซึ่งทำให้รู้ถึงความละม้ายคล้ายคลึงในการก่อสร้างโบราณสถานหลาย ๆ ที่ทั้งที่อยู่คนละประเทศ รวมทั้งเทคโนโลยีของการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถานด้วยวิธี Anastylosis ถ้ามีเวลาคงต้องได้พูดกันอีกหลายเรื่องที่น่าสนใจมากเช่นกัน อย่างเช่นเทคนิคการบูรณะจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น ซึ่งวันนี้คงไม่มีเวลาพอ แต่อย่างน้อยก็ได้รับความรู้สองเรื่องนี้ซึ่งมีประโยชน์มาก แล้วก็ในการทำสื่อเผยแพร่คงให้ทั้งสามท่านได้เติมข้อมูลอื่น ๆ ที่อยากพูดแต่เวลาไม่พอ จากนี้เดี๋ยวขอให้น้องกานต์ชณาพรปิดท้ายด้วยคำถามจากทางบ้าน หรือจะถามหรือมีประเด็นอะไรเพิ่มเติม เชิญครับ

ข้อแนะนำสำหรับคนรุ่นใหม่ในการค้นคว้าข้อมูลประวัติศาสตร์

นางสาวกานต์ชณาพร ประมูลทรัพย์

อยากจะถามอาจารย์ว่าในช่วงนี้ที่เทคโนโลยีเข้ามาจำนวนมาก สื่อมีมาก บางทีมีข้อมูลประวัติศาสตร์ทาง Tiktok เขาจะมาสรุปอะไรแบบสั้น ๆ รวมทั้งใน YouTube มีจำนวนมากเลย จึงอยากจะถามอาจารย์ว่า เราจะมีวิธีการรู้ได้อย่างไรว่าหลักฐานนี้จริงหรือไม่

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สาระ มีผลกิจ

เรื่องสำคัญที่สุด คือ การอ่านหรือค้นคว้าให้หลากหลายแหล่งที่มาให้มากที่สุดและในขณะเดียวกันก็ต้องประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล ข้อวิเคราะห์ และประเมินความน่าเชื่อถือของคนเขียนหรือคนวิเคราะห์ในแต่ละแหล่งนั้นไปด้วย เดี๋ยวนี้มีข้อมูลมาสารพัดช่องทาง ทั้ง YouTube Tiktok และช่องทางของสื่อสมัยใหม่อีกมากมายแต่สุดท้ายก็ back to basic คือเราต้องอ่านหรือฟังให้มากและประเมินแหล่งที่มาของสิ่งอ่านหรือฟังนั้นไปด้วย แล้วก็พยายามค้นคว้าไปให้ถึงต้นตอของข้อมูลก็จะช่วยให้เรามีโอกาสได้ข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้มากยิ่งขึ้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

สมัยก่อนเราก็คงได้แต่เพียงหาอ่านหนังสือแต่สมัยนี้มีความรู้ที่มากับสื่อหลายแบบหลายช่องทางมาก จึงอยากแนะนำว่าถ้าอยากรู้เรื่องอะไรก็ไปหาแหล่งความรู้เฉพาะทางนั้น เช่นอยากรู้เรื่องเกี่ยวกับโบราณคดี ก็น่าจะไปเจาะดูข้อมูลในเว็บเพจของกรมศิลปากร ซึ่งทำออกมาได้ดีและละเอียดถูกต้องมาก แต่ถ้าอยากรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ก็มีรายชื่อของนักประวัติศาสตร์ที่น่าเชื่อถือ ที่เราสามารถค้นหาได้ว่าแต่ละท่านเก่งในเรื่องอะไร และสามารถเข้าไปค้นคว้าหาความรู้จากทุกท่านได้ผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียที่มีมากมายในปัจจุบัน อีกแหล่งหนึ่งที่สะดวกและดีมากสำหรับนักศึกษาในการเข้าไปหาข้อมูลก็คือวิทยานิพนธ์ ซึ่งปัจจุบันนี้หลายมหาวิทยาลัยก็ทำเป็นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ที่เราสามารถเข้าไปดาวน์โหลดไฟล์ออกมาศึกษาค้นคว้าได้ไม่ว่าจะเป็นของทั้งมหาวิทยาลัยไทยและมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

ค่อนข้างลำบากและยุคสมัยเปลี่ยนไปแล้ว เปลี่ยนจากอ่านหนังสือเป็นเล่มตอนนี้ก็มีมาอ่านเป็นไฟล์ เพราะว่าเข้าใจว่ามหาวิทยาลัยทุกที่มีการแจก iPad ให้นักศึกษาแล้วด้วยซ้ำ ที่นี้ต่อมาพอมี Tiktok มี Youtube ก็กลายเป็นว่าจากการอ่าน

เปลี่ยนเป็นการฟังและการดู เพราะฉะนั้นสื่อต่าง ๆ เหล่านี้มันก็เลยเข้าถึงง่าย ก็ทำอะไรไม่ได้แล้วก็กด YouTube ค้างไว้แล้วก็ฟังไปเรื่อย ๆ ทีนี้ประเด็น คือจะตรวจสอบข้อมูลอย่างไรซึ่งค่อนข้างลำบาก ถ้ากลับไปถึงวิธีการดั้งเดิมที่จำเป็นต้องทำก็คืออย่างที่อาจารย์สาระว่า แต่ทีนี้เรามองอีกมุมหนึ่งก็คือ แหล่งข้อมูลวิชาการที่เป็นที่เชื่อถือได้อาจจะต้องปรับตัวมาเข้ากับสื่อสมัยใหม่ อาจจะต้องออกมาพูด อาจจะต้องออกมาเป็นวิดีโออะไรต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่ที่คนต้องการรับสื่อเหล่านั้น ก็คงเป็นอนาคตที่อาจจะต้องมีสื่อที่น่าเชื่อถือได้ออกมาในแนวสมัยใหม่มากขึ้น

ปิดการเสวนา

นางสาวกานต์ชณาพร ประมูลทรัพย์

จากที่อาจารย์พูดมา ก่อนที่เราจะศึกษาแล้วก็เชื่อถือเรื่องอะไร แล้วก็ให้สืบหาข้อมูลเพิ่มเติมพิจารณาจากหลักฐานหลาย ๆ อย่างก่อนที่จะเชื่อถือ สำหรับวันนี้ขอขอบคุณวิทยากรทั้งสามท่าน และอาจารย์ ดร.อมรวิชช์ ที่ได้มาร่วมพูดคุยการเสวนาร่วมกันในวันนี้ ก่อนจากกันไปขอให้ทุกคน ร่วมกันทำแบบประเมิน หลังจบกิจกรรมนี้หากพบปัญหาใด ๆ หรือว่ามีเรื่องที่อยากจะสอบถาม สามารถแจ้งที่ทีมงานได้ และสำหรับวันนี้ทางคณะดำเนินงานก็ต้องขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มาเข้าร่วมฟังการเสวนาในครั้งนี้ ขอขอบคุณนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยสวนดุสิต และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรีด้วย ขอบคุณอาจารย์ ขอบคุณวิทยากรทุกท่านที่เข้าร่วมกันฟังเสวนาในครั้งนี้ แล้วพบกันใหม่ในโครงการพระจอมเกล้าศึกษาในครั้งต่อ ๆ ไป อย่าลืมติดตามข้อมูลข่าวสารผ่านทางเพจของ KMUTT สำหรับวันนี้ขอกล่าวคำว่าขอบคุณและสวัสดีค่ะ

รายการอ้างอิง

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). **คาถาเย ธมฺมา**. สืบค้น กุมภาพันธ์ 11, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/promotion/view/

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). **พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร**. สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก http://www. virtualmuseum.finearts.go.th/bangkoknationalmuseums/index.php/th/

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). **ว่าด้วยชื่อเมืองศรีเทพ : ข้อสังเกตเพิ่มเติม**. สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก https://www. finearts.go.th/sitheppark/view/26336

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). **“ประติมากรรมรูปธรรมจักรและกวางหมอบในวัฒนธรรมทวารวดี”**. สืบค้น มีนาคม 10, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/02/detail_file/tIagj7t2xmnvylZdQP9b9Nl25zAC9kNnjLiD1LhF.pdf

กรมศิลปากร. (2548). **บรรณานุกรมและสาระสังเขปพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977).

กรมศิลปากร. (2561). **“เฉลิมฟิล์มกระจก ฉลองมรดกความทรงจำแห่งโลก”.** การบูรณะปราสาทประธานด้วยวิธี Anastylosis เมื่อ พ.ศ. 2507-2512 อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่ฟิล์มกระจกและภาพต้นฉบับจากฟิล์มกระจกชุดหอพระสมุดวชิรญาณได้รับการขึ้นทะเบียนจากองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ เป็นมรดกความทรงจำแห่งโลก สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ร่วมกับ บริษัท ไทยเบพเวอเรจ จำกัด (มหาชน)

กรรณิการ์ สุธีรัตนารมย์. (2550). **“ว่าด้วย...ประวัติศาสตร์การบูรณะโบราณสถานแบบอนัสติโลซิสที่ปราสาทหินพิมาย”.** หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย Vol. 5 (2007): กันยายน 2550 หน้า 127-129.

กำธร สถิรกุล. (2526). **ลายสือไท.** กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในการพระราชทานเพลิงศพ นางห่วง สถิรกุล ณ ฌาปนสถาน วัดมกุฏกษัตริยาราม วันเสาร์ที่ 26 มีนาคม 2526. กรุงเทพฯ : ไซเบอร์พริ้นท์กรุ๊ป.

การใช้โดรนสำรวจด้วยกล้อง Lidar. สืบค้น ตุลาคม 25, 2566 จาก dji.com

“การสร้างคูน้ำคันดินของชุมชนทวารวดีในเขตพื้นที่ภาคกลาง”. สืบค้น มีนาคม 10, 2567 จาก Point of Asia คิด

ฉัตรประภาชัย. (2564). **“การตามคืนสมบัติล้ำค่ากลับแผ่นดินไทย”**. สืบค้น มีนาคม 10, 2567 จาก https://live.siammedia.org/index.php/article/kid/74220

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสมัยเพชรบูรณ์ พ.ศ.2487**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบรอบ 61 ปีแห่งการสถาปนา 26 มีนาคม 2521. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. (2452). **เรื่องพระปฐมเจดีย์ ฉบับหอสมุดพระวชิรญาณ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย.

ดวงกมล อัศวมาศ. (2549). **“รายงานผลการวิเคราะห์ภาชนะดินเผาจากแหล่งโบราณคดีบ้านไร่และแหล่งโบราณคดีถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน.”** (อัดสำเนา).

ดวงกมล อัศวมาศ. (2553). **ศิลาวรรณนากับการศึกษาเทคโนโลยีการผลิตภาชนะดินเผาสมัยทวารวดี.** วิทยานิพนธ์ ภาควิชาโบราณคดี บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ดวงกมล อัศวมาศ. (2556). **“รายงานผลการศึกษาเทคโนโลยีการผลิตเศษภาชนะดินเผาและก้อนอิฐจาก โบราณสถานปราสาทตำหนักไทร จังหวัดศรีสะเกษ ในโครงการโบราณคดีลุ่มน้ำมูล-ชี (พื้นที่ตอนเหนือของลุ่มน้ำมูล) สำนักศิลปากรที่ 11 อุบลราชธานี.”** (อัดสำเนา).

ดวงกมล อัศวมาศ. (2556). **“พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับงานโบราณคดี”** เอกสารในงานวาปีบุษบากรวิชาการครั้งที่ 2 “สยามรู้ฝรั่งเห็น ในสายตาพระจอมเกล้าฯ” จัดโดยหลักสูตรศิลปศาสตร์สาขาการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ ร่วมกับ สถาบันภาษา ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต วันที่ 21-22 สิงหาคม 2556 ณ ห้องประชุม 2 ชั้น 4 อาคารบัณฑิตวิทยาลัยและห้องประชุมปิ่นน้อย ชั้น 4 อาคารสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

ดวงกมล อัศวมาศ. (2557). **“รายงานผลการศึกษาดินฉาบผนังหลุมฝังศพและเทคโนโลยีการผลิตภาชนะดินเผาด้วยวิธีศิลาวรรณนาจากแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบ อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี.”** (อัดสำเนา).

ดวงกมล อัศวมาศ. (2561). **“การวิเคราะห์โบราณวัตถุประเภทดินเผา สถูปดินเผาและอิฐบากจากเมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี ด้วยวิธีศิลาวรรณา (Petrographic Analysis).”** สำนักศิลปากรที่ 11 สงขลา (อัดสำเนา).

ดวงกมล อัศวมาศ. (2562). **“การวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีด้วยวิธีศิลาวรรณา (Petrographic Analysis) โบราณวัตถุประเภทดินเผา : อิฐและสถูปดินเผาจากเมืองโบราณยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี และแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง.”** สำนักศิลปากรที่ 11 สงขลา. (อัดสำเนา).

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จกรมพระยา. (2426). **พระราชานุกิจ.** พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จฯ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2509). **เรื่องความทรงจำ.** พระนคร : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

เตช ตุลวรรธนะ. (2522). **เรียนพุทธศาสนาอย่างปัญญาชน เล่ม 2.** กรุงเทพฯ.

“ปฏิสังขรณ์พระปฐมเจดีย์สมัยรัชกาลที่ 4”. สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก http://tolopoti.npru.ac.th/page.php?id=2-1

ปราจีน เครือทอง. (ม.ป.ป.). **“คนแคระหลักฐานศิลปกรรมทวารวดีที่ราชบุรี”**. สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2021/07/detail_file/Ia3Z3qPRqzkynFL8BqWmi3 HrzZ39HegWbGeG9tpk.pdf

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนราชสีหวิกรม ที่มาภาพ facebook วิพากษ์ประวัติศาสตร์

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ราชบุรี. (ม.ป.ป.). **“พระบรมสารีริกธาตุเก่าที่สุดในวัฒนธรรมทวารวดี”.** สืบค้น มีนาคม 20, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/promotion/view/36175

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อู่ทอง. (ม.ป.ป.). **“ประติมากรรมดินเผารูปคนจูงลิง”.** สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/2020/12/detail_file/5bm0wYP5nGgVp4G3ouZ0pbfPsbJpr3QCNzd4THL7.pdf

ภาพถ่ายทางอากาศเมืองโบราณศรีเทพ พ.ศ. 2565. สืบค้น ตุลาคม 10, 2566 จาก https://earth.google.com/web/@15.46913277,101.15344127,71.46089638a,7465.52774596d,35y,44.52718546h,28.8480001t,360r/data=OgMKATA

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ศูนย์ข้อมูลภาคตะวันตก. (2564). **“วังปฐมนคร”.** สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก http://www.snc.lib.su.ac.th/westweb/?p=2649

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. (ม.ป.ป.). **“ต้นรักใหญ่”** สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก http://www.rspg.cmru.ac.th/tonrak.php?module=show_detail&plid=63&plcode=2554524

“เมืองคูบัว” สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก https://www.finearts.go.th/storage/contents/detail_fileYexCVikgxqoa89R6q4EQpm1KtEZlBbwKsu5ITCCA.pdf

มัทนียา พงศ์สุวรรณ. (2553). **การนำเสนอแนวทางการสืบทอดพระปรีชาญาณแบบองค์รวมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชะนีตี พากย์บาลีและภาคไทย. (2508). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประยูรวงศ์. ที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ พลโท พระยาศรีสรราชภักดี (ม.ร.ว.ฉาย กำภู).

รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. (2556). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการสืบค้นและจัดการมรดกทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในอำเภอปาย-ปางมะผ้า-ขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะที่ 3 (เล่มที่ 3: การสำรวจทางโบราณคดี).** เสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

รัศมี ชูทรงเดช และคณะ. (2559). **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์กับสิ่งแวดล้อมบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน (เล่มที่ 3 : การขุดค้นแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมนโลงลงรัก).** สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

วสุ โปษยะนันทย์ (2540). **การศึกษาเปรียบเทียบการบูรณะโบราณสถานอนัสติโลซิส.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

วิโรจน์ ไตรเพียร. (2543). **9 รัชกาลแห่งราชวงศ์จักรี.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังศึกษา.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2550). **“พระพุทธรูปสมัยทวารวดีกับต้นแบบที่มาจากศิลปะอมราวดีคุปตะและปาละ”** วารสารศาสนาและวัฒนธรรม (ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 2550) : 81-97. สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก https://crs.mahidol.ac.th/news/journal/vol2/05.pdf

สมชาย สิริประเสริฐศิลป์. (2529). **การศึกษารูปแบบสถูปเจดีย์ในสมัยรัชกาลที่ 4.** ภาควิชาโบราณคดี สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. บทคัดย่อ.

สาระ มีผลกิจ. (2555). **พระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการธำรง รักษา พัฒนาและถ่ายทอดความรู้.** วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, ผู้แปล. **การซ่อมปราสาทหินพิมายของนาย Bernard Philipe Grosier.** กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2506.

สันติ ภัยหลบลี้. (2021). **การหาอายุด้วยวิธีคาร์บอน-14.** สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก https://www. mitrearth.org/

สันติ ภัยหลบลี้และชวลิต ขาวเขียว **Lidar เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี** สืบค้น ตุลาคม 5, 2566 จาก www.mitrearth.org

สำนักวิจัยและพัฒนาการป่าไม้. (ม.ป.ป.). **“รักใหญ่”**. สืบค้น มีนาคม 11, 2567 จาก https://forprod.forest.go.th/forprod/techtransfer/document/

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. “การซ่อมโบราณสถานตามแบบ Anastylosis ของนายพลเอก ฟันเอิบ (Van E/p).” เรื่องโบราณคดี, 2531. (พิมพ์ดีด)

Anthromania. (2022). **carbon-14 and carbon-12.** สืบค้น ตุลาคม 25, 2566 จาก https://www.anthromania.com/tag/carbon-14-and-carbon-12/

Beta Analytic. (ม.ป.ป.). **Accelerator Mass Spectrometry (AMS) Dating.** สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก https://www.radiocarbon.com/accelerator-mass-spectrometry.htm

Beta Analytic. (ม.ป.ป.). **How Does Carbon Dating Work?.** สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก https://www.radiocarbon.com/about-carbon-dating.htm

Cambridge University. (2019). **Walter kutschera,the half life of 14c - why it so long?** สืบค้น มีนาคม 27, 2567 จาก Cambridge university press volume 61 issue 5, 2018, on cambridge.org

Finestone, Jeffrey. (1989). **The royal family of Thailand: the descendants of King Chulalongkorn.** Paisarn Piammettavadhana, Wanna Purushahansa Bangkok: Phitsanulok.

Kutanan, W. **Reconstructing the Human Genetic History of Mainland Southeast Asia : Insights from Genome-Wide Data from Thailand and Laos.** *Journal of Molecular Biology and Evolution*. August 2021.

MGR Online. (2560). **“บทความพิเศษ : มหัศจรรย์ “พระนิรันตราย” พระพุทธรูปทองคำแท้ แคล้วคลาดจากการถูกลักขโมยถึงสองครั้ง”**. สืบค้น มีนาคม 15, 2567 จาก https://mgronline.com/dhamma/detail/9600000044143

NATIONAL GEOGRAPHIC. (ม.ป.ป.). **LiDAR and Archaeology.** สืบค้น ตุลาคม 25, 2566 จาก https://education.nationalgeographic.org/resource/lidar-and-archaeology/

NGThai. (2022). **หอโบราณคดีเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย เล่าประวัติศาสตร์ด้วยมิติใหม่ เล่าเรื่องเมืองเพชรบูรณ์ ผ่านหอโบราณคดี**. สืบค้น มีนาคม 25, 2567 จาก https://ngthai.com/history/41144/ phetchabun_archeological_hall/

Tnews. (2559). **“เปิดประวัติ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาปวเรศวริยา-ลงกรณ์ ผู้สร้าง “พระกริ่งปวเรศ” พระกริ่งที่ราคาเช่าถึงหลักสิบล้าน!”.** สืบค้น มีนาคม 18, 2567 จาก https://www.tnews.co.th/variety/205293

The Leakey Foundation. สืบค้น ตุลาคม 25, 2566 จาก https://www.facebook.com/TheLeakeyFoundation/

ผศ. ดร.ดวงกมล อัศวมาศ

อาจารย์สังกัด คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2553 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัย ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ทุนสนับสนุน จากสำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาโครงการเครือข่ายเชิงกลยุทธ์เพื่อการผลิตและพัฒนาอาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษา หลักสูตรปริญญาเอกในประเทศ ประจำปี 2550

พ.ศ. 2542 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2538 ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เอกภาษาอังกฤษ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต

ความเชี่ยวชาญ

สาขาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ผลงานและงานวิจัย

หนังสือเรื่อง วิธีศิลาวรรณนากับการศึกษาดินฉาบผนังหลุมฝังศพและภาชนะดินเผาของแหล่งโบราณคดีบ้านโป่งตะขบอำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี หนังสือเผยแพร่ความรู้จากงานวิจัย ใน โครงการวิจัยการกระจายตัวของชุมชนยุคก่อนประวัติศาสตร์ในลุ่มแม่น้ำป่าสักบริเวณภาคกลางตอนล่างประเทศไทย สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2558)

โครงการวิจัยเรื่อง ชื่อบ้านนามเมืองอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท (2560)

โครงการวิจัย เรื่องประวัติตำนานหมู่บ้านนามเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี ทุนสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรีและมหาวิทยาลัยสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรีและมหาวิทยาลัยสวนดุสิต (2561)

รายงานผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของอิฐและวัตถุประเภทดินเผา (Thin section) กำแพงเมือง-แจ่งเมืองเชียงใหม่ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่ (2561)

งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์โบราณวัตถุประเภทภาชนะดินเผาด้วยวิธีศิลาวรรณา (Petrographic Analysis) จากแหล่งโบราณคดีถ้ำผีแมนโลงลงรัก อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน และแหล่งโบราณคดีที่เกี่ยวข้อง ใน โครงการวิจัยเรื่องมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์และพลวัตทางวัฒนธรรม (2563)

โครงการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม (ด้านการท่องเที่ยว) จังหวัดเชียงใหม่ (2563)

การวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดีด้วยวิธีศิลาวรรณา (Petrographic Analysis) โบราณวัตถุประเภทดินเผา ใน โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเขาศรีวิชัย (เขาพระนารายณ์) ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช (2565)

หนังสือเรื่อง เรื่องสมุดภาพประวัติศาสตร์เล่าเรื่องบ้านสรรพยา สำนักพิมพ์ บริษัทเพชรเกษมพริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด สนับสนุนโดยเทศบาลตำบลสรรพยา อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท (2565)

โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากด้วยการพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรมจากวิถีท้องถิ่นสู่วิถี New Normal : ตลาดสีเขียวชุมชนสรรพยาจัดทำข้อมูลสารสนเทศประวัติศาสตร์ชุมชน นิทรรศการหมุนเวียนหนังสือและสื่อเพื่อประกอบการเรียนรู้ (2565)

โครงการศึกษามรดกภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาสมัยทวารวดีในดินแดนสุวรรณภูมิ ระยะที่ 1 สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (2565)

ผศ. ดร.สาระ มีผลกิจ

อาจารย์สังกัด หลักสูตรสหวิทยาการการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

E-mail abbsara@yahoo.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2555 ดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิตและทุนสนับทุนวิจัยกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2542 อักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2538 ครุศาสตรบัณฑิต คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เอกสังคมศึกษา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต

ความเชี่ยวชาญ

สาขาประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์พระราชสำนัก ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

ผลงานและงานวิจัย

- วิทยากรด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยวให้แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน
- อาจารย์พิเศษระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิทยากรร่วมรายการ “วันวาน Diary” ของสถานีวิทยุกระจายเสียงรัฐสภา โดยมีเนื้อหาความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ออกอากาศทุกวันจันทร์ เวลา 19.30-20.00 น. FM 87.5 MHz และ 14 เครือข่ายภูมิภาค รวมถึง AM 1071 KHz
- คณะทำงานด้านประชาสัมพันธ์สืบสานแนวพระราชดำริของคณะกรรมาธิการวิสามัญพิทักษ์และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ วุฒิสภา

ผลงานและงานวิจัย

- หนังสือเรื่อง ราชสำนักฝ่ายในสมัยรัตนโกสินทร์ สำนักพิมพ์มิวเซียมเพรส (2551-2555)
- โครงการวิจัย เรื่อง ชื่อบ้านนามเมืองอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท (2560)
- โครงการวิจัยประวัติชื่อบ้านนามเมืองสุพรรณบุรี และชื่อบ้านนามเมืองอำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท (2561)
- โครงการจัดทำแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานเวียงกุมกาม (ด้านการท่องเที่ยว) จังหวัดเชียงใหม่ (2562)
- โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากด้วยการพัฒนาศักยภาพทางวัฒนธรรมจากวิถีท้องถิ่นสู่วิถี New Normal : ตลาดสีเขียวชุมชนสรรพยา จัดทำข้อมูลสารสนเทศประวัติศาสตร์ชุมชน นิทรรศการ หมุนเวียนหนังสือและสื่อเพื่อประกอบการเรียนรู้ (2565)

คุณชินณวุฒิ วิลยาลัย

อาจารย์สังกัด ผู้อำนวยการ สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

2537	ศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) มหาวิทยาลัยศิลปากร
2542	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผลงานที่ผ่านมา

2550	นักโบราณคดี 3 สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ 6 เชียงใหม่
2560	นักโบราณคดี 7ว-8ว และชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ 9 อุบลราชธานี
2563	ผู้อำนวยการ กองโบราณคดีใต้น้ำ
2564-2567	ผู้อำนวยการ กองโบราณคดี สำนักศิลปากรที่ 7 เชียงใหม่

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ

อาจารย์สังกัด ภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาอธิการบดี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
พระจอมเกล้าธนบุรี

E-mail amornwich.nak@kmutt.ac.th

ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรี ครุศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย Master of Science (Higher Education) Florida State University (ทุนรัฐบาล)

Master of Arts, Doctor of Philosophy (Education Research and Evaluation) Ohio State University (ทุนรัฐบาล) Certificate in Policy Studies, Cambridge University

ความเชี่ยวชาญ และผลงาน

ดร.อมรวิชช์ นาครทรรพ เข้าสู่วงการศึกษาด้วยการเริ่มต้นรับราชการที่ทบวงมหาวิทยาลัยในสมัยที่ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอ้าน เป็นปลัดทบวงฯ ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 จึงได้ย้ายมาเป็นอาจารย์ที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างนั้นได้ริเริ่มโครงการสำคัญหลายเรื่อง อาทิ งานติดตามสภาวการณ์เด็กและเยาวชนรายจังหวัด (Child Watch) โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) งานยุววิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และงานพัฒนาการศึกษาตามบริบทวัฒนธรรมในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ต่อมาใน พ.ศ. 2550 อาจารย์ได้ถูกยืมตัวไปช่วยงานเป็นที่ปรึกษารัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ดร.วรากรณ์ สามโกเศศ) ในสมัยรัฐบาลพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ และใน พ.ศ. 2558 ได้เข้ารับตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (ดร.กฤษณพงศ์ กีรติกร) และโฆษกกระทรวงศึกษาธิการในสมัยรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในขณะเดียวกันก็ดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) ควบคู่ไปด้วย ภายหลังเกษียณอายุราชการจากภาควิชานโยบายการจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ได้เริ่มหน้าที่ใหม่เป็นที่ปรึกษาอธิการบดีมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

จากพระปฐมเจดีย์ถึงนครศรีเทพ

ISBN: 978-974-456-830-4

ราคา 225 บาท